

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 3 (161) 2014

Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de Consiliul Suprem
pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene
„Constantin Stere” din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Gheorghe AVORNIC

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Sergiu BĂIEȘU

(doctor în drept, conferențiar universitar, decanul Facultății de
Drept, Universitatea de Stat din Moldova)

Stilizator Antonina DEMBIȚHI

Machetator Maria BONDARI

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice,
profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Victoria Arhiliuc (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Flavius-Antoni Băias (doctor, conferențiar universitar,
decanul Facultății de Drept, Universitatea din București),
Sergiu Brînza (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Cătălin Bordeianu (doctor în drept, profesor universitar, România),
Ion Craiovan (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Chibac (doctor în drept, profesor universitar),
Spyros Flogaitis (doctor în istorie și drept, profesor universitar
(Grecia), Director al Organizației Europene de Drept Public),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Raisa Grecu (doctor habilitat în drept, profesor universitar,
USPEE „Constantin Stere”),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Mihai (doctor în drept, profesor universitar, România),
Nicolae Sadovei (doctor în drept, conferențiar universitar),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Florin Streteanu (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca),
Vytautas Nekrosius (doctor habilitat în drept,
profesor universitar, Lituania),
Tzyetan Sivkov (doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria),
Trebkov A.A. (doctor în drept, profesor, Președintele Uniunii
Juriștilor din Federația Rusă),
Tudorel Toader (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași),
Alexandru Țiclea (doctor în drept,
rectorul Universității Ecologice București, România).

ADRESA REDACȚIEI:

MD 2009, Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, bir. 222
Telefoane: 57-77-52, 57-76-90
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536

SUMAR

Vitalie STATI

Infrațiunea de corupere a alegătorilor (art.181¹
CP RM): studiu de drept penal. *Partea I* 2

Alexandru ARSENI, Tatiana DABIJA

Interdependența dintre jurisdicția constitu-
țională și justiția de drept comun în domeniul
asigurării legalității..... 8

Iurie MIHALACHE

Aspecte privitoare la atributele de identificare
ale persoanei juridice 13

Степа БОТНАРУ

О признании расстройства личности в каче-
стве медицинского критерия ограниченной
вменяемости 19

Mihai CORJ

Inconsecvențe depistate în unele acte legislative
în vigoare și propuneri privind eliminarea lor . 26

Oleg PANTEA

Contractul normativ ca formă reglementatorie
în procesul de integrare europeană 30

Dorin POPESCU

Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor
atenuante și a circumstanțelor agravante 33

Olga CERNEI

Particularități ale contractului de vânzare-cum-
parare a terenurilor proprietate privată 38

Tatiana DABIJA

Dimensiunea teoretică a conceptului de cont-
rol al constituționalității legilor..... 43

Василий ДИДЫК

О возможностях обеспечения финансовой
безопасности Украины 46

Dumitru GHERASIM

Noțiunea, importanța și trăsăturile audierii con-
tradictorie în procesul penal..... 52

Lucia RUSU

Locul și rolul modelului contradictorial în teo-
ria dreptului procesual penal..... 58

Octavian PASAT

Analiză asupra infracțiunilor vamale comise pe
teritoriul româniei până în anul 1989 prin pris-
ma metodei istorice 64

Mihail SORBALA

Reflecții asupra obiectului și laturii obiective
a infracțiunii de reținere ilegală 70

Stanislav COPETCHI

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la
art.208 CP RM 74

INFRAȚIUNEA DE CORUPERE A ALEGĂTORILOR (art.181¹ CP RM): STUDIU DE DREPT PENAL

Partea I

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

REZUMAT

În cadrul prezentului articol, se argumentează oportunitatea incriminării faptei de corupere a alegătorilor. Se demonstrează că incriminarea faptei de corupere a alegătorilor trebuie privită nu doar ca obiectiv al Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, dar și ca expresie a armonizării legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene. În continuare, se stabilește conținutul obiectului juridic generic, al obiectului juridic special, precum și al obiectului material sau imaterial al infracțiunii prevăzute la art.181¹ CP RM. Nu în ultimul rând, sunt identificate trăsăturile particularizante ale victimei infracțiunii de corupere a alegătorilor.

Cuvinte-cheie: coruperea alegătorilor; alegător; bani; bunuri; servicii; alte foloase; obiectul juridic al infracțiunii; obiectul material sau imaterial al infracțiunii; victima infracțiunii.

SUMMARY

In the present article, it is argued the opportunity of incrimination of the act of bribery of voters. It is demonstrated that the act of bribery of voters should be regarded not only as an objective of the National Strategy for Prevention and Fighting Corruption, but also as an expression of harmonization of the legislation of the Republic of Moldova with the European Union legislation. Further, it is established the content of the generic legal object, the special legal object and the content of the material or immaterial object of the offence under art.181¹ PC RM. Finally but not least, there are identified the custom features of the victim of the offence of bribery of voters.

Keywords: bribery of voters; voter; money; goods; services; other benefits; the legal object of the offence; the material or immaterial object of the offence; the victim of the offence.

La 02.12.2011, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative¹ (în continuare – Legea nr.245/2011). Conform acestei legi, după art.181 CP RM a fost introdus un articol nou având următorul cuprins:

„Articolul 181¹. Coruperea alegătorilor

(1) *Oferirea sau darea de bunuri, servicii ori de alte avantaje patrimoniale alegătorului pentru a-l determina să-și exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, prezidențiale, locale ori în cadrul referendumului*

se pedepsește cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 200 de ore sau cu închisoare de până la 3 ani.

(2) *Nu intră în categoria bunurilor prevăzute la alin.(1) bunurile care au imprimat simbolul concursului electoral și/sau conțin un slogan electoral, a căror valoare per unitate nu depășește două unități convenționale”.*

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării legii menționate *supra*, sunt elucidate motivele incriminării faptei de corupere a alegătorilor: „Fenomenul corupției în procesul electoral afectează grav credibilitatea asupra corectitudinii desfășurării acestuia, subminând întreg sistemul democratic. Necesitatea contracarării fenomenului cumpărării voturilor este o preocupare actuală pe plan internațional. Precedente similare de incriminare a coruperii alegătorilor se

regăsesc în legislațiile altor state europene, cum ar fi cazul României, Bulgariei, Ungariei etc.”².

După aproximativ un an de la intrarea în vigoare a Legii nr.245/2011, la 29.03.2013, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea pentru modificarea articolului 181¹ din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002³ (în continuare – Legea nr.53/2013). Potrivit acestui act legislativ, art.181¹ CP RM a fost modificat, fiindu-i atribuit următorul cuprins:

„Articolul 181¹. Coruperea alegătorilor

(1) *Oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului*

se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 500 unități convenționale sau cu închisoare de la un an la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.

(2) *În categoria bunurilor prevăzute la alin.(1) sunt incluse și băuturile alcoolice, produsele din tutun și produsele alimentare.*

(3) *Nu intră în categoria bunurilor prevăzute la alin.(1) materiale și obiecte de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului*

politic, semne sau simboluri ale concurențelor electorale, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungi, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare, a căror valoare pentru o unitate nu depășește două unități convenționale”.

Iată cum este fundamentată oportunitatea adoptării Legii nr.53/2013 în *Nota informativă* la proiectul care stă la baza legii în cauză: „Textul expus la alin.(2) art.181¹ CP RM, care prevede «bunurile care au imprimat simbolul concurentului electoral și/sau conțin un slogan electoral», lăsa loc de interpretare. De aceea, fiecare ar putea să folosească în campania electorală obiecte promoționale sau chiar alimente, fără a fi tras la răspundere pentru acțiunile sale. Prin acest proiect de lege se propun criteriile definitorii ale bunurilor admise a fi oferite alegătorilor (de exemplu, bunurile să fie achitate din fondul electoral), precum și se enumeră bunurile care pot sau nu să fie folosite în campania electorală”²⁴.

Din această trecere în revistă a reperelor legislative ale incriminării faptei de corupere a alegătorilor, reiese oportunitatea respectivei incriminări.

În anul 2010, stabilirea răspunderii penale pentru coruperea alegătorilor a fost propusă de către I.Nastas: „Spre deosebire de legea noastră penală, un șir de state deja au incriminat unele forme de manifestare a corupției electorale. Spre exemplu, în Codul penal al României din 2004⁵, la alin.(1) art.303, este prevăzută răspunderea pentru coruperea alegătorilor care constă în promisiunea, oferirea sau darea de bani, bunuri ori alte foloase în timpul campaniei electorale în scopul determinării alegătorului să voteze sau să nu voteze o anumită listă de candidați sau un anumit candidat, ori să voteze sau să nu voteze în cadrul referendumului, precum și primirea acestora de către alegător... În această ordine de idei, considerăm benefică și necesară completarea capitolului V „Infrațiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor” al Codului penal cu un articol similar”²⁶.

La 04.05.2010, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.79 din 04.05.2010 privind modificarea Hotărârii Parlamentului nr.421-XV din 16.12.2004 pentru aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției și Planului de acțiuni pentru realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției⁷. În pct.1.5 din anexa „Planul de acțiuni pe anul 2010 pentru implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției” la această hotărâre, în calitate de obiectiv, se prevedea „elaborarea proiectului de lege privind completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 cu dispoziții referitoare la incriminarea cumpărării voturilor și mituirea alegătorilor”. În aceeași prevedere, ca rezultat scontat al realizării acestui

deziderat era indicată „diminuarea corupției în activitatea politică”.

Ulterior, la 22.06.2012, în Raportul Comisiei Europene către Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene privind punerea în aplicare de către Republica Moldova a Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, se menționa: „Au fost luate mai multe măsuri suplimentare pentru îmbunătățirea cadrului legal în vederea alinierii legislației naționale la cerințele europene și internaționale. Un număr considerabil de acte normative au fost elaborate și adoptate în 2011 și 2012. Modificările legislative se referă, *inter alia*, la: ... introducerea răspunderii penale pentru coruperea alegătorilor”²⁸.

În acest fel, incriminarea faptei de corupere a alegătorilor trebuie privită nu doar ca obiectiv al Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, dar și ca expresie a armonizării legislației Republicii Moldova cu legislația comunitară.

În opinia lui I.A. Damm, corupția electorală constituie acel fenomen socialmente periculos care distorsionează competiția politică autentică și care constă în folosirea de către subiecții procesului electoral a statutului pe care-l dețin în interese personale sau de grup, în scopul obținerii unor foloase materiale sau nemateriale în perioada de pregătire și de efectuare a alegerilor sau a referendumului, fie în oferirea sau darea unor astfel de foloase⁹.

Corupția electorală este o formă a corupției în activitatea politică. La rândul său, coruperea alegătorilor reprezintă o formă a corupției electorale, însă nu se confundă cu aceasta.

Sub acest aspect, nu suntem de acord cu părerea exprimată de către Lo Hui, care pune semnul egalității între noțiunile „coruperea alegătorilor” și „corupția electorală”²¹⁰. Susținem punctul de vedere aparținând lui Chzhou Hen, care propune următoarele criterii de diferențiere a celor două noțiuni:

1) de regulă, subiectul corupției alegătorilor este candidatul, persoana de încredere a acestuia sau rudele ori prietenii lui; subiectul corupției electorale poate fi oricare persoană;

2) coruperea alegătorilor vizează titularul dreptului de a alege; corupția electorală poate viza oricare persoană implicată în procesul electoral: alt candidat; membrul unui organ electoral; observator; persoana de încredere a candidatului, etc.;

3) scopul corupției alegătorilor constă în determinarea alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod; scopul corupției electorale se poate exprima în comiterea oricăror ilegalități electorale;

4) de obicei, coruperea alegătorilor vizează un număr mare de persoane influențate; în ipoteza corupției electorale, nu este neapărat să fie exercitată influența asupra unui număr mare de persoane. De exemplu, în cazul corupției membrilor unui organ electoral, se

poate influența asupra unei singure persoane sau asupra câtorva persoane, pentru ca, de exemplu, în ziua alegerilor, să fie închis localul secției de votare și să fie suspendată votarea, în lipsa unor condiții legale pentru aceasta¹¹.

În afară de coruperea alegătorilor, corupția electorală cunoaște următoarele forme: finanțarea ilegală a campaniilor electorale¹²; utilizarea resursei administrative¹³; coruperea membrilor organelor electorale, a persoanelor autorizate să asiste la operațiunile electorale, a persoanelor de încredere ale concurenților electorali, a mandatarilor financiari ai concurenților electorali, a reprezentanților mass-media care reflectă mersul campaniei electorale etc.¹⁴. Nu este exclus ca aceste forme ale corupției electorale să însoțească coruperea alegătorilor.

În general, orice comportament de corupție generează un lanț vicios, vulnerabilități și obișnuință. De aceea, cel care corupe se va lăsa corupt, atunci când va avea ocazia. Toți cei care cumpără voturi în cadrul campaniilor electorale sunt predispuși să fie remunerați ilicit, atunci când se vor afla în funcție la primărie, în consiliul local sau în Parlament. Pentru a se revanșa față de finanțatorii din campania electorală, care le-au donat bani pentru a cumpăra voturi, decidenții politici, odată aleși, vor încredința acestor sponsori contracte publice, deci își vor răsplăti finanțatorii cu banii publici strânși la bugetul de stat din taxele și impozitele pe care toți cetățenii le plătesc. Cercul vicios se închide și fiecare alegător care își vinde votul va plăti înapoi, sub formă de taxe și impozite ce sunt deturnate de la scopurile publice, pentru a intra fraudulos în buzonare particulare, în contracte de servicii și lucrări publice mult supraevaluate și făcute prost pe bani foarte mulți, pe drumuri care se strică imediat ce au fost inaugurate. Mai mult, contribuțiile la buget sunt înzecit mai mari decât banii primiți pentru vot¹⁵.

Deloc întâmplător, conform lit.j) alin.(3) art.16 al Legii Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea corupției, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 25.04.2008¹⁶, coruperea alegătorilor (de rând cu abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, protecționismul etc.) este considerată un act conex actelor de corupție.

În legătură cu această conotație a faptei de corupere a alegătorilor, este utilă reproducerea punctului de vedere aparținând lui T.V. Gheorghe, în care fapta dată este comparată cu fapta de corupere activă: „Dacă la infracțiunea de dare-luare de mită de drept comun cel în care s-a investit încredere este funcționarul public, la infracțiunile de mită electorală această persoană este candidatul care încearcă direct sau prin prepuși să-și atragă voturile alegătorilor; acest candidat își clamează corectitudinea și pretinde încrederea votanților atât pentru procesul electoral, cât și pentru perioada următoare, când se presupune că va îndeplini o funcție publică ce implică onestitate, incoruptibilitate etc.”¹⁷.

Într-adevăr, așa cum prevede alin.(1) art.2 al Constituției Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994¹⁸, „suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”. Potrivit alin.(1) art.38 al Legii fundamentale, „voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”.

Tocmai votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat este cel care constituie expresia cea mai înaltă a suveranității naționale ce aparține poporului Republicii Moldova. Printre principiile, care se află la baza unor alegeri libere și corecte, se numără cel de libertate a alegătorilor de a-și forma o opinie. Una dintre fațetele acestui principiu o reprezintă libertatea alegătorilor de a-și forma o opinie fără influențe de natura oferirii sau dării de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului.

Pe de altă parte, coruperea alegătorilor constituie o formă de abuz a participantului la procesul electoral de statutul pe care-l deține. Această formă de abuz reprezintă o premisă a coruptibilității viitorilor reprezentanți ai autorităților electice: cei, care privesc votul alegătorului ca pe o marfă, odată aleși, vor fi tentați să-și vândă în mod ilegal atribuțiile sale (bazate pe autoritatea funcției și posibilitățile legate de această autoritate) unor persoane fizice sau juridice, unor grupuri sau organizații criminale.

Toate acestea vin să demonstreze însemnătatea protejării ordinii de drept prin intermediul art.181¹ CP RM.

Obiectul juridic generic al infracțiunii de corupere a alegătorilor (ca și al celorlalte infracțiuni prevăzute de cap. V al părții speciale a Codului penal) îl constituie relațiile sociale cu privire la realizarea drepturilor constituționale ale cetățenilor.

În cazul infracțiunilor făcând parte din acest grup, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la realizarea unui drept constituțional concret al cetățeanului, care sunt lezate prin săvârșirea unei sau altei infracțiuni. Din analiza art.181¹ CP RM se desprinde că săvârșirea infracțiunii de corupere a alegătorilor lezează relațiile sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art.38 din Constituție, a dreptului de vot și a dreptului de a fi ales. Totuși, ar fi insuficient să afirmăm că obiectul juridic special al infracțiunii date îl formează relațiile sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art.38 din Constituție, a dreptului de vot și a dreptului de a fi ales. Aceasta pentru că o asemenea descriere a obiectului juridic special al infracțiunii specificate la art.181¹ CP RM ar face imposibilă delimitarea acestui obiect de obiectul juridic special al

celorlalte infracțiuni electorale, prevăzute la art.181 și 182 CP RM. De aceea, este necesară evidențierea aspectului concret al lezării relațiilor sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art.38 din Constituție, a dreptului de vot și a dreptului de a fi ales, ca urmare a săvârșirii infracțiunii specificate la art.181¹ CP RM.

Din această perspectivă, considerăm că **obiectul juridic special** al infracțiunii de corupere a alegătorilor îl constituie relațiile sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art.38 din Constituție, a dreptului de vot și a dreptului de a fi ales, sub aspectul libertății alegătorilor de a-și forma o opinie fără influențe de natura oferirii sau dării de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului.

Or, așa cum reiese implicit din art.38 al Constituției, în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului, cetățenii Republicii Moldova dispun de libertatea de formare a opiniei. Statul garantează exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor dreptului electoral. În acest plan, coruperea alegătorilor în accepțiunea art.181¹ CP RM reprezintă un impediment considerabil în calea exercitării libertății de formare a opiniei, urmând a fi sancționată penalmente.

În dispoziția alin.(1) art.181¹ CP RM, **obiectul material sau imaterial** al infracțiunii de corupere a alegătorilor este desemnat prin sintagma „bani, bunuri, servicii ori alte foloase”.

Prin „bani” se are în vedere semnele bănești (adică bancnotele sau monedele metalice, inclusiv cele jubiliare ori comemorative, emise de Banca Națională a Moldovei sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine), care se află în circulație la momentul comiterii infracțiunii. Semnele bănești, care au doar o valoare numismatică sau istorică, nu reprezintă bani în sensul art.181¹ CP RM. Acestea intră sub incidența noțiunii „bunuri” din dispoziția aceluiași articol.

În acord cu lit.d) art.2 al Convenției ONU împotriva corupției, adoptată la Merida (Mexic) la 31.10.2003¹⁹, ratificată prin Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Convenției ONU împotriva corupției, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 06.07.2007²⁰ – prin „bunuri” se înțeleg bunurile, corporale sau incorporeale, mobile ori imobile, tangibile sau intangibile, ori actele juridice sau documentele atestând proprietatea acestor bunuri sau drepturile referitoare la acestea.

Considerăm că nu există nici un temei pentru a nu atribui tocmai un asemenea înțeles noțiunii de bunuri, utilizate în dispoziția alin.(1) art.181¹ CP RM.

După cum se specifică la alin.(2) art.181¹ CP RM, în categoria bunurilor prevăzute la alin.(1) al aceluiași articol sunt incluse, printre altele, băuturile alcoolice, produsele din tutun și produsele alimentare. Aceasta

nu înseamnă că alte bunuri (altele decât băuturile alcoolice, produsele din tutun și produsele alimentare) nu pot constitui obiectul material sau imaterial al infracțiunii de corupere a alegătorilor. Important este ca aceste bunuri să nu fie din categoria celor menționate la alin.(3) art.181¹ CP RM.

Din analiza alin.(3) art.181¹ CP RM, rezultă că nu reprezintă obiectul material sau imaterial al infracțiunii de corupere a alegătorilor acele bunuri care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții:

1) *reprezintă materiale sau obiecte de agitație electorală.*

Potrivit art.1 al Codului electoral al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.11.1997²¹, prin „agitație electorală” se înțelege acțiunile de pregătire și difuzare a informației, care au scopul de a-i determina pe alegători să voteze pentru unii sau pentru alți concurenți electorali.

Reiese că, prin „materiale sau obiecte de agitație electorală” se are în vedere materialele sau obiectele ce conțin informația necesară determinării alegătorilor să voteze pentru unii sau pentru alți concurenți electorali;

2) *poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali;*

3) *se concretizează în: afișe²²; pliante; cărți poștale; calendare; caiete; ilustrate; pixuri; brichete; cutii de chibrituri; insigne; ecusoane; CD-uri; DVD-uri; suporturi de stocare USB; fanioane; steaguri; cărți; pungi; tricouri; chipiuri; eșarfe; fulare.*

Accentuăm că lista enunțată *supra* are un caracter exhaustiv. De aceea, oricare alte materiale sau obiecte de agitație electorală (chiar dacă: sunt achitate din fondul electoral; poartă numele și prenumele candidatului, respectiv, denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali; au o valoare pentru o unitate care nu depășește două unități convenționale) pot să reprezinte obiectul material sau imaterial al infracțiunii prevăzute la art.181¹ CP RM;

4) *sunt achitate din fondul electoral.*

Conform art.38 al Codului electoral, concurentul electoral deschide la bancă un cont cu mențiunea „Fond electoral”, virând în el mijloace financiare proprii, sume bănești primite de la persoane fizice și persoane juridice din țară. Virarea acestor sume în contul concurentului electoral poate fi efectuată numai cu acordul prealabil al acestuia. Plafonul mijloacelor ce pot fi virate în fondul electoral al concurentului electoral se stabilește de către Comisia Electorală Centrală (alin.(2)); concurentul electoral confirmă la Comisia Electorală Centrală persoana responsabilă de finanțe (trezorerul). Concurentul electoral care nu deschide un cont la bancă cu mențiunea „Fond electoral” informează despre aceasta Comisia Electorală Centrală (alin.(3)); persoanele juridice pot vira sumele bănești pe contul „Fond electoral” numai prin transfer,

cu o notă informativă despre existența sau inexistența cotei străine în capitalul statutar (alin.(4));

5) *valoarea lor pentru o unitate nu depășește două unități convenționale.*

Dacă lipsește măcar una dintre cele cinci condiții enunțate *supra*, bunurile respective vor constitui obiectul material sau imaterial al infracțiunii specificate la art.181¹ CP RM.

În alt context, în afară de bani și bunuri, serviciile și alte foloase sunt cele care pot reprezenta obiectul material sau imaterial al infracțiunii de corupere a alegătorilor.

În sensul art.181¹ CP RM, serviciile reprezintă activitățile, altele decât cele din care rezultă produse, desfășurate în scopul satisfacerii unor necesități ale alegătorului (de exemplu, serviciile de transport, de comunicații, de depozitare, de educație, de recreere etc.).

Cât privește noțiunea generică „alte foloase” din aceeași dispoziție, interpretând prin analogie prevederile art.324 CP RM, considerăm că noțiunea dată trebuie înțeleasă în felul următor: „privilegii sau avantaje sub orice formă”.

În sensul art.181¹ CP RM, prin „privilegii” se înțelege după caz: 1) scutirea alegătorului de obligații (către stat); 2) oferirea alegătorului de drepturi sau distincții sociale care se acordă în situații speciale.

În sensul aceleiași norme, prin „avantaje” trebuie de înțeles favorurile, scutirile de obligații sau alte foloase care ameliorează nemeritat situația în raport cu aceea pe care alegătorul o avusese înaintea comiterii infracțiunii specificate la art.181¹ CP RM. Avantajele sunt, în general, de natură economică sau financiară, însă pot avea și un caracter nepatrimonial. Avantajele pot consta în: premii; vacanțe; împrumuturi de bani fără dobândă; accelerarea tratării unui bolnav; perspective mai bune în carieră, etc.

O cerință obligatorie, care reiese implicit din dispoziția alin.(1) art.181¹ CP RM, este ca banii, bunurile, serviciile ori alte foloase să nu i se cuvină alegătorului. Se are în vedere că banii, bunurile, serviciile ori alte foloase, oferite sau date alegătorului, nu-i sunt legal datorate acestuia. În alți termeni, este necesar ca, reieșind din reglementările normative în vigoare, alegătorul să nu fie îndreptățit a accepta sau primi asemenea foloase.

De aici derivă o altă cerință: caracterul gratuit al banilor, al bunurilor, al serviciilor ori al altor foloase, oferite sau date alegătorului. Cu alte cuvinte, alegătorul nu-i achită făptuitorului valoarea respectivelor foloase. Cerința în cauză este stabilită de alin.(7) art.38 al Codului electoral: concurenților electorali li se interzice să propună alegătorilor bani, cadouri, să distribuie fără plată bunuri materiale, inclusiv din ajutoarele umanitare sau din alte acțiuni de binefacere.

De asemenea, este necesar ca banii, bunurile, serviciile ori alte foloase să constituie un contraechivalent al conduitei pe care alegătorul se angajează să o aibă,

adică al exercitării de către alegător a drepturilor sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului. Dacă banii, bunurile, serviciile ori alte foloase i se oferă sau i se dau alegătorului nu cu titlu de contraechivalent al conduitei pe care am specificat-o mai sus, cele comise nu pot fi calificate conform art.181¹ CP RM.

Cât privește mărimea exprimată în bani a foloaselor care i se oferă sau i se dau alegătorului, de regulă, nu se poate vorbi despre o valoare minimă a acestora. Totuși, dacă, în astfel de cazuri, valoarea foloaselor este mult prea redusă, poate opera prevederea de la alin. (2) art.14 CP RM: „Nu constituie infracțiune acțiunea sau inacțiunea care, deși, formal, conține semnele unei fapte prevăzute de prezentul Cod, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni”.

Excepția la această regulă este fixată la alin.(3) art.181¹ CP RM. Ea se referă exclusiv la materialele sau obiectele de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungi, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare.

Pentru ca astfel de bunuri să poată reprezenta obiectul material sau imaterial al infracțiunii specificate la art.181¹ CP RM, valoarea pentru o unitate trebuie să depășească două unități convenționale. Dacă însă valoarea lor pentru o unitate nu depășește acest barem, atunci, în corespundere cu alin.(3) art.181¹ CP RM, va lipsi componența de infracțiune de corupere a alegătorilor.

În altă ordine de idei, considerăm că infracțiunea prevăzută la art.181¹ CP RM are *victimă*. Aceasta nu este alegătorul, cum poate să pară la prima vedere. Din analiza caracteristicilor subiectului infracțiunii de corupere a alegătorilor, pe care o vom întreprinde *infra*, se va putea vedea că rolul juridic al alegătorului în contextul infracțiunii date este cu totul altul.

În opinia lui I.Rusu, care se referă la o ipoteză similară (și anume, la infracțiunea de corupere a alegătorilor, prevăzută la art.303 al Codului penal al României din 2004), „subiectul pasiv poate fi orice partid, alianță politică ori candidat, cărora prin coruperea alegătorilor li s-a lezat dreptul de a fi alese, prin diminuarea voturilor exprimate”²³.

Această opinie trebuie parafrazată, fiind adaptată rigorilor legislației Republicii Moldova. Astfel, conform art.1 al Codului electoral, concurenți electorali sunt: candidații independenți, înregistrați de Comisia Electorală Centrală, precum și partidele, alte organizații social-politice și blocurile electorale, ale căror liste de candidați au fost înregistrate de Comisia Electorală Centrală – în cazul alegerilor parlamentare; partidele,

alte organizații social-politice, blocurile electorale și persoanele care candidează pentru funcția de primar sau de consilier în consiliul local și care sunt înregistrate de consiliile electorale de circumscripție respective – în cazul alegerilor locale.

Așadar, în cazul alegerilor parlamentare sau locale, victimă a infracțiunii prevăzute la art.181¹ CP RM este concurentul electoral în sensul art.1 al Codului electoral, căruia prin coruperea alegătorilor i s-a lezat dreptul de a fi reprezentat într-o autoritate electivă, prin diminuarea voturilor exprimate.

În același timp, în cazul unui referendum, victimă a infracțiunii analizate este inițiatorul referendumului în sensul art.144 și 180 ale Codului electoral, căruia prin coruperea alegătorilor i s-a lezat dreptul de a soluționa problema supusă referendumului, prin diminuarea voturilor exprimate.

Note:

¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.25-28.

² Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative // <http://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=943c175f-48ff-432e-b8c1-268c51c187e> (vizitat 16.09.2013)

³ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.97-103.

⁴ Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova // <http://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=d336583b-a122-490e-b915-4a7d93dcca52> (vizitat 16.09.2013)

⁵ *Monitorul Oficial al României*, Partea I, 2004, nr.575.

Precizăm că, în Codul penal al României din 2009*, răspunderea pentru coruperea alegătorilor este prevăzută în art.386, care are următorul conținut: „(1) Oferirea sau darea de bani, bunuri ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să voteze sau să nu voteze o anumită listă de candidați ori un anumit candidat, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani și interzicerea exercitării unor drepturi; (2) Nu intră în categoria bunurilor prevăzute în alin.(1) bunurile cu valoare simbolică, inscripționate cu însemnele unei formațiuni politice”.

**Monitorul Oficial al României*, Partea I, 2009, nr.510.

⁶ Nastas I., *Coruperea pasivă și coruperea activă în reglementarea legislației penale a Republicii Moldova*: Teză de doctor în drept, Chișinău, 2010, p.24.

⁷ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.91-93.

⁸ Comisia Europeană. Bruxelles, 22.06.2012. COM(2012) 348 final. Raportul Comisiei Europene către Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene privind punerea în aplicare de către Republica Moldova a Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0348:FIN:RO:PDF> (vizitat 16.09.2013)

⁹ Дамм И.А., *Коррупция в российском избирательном процессе: понятие и противодействие*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Красноярск, 2006, с.6.

¹⁰ Ло Хай, *Проявления, причины и предупреждение незаконных выборов*, în *Вестник Гуандунского радио-*

телеуниверситета, 2006, № 4. (на кит. яз.), аруд Чжоу Хэн. Понятие и особенности преступного подкупа избирателей в Китайской Народной Республике // <http://test.plusgarantiya.ru/doc/konk/chzhouhen.doc> (vizitat 16.09.2013)

¹¹ Чжоу Хэн, *Понятие и особенности преступного подкупа избирателей в Китайской Народной Республике* // <http://test.plusgarantiya.ru/doc/konk/chzhouhen.doc> (vizitat 16.09.2013)

¹² Potrivit alin.(1) art.36 al Codului electoral, se interzic finanțarea directă și indirectă, susținerea materială sub orice formă a campaniilor electorale ale candidaților la alegeri și ale concurenților electorali de către alte state, de către întreprinderi, instituții și organizații străine, internaționale și mixte, precum și de către persoane fizice care nu sunt cetățeni ai Republicii Moldova. Sumele astfel primite se confiscă prin hotărâre a instanței de judecată și se fac venit la buget. Prevederile în cauză nu pot fi interpretate și aplicate în sensul limitării finanțărilor alocate cu scopul sprijinirii eforturilor de promovare a valorilor democratice, a standardelor internaționale pentru alegeri libere și corecte.

Conform alin.(5) art.38 al Codului electoral, se interzice finanțarea și susținerea materială sub orice formă a campaniilor electorale de către: a) cetățenii Republicii Moldova care nu au împlinit vârsta de 18 ani; b) organizații finanțate de la buget; c) persoane anonime; d) organizații de binefacere și religioase.

¹³ În acord cu alin.(3) art.13 al Codului electoral, cetățenii Republicii Moldova care, în virtutea funcției pe care o dețin, nu au dreptul să fie membri ai partidelor sau ai altor organizații social-politice, precum și persoanele cu înaltă funcție de răspundere al căror mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova și/sau de legile organice, din momentul înregistrării lor în calitate de concurenți electorali, își suspendă activitatea în funcția pe care o dețin. Persoanele care cad sub incidența acestor prevederi sunt: a) viceprim-miniștrii, miniștrii și viceministrii, membrii din oficiu ai Guvernului; b) conducătorii autorităților publice centrale; c) președinții și vicepreședinții raioanelor; d) primarii și viceprimarii; e) pretorii și vicepretorii.

¹⁴ Дамм И.А., *op.cit.*, p.7-8.

¹⁵ Prevenirea și combaterea corupției electorale. Recomandări de politici publice // http://www.transparency.org.ro/stiri/comunicate_de_presa/2011/9decembrie/PolicyCorruptionElectoral.pdf (vizitat 17.09.2013)

¹⁶ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.103-105.

¹⁷ Gheorghe T.V., *Unele observații și propuneri de lege ferenda referitoare la infracțiunea de corupere electorală*, în *Dreptul*, 2005, nr.10, p.103-109.

¹⁸ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.

¹⁹ The United Nations Convention against Corruption // http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf (vizitat 17.09.2013)

²⁰ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.103-106.

²¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.81.

²² În corespundere cu art.1 al Codului electoral, afișe electorale sunt apelurile, declarațiile, fotografiile sau alte materiale utilizate de concurenții electorali în scop de agitație electorală.

²³ Rusu I., *Delicte contra exercitării drepturilor politice și cetățenești*, în *Dreptul*, 2005, nr.6, p.107-115.

INTERDEPENDENȚA DINTRE JURISDICȚIA CONSTITUȚIONALĂ ȘI JUSTIȚIA DE DREPT COMUN ÎN DOMENIUL ASIGURĂRII LEGALITĂȚII

Alexandru ARSENI,
doctor în drept, conferențiar universitar
Tatiana DABIJA,
doctorand (ICJP al AȘM)

REZUMAT

Articolul de față, în varianta în care ne-am propus să facem un demers științific pe dimensiunea dreptului constituțional, încearcă să aducă o anumită clarificare în una din multiplele probleme care vizează statul de drept și, efectiv, asigurarea supremației legilor și a constituției într-un stat democratic.

Așa cum sugerează și titlul, ne vom axa pe evidențierea interdependenței dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității. Aceste aspecte, diverse după conținut și scop, au totuși la bază anumite finalități comune – unul fiind acela de instituire a supremației legilor. De asemenea, atât jurisdicția constituțională, cât și cea de drept comun derulează după anumite principii comune. Pornind de la această premisă, vom încerca să conturăm acel fir roșu care străbate activitatea instanțelor de drept comun în ceea ce privește asigurarea supremației legilor și activitatea de control a constituționalității legilor realizată de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

Studiul se încheie cu o radiografie a reperelor normative care reglementează activitatea instanțelor de judecată, o prezentare a regimului juridic de activitate a Curții Constituționale, finalizând cu evidențierea trăsăturilor fundamentale ale justiției constituționale (avându-se în vedere că anume Curtea Constituțională stabilește un mecanism real de protecție a Constituției și buna funcționare a acesteia).

Cuvinte-cheie: jurisdicția constituțională, Curtea Constituțională, supremația Constituției, lege fundamentală, conceptul de constituționalitate, justiția de drept comun.

SUMMARY

In this article „The interdependence between constitutional justice and the common justice in the field of legal ensuring” we are trying to develop some practical issues concerning the constitutional justice. As the title of the article suggests, the research paper will focus on the different aspects concerning the interdependence between constitutional justice and the common justice. It is absolutely clear that there are a wide range of differences between those 2 forms of justice. But in the same time, they do have the same goal – to establish the constitutional supremacy. Additionally, they are both based on a great variety of legal principles which are common for them.

As a result, we conclude that constitutional justice has taken a central position in the system of liberal institutions by ensuring accomplishment of separation and balance of powers, protection of rights and liberties, guaranteeing the supremacy of the Constitution. In Moldova, the Constitutional Court has become necessary to implement fully guarantee of the principles and constitutional norms, their practical application, aiming their compliance with the legal provisions of the Fundamental Law. By creating the Constitutional Court Moldova established a real mechanism to protect the Constitution and to deal with its infringements.

Keywords: constitutional jurisdiction, Constitutional Court, Constitution supremacy, fundamental law, concept of constitutionality, common law justice.

Pe parcursul itinerarului său evolutiv, justiția s-a impus ca o idee și realitate despre care oamenii cred că îi poate apăra, atunci când drepturile și interesele legitime le sunt încălcate, ca similarul dreptății mereu triumfătoare²⁸.

Justiția a devenit una dintre garanțiile incontestabile ale drepturilor omului²⁹.

În sistemul actualei Constituții, justiția reprezintă una din garanțiile drepturilor și libertăților publice. În cazul în care procedurile legale exterioare justiției eșuează, sau persoanele interesate sunt nemulțumite, liberul acces la justiție devine remediu constituțional deschis tuturor²⁹.

Cadrul normativ în vigoare privind regimul juridic de activitate al instanțelor de judecată este unul

destul de complex, evidențiindu-se două dimensiuni în acest sens.

În primul rând, este vorba de cadrul normativ fundamental, care stabilește reperele de ordin general privind activitatea instanțelor de judecată. În acest sens, avem în vedere: Legea privind organizarea judecătorească²⁰; Legea cu privire la statutul judecătorului²¹; Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii²²; Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție²³ ș.a.

Într-o abordare, deloc exhaustivă, vom menționa că recent Republica Moldova a făcut un efort considerabil pentru a aduce o normalitate în sectorul justiției. În șirul acțiunilor se înscrie intrarea în vigoare a unui număr impunător de acte, care reglementează

multe probleme importante, precum: Legea privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor²⁴; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la stabilirea gradelor de complexitate unice naționale a cauzelor judiciare civile, penale și contravenționale nr.149/11 din 29.03.2011¹⁰; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la proiectul de Reguli de conduită a justițiabililor și a altor persoane în instanța judecătorească nr.136/6 din 30 aprilie 2009¹¹; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea activității Colegiului de evaluare a performanțelor judecătorilor nr.59/3 din 22.01.2013¹²; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea activității Colegiului pentru selecția și cariera judecătorilor nr.60/3 din 22.01.2013¹³; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare nr.89/4 din 29.01.2013¹⁴; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la modul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora nr.111/5 din 05.02.2013¹⁵; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la criteriile, indicatorii și procedura de evaluare a performanțelor judecătorilor nr.212/8 din 05.03.2013¹⁶; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la volumul, metodele, temeiurile și procedura de verificare a activității organizatorice a instanțelor judecătorești la înfăptuirea justiției nr.239/9 din 12.03.2013¹⁷; Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată nr.338/13 din 12.04.2013¹⁸.

Acesta fiind repertoriul generalizat al actelor normative în domeniul justiției de drept comun, vom insista pe ideea că din punctul de vedere al dreptului constituțional, primatul normelor și al prevederilor constituționale față de orice alte reglementări legislative existente în stat, ca și ascendența morală, politică și juridică a principiilor constituționale, implică asigurarea controlului constituțional al legilor și organizarea acestuia pe o bază eficientă⁵.

Controlul constituționalității legilor reprezintă, în orice stat de drept, o garanție necesară a traducerii în viață a principiilor și normelor constituționale, a aplicării lor practice, a realizării drepturilor și libertăților cetățenești¹.

Controlul constituționalității legilor este unul dintre mijloacele cele mai importante de asigurare a respectării drepturilor omului și constă din activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția, iar ca instituție a dreptului constituțional

cuprinde regulile privind autoritățile competente a face această verificare, procedurile de urmat și măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri³⁰.

Fiind una dintre cele mai tinere instituții de jurisdicție constituțională din Europa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova și-a început activitatea la 23 februarie 1995 și face primii pași pe calea edificării statului de drept. În acest sens, în virtutea art.134 din Constituția RM, Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova³.

Ulterior adoptării Constituției Republicii Moldova, cadrul juridic privind activitatea Curții Constituționale a fost completat de două acte normative importante, de natură să asigure funcționalitatea eficientă a Curții. Este vorba de: 1. Legea cu privire la Curtea Constituțională [19] și 2. Codul jurisdicției constituționale².

Prin urmare, considerăm absolut necesar a menționa că jurisdicția constituțională și justiția de drept comun sunt două universuri ale asigurării legalității.

Pentru a înțelege mai bine acest proces, este necesar de axat, mai întâi, pe dezvăluirea terminologică a subiectelor tratate. De exemplu „**justiția constituțională**” este dificil a constata când a apărut — este susceptibilă de mai multe înțelesuri, unele comune și ușor comprehensibile, altele specifice și, din această cauză, solicită un limbaj tehnic, de specialitate. S-ar putea spune, bunăoară, că „justiția constituțională” este acea formă de justiție care se înfăptuiește pe baza și în cadrul constituției. Este greu însă a delimita astfel termenul „justiție constituțională” de celelalte forme de justiție care, de asemenea, mai întâi sau, poate, în cele din urmă, se înfăptuiesc tot pe baza și în cadrul constituției.

Locuțiunea „justiție constituțională” reclamă astfel un sens propriu, distinctiv. Sub semnul unei semnificații de specialitate, ea desemnează „ansamblul instituțiilor și al tehnicilor prin mijlocirea cărora este asigurată, fără restricții, supremația constituției”⁶. Astfel, definindu-se „justiția constituțională”, sunt cumulate câteva dintre componentele sale complementare:

a) Justiția constituțională — ca de altfel, în general, justiția — se realizează prin intermediul unui organ înzestrat — folosind expresia unor proceduriști clasici — cu o „parte de justiție”⁹.

Termenul „justiție” este el însuși susceptibil de mai multe semnificații („dreptate”, „sistem de organe”, „activitate desfășurată de aceste organe”).

b) Justiția constituțională se realizează prin anumite mijloace sau în anumite forme, care, deși prezintă unele trăsături comune cu mijloacele sau formele altor genuri de justiție, ori împrumută tehnicile acestora, au totuși elemente specifice și exclusive. *Este evocat, astfel, aspectul procedural.*

c) Scopul justiției constituționale care determină, de fapt, modul de organizare a instanței chemată să o îndeplinească și procedura de activitate a acesteia este, în cele din urmă, asigurarea supremației constituției, sancționarea ei ca factor structurant în sistemul normativ juridic național⁴. Definirea în modul arătat a justiției constituționale, grație unor proeminente personalități, de ieri și de azi, noi cercetătorii ne îngăduim să credem că totuși nu sunt de prisos orice posibile obiecții, între care:

– Termenul „justiție”, dacă nu este el însuși nuanțat, conduce inevitabil la acela de „jurisdicție”. Or, în cadrul justiției constituționale, chiar dacă noi cercetătorii admitem ideea de „litigiu constituțional”, uneori nu se „rostește dreptul” (*iuris dictio*).

– Discutabilă pare și precizarea în sensul căreia justiția constituțională asigură „fără restricții” supremația constituției. Restricții apar adesea în legătură cu domeniul în care poate interveni justiția constituțională, în condițiile unei competențe punctuale și limitative; restricții apar și în legătură cu procedura de îndeplinire a justiției constituționale; restricții evocă, uneori, și eficacitatea limitată a deciziilor jurisdicției constituționale.

– Determinarea scopului justiției constituționale, prin postularea sancțiunii supremației constituției – chiar dacă ar fi vorba astfel atât de supremația materială sau în conținut, cât și de supremația formală sau procedurală, ni se pare insuficientă, prea îngustă, în raport cu funcțiile justiției constituționale, mult mai numeroase și mai diverse.

– Ideea însăși de „justiție constituțională” poate avea unele concluzii – ori consecințe – surprinzătoare, mai ales sub aspectul locului și rolului acestei justiții în raport cu celelalte „autorități” sau „puteri” din stat.

În sensul recunoscut însă astăzi, termenul „justiție constituțională” apare în opera lui H. Kelsen²⁶ și în cea a lui Ch. Eisenmann⁷, pentru primul ea însemnând „garanția jurisdicțională a constituției”, iar pentru cel de-al doilea „acea formă de justiție sau mai exact de jurisdicție care privește legile constituționale”, fără de care constituția nu e decât „un program politic, obligatoriu numai moralmente”. Eisenmann distinge însă „justiția constituțională” de „jurisdicția constituțională”, sensul juridic al „justiției constituționale” fiind astfel, în ultimă analiză, „garantarea repartizării prerogativelor între legislația ordinară și legislația constituțională”, iar cel al „jurisdicției constituționale”, acela de organ prin care se realizează „justiția constituțională”.

În doctrina franceză, se folosește sintagma „control al constituționalității legilor” ca și sinonim pentru *justiția constituțională*. Controlul constituționalității legilor este doar una din cele mai importante tehnici care compun justiția constituțională, deci nu se identi-

fică cu aceasta. Atribuțiile ce revin justiției constituționale confirmă, credem, această observație corectivă. Acestea, potrivit unei opinii de sinteză, par a fi:

- Asigurarea autenticității manifestărilor de voință ale poporului suveran.
- Respectarea pe verticală și pe orizontală a competențelor conferite prin constituție diferitelor autorități publice.
- Protecția drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor.
- Soluționarea unora dintre problemele contencioase date prin constituție în competența justiției constituționale.

Prin urmare, după analiza doctrinei constituționale, a cadrului legislativ, examinând constituțiile și experiența altor state, deducem următoarea **concluzie intermediară** – justiția constituțională a cucerit o poziție centrală în sistemul instituțiilor liberale prin garantarea îndeplinirii separației și echilibrului puterilor în stat, protejarea drepturilor și libertăților cetățenești, garantarea supremației Constituției. În Republica Moldova, Curtea Constituțională a devenit o garanție necesară a implementării în viață a principiilor și normelor constituționale, a aplicării lor practice, urmărind, totodată, conformitatea tuturor prevederilor legale cu dispozițiile Legii Fundamentale. Prin crearea Curții Constituționale, s-a instituit un mecanism real de protejare a Constituției și de contracarare a încălcării dispozițiilor ei.

Totodată, identificarea trăsăturilor justiției constituționale sau, în sens restrâns, a controlului de constituționalitate, reprezintă un demers util și necesar nu numai pentru a releva particularitățile acestei forme de justiție, îndeplinită printr-un organ special și specializat, dar și pentru a realiza, astfel, delimitarea acestui organ de altele care, de asemenea, în mai mare sau în mai mică măsură, îndeplinesc un control de constituționalitate. Într-adevăr, atunci când controlul de constituționalitate se realizează „concentrat”, atunci când o singură instituție are monopolul acestui control, această instituție poate fi o Curte sau un Tribunal Constituțional ori, dimpotrivă, instanța supremă din sistemul organelor judecătorești – o Curte Supremă de Justiție. Denumirea de „Curte Supremă” nu poate fi însă întrebuintată, în acest caz, ca sinonim la aceea de „Curte Constituțională”²⁴.

Procedând, așadar, la identificarea trăsăturilor justiției constituționale, noi cercetătorii avem în vedere numai acea formă de control al constituționalității – ca una dintre componentele justiției constituționale și poate cea mai importantă – care se integrează „modelului curților constituționale”. De exemplu, în Austria, Italia, Germania, Franța, Spania, România, Ungaria, Polonia etc.

În sistemele juridice care cunosc o dualitate sau o pluralitate de ordini jurisdicționale, nu există, cu adevărat, o „Curte Supremă”, ci numai acolo unde, precum în SUA, ordinea jurisdicțională este unică. De exemplu, în SUA, Canada, Japonia²⁷.

În urma celor expuse, îndrăznim să evidențiem un șir de trăsături ale justiției constituționale. Astfel, justiția constituțională este încredințată unei Curți sau unui Tribunal Constituțional, independent, cum accentua Kelsen, de toate celelalte autorități etatice. Condiția acestei independențe este existența unui „statut constituțional” al organului care înfăptuiește justiția constituțională, definind organizarea, funcțiile și atribuțiile acestuia. Mai derivă de aici condiția cu privire la înscrierea dispozițiilor cu privire la justiția constituțională în însăși constituția statului.

Puține sunt excepțiile sub aspectul denumirii organului care înfăptuiește justiția constituțională (Curte de Arbitraj în Belgia, Consiliu Constituțional în Franța). Bunăoară, în Republica Moldova, organizarea, funcționarea și atribuțiile Curții Constituționale fac obiectul unui titlu distinct.

Ca o argumentare a acestei trăsături se invocă următoarele consecințe: autonomia statutară administrativă și financiară; independența judecătorilor și inamovibilitatea lor; stabilirea unui regim disciplinar propriu pentru judecătorii aparținând organului de justiție constituțională; verificarea propriei competențe prin decizii definitive și obligatorii; preeminența deciziilor justiției constituționale față de orice alte decizii jurisdicționale; incompatibilitatea judecătorului constituțional cu orice altă funcție publică sau privată.

Justiția constituțională este o justiție exclusivă și concentrată, ea având monopolul contenciosului constituțional. Altfel spus, instanțelor de drept comun nu li se pot recunoaște prerogative în domeniul contenciosului constituțional și, cu atât mai mult, ele nici nu și le pot aroga.

Curtea Constituțională din Republica Moldova are un buget propriu, aprobat cu votul majorității judecătorilor Curții, care face parte integrantă din bugetul de stat conform Legii cu privire la Curtea Constituțională nr.317-XIII din 13.12.94.

„Curtea Constituțională este singura în drept să hotărască asupra competenței sale, potrivit art.134 alin. (2) din Constituție”; „competența Curții Constituționale nu poate fi contestată de nici o autoritate publică” (art. 4 alin.(2) din Legea nr. 317-XIII/13.12.94).

Hotărârile Curții Constituționale sunt obligatorii, definitive și nu pot fi atacate – precizează art. 140 alin. (2) din Constituție.

Prin urmare, **trăsăturile fundamentale ale justiției constituționale** sunt:

1. Justiția constituțională nu este numai o formă

specială de jurisdicție, dar și un organ constituțional, având ca misiune menținerea echilibrului constituțional.

2. Judecătorii aparținând justiției constituționale sunt desemnați de către autoritățile politice, din rândul unor persoane care nu au calitatea de magistrați și pe baza altor criterii decât cele urmate la recrutarea, numirea și promovarea magistraților de carieră.

3. Consecințele specifice: libertatea de alegere între cei care pot dobândi calitatea de judecător constituțional; apropierea sistemului european de *Civil Law* de cel american de *Common Law*; acest tip de desemnare consolidează legitimitatea judecătorului constituțional.

4. Justiția constituțională este o veritabilă jurisdicție. Două precizări sunt însă necesare: Ea este o jurisdicție specială, comportând particularități față de celelalte forme de jurisdicție. Nu toate atribuțiile ce aparțin judecătorului constituțional se realizează în cadrul unor proceduri jurisdicționale.

5. Justiția constituțională se află situată în afara aparatului jurisdicțional alcătuit de organele de jurisdicție comune, obișnuite. Așa fiind, ea este deci o „putere independentă”, o putere care nu se află în vârful unui edificiu jurisdicțional. Aceasta este diferența fundamentală dintre o Curte Supremă și o Curte Constituțională – prima, cum sugerează și denumirea ei, în mod necesar, este plasată la vârful unei piramide jurisdicționale. Totuși, între Curtea Constituțională și Curtea Supremă sau celelalte instanțe, de regulă, există unele legături. Așadar, deși organic cele două forme de jurisdicție sunt total independente, funcțional ele interferează.

6. Justiția constituțională este o formă de jurisdicție cu reguli procedurale proprii. Prin natura „litigiului constituțional” și a autorităților chemate să-l rezolve, procedura justiției constituționale are, în mod necesar, unele particularități⁸.

În **concluzie finală**, se poate afirma cu certitudine faptul că relațiile de drept, actele curților constituționale au supremație față de actele organelor legislative și executive, deoarece curțile constituționale pot declara actele parlamentului, ale guvernului ca fiind contrare Constituției, prin urmare lipsite de forță juridică. Se subînțelege că aspectele referitoare la competență, procedură, organizare, precum și alte probleme ale activității curților constituționale sunt specifice fiecărei țări. Totuși, principiile fundamentale ale activității curților constituționale sunt aceleași. Printre acestea se numără și principiul supremației Constituției, asigurarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Principiul arătat este caracteristic și pentru activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova ce se conduce după valorile juridice ca:

supremația dreptului, prioritatea drepturilor omului și cetățeanului față de societate și de stat, recunoașterea principiilor și a normelor de drept internațional unanim acceptate.

Note:

¹ Călinoiu Constanța, Victor Duculescu, *Drept parlamentar*, Lumina Lex, București, 2006, p.250

² Codul jurisdicției constituționale nr.502 din 16.06.1995, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.53-54 din 28.09.1995, art.134 alin.(1).

³ *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1, art.134, alin.(1).

⁴ Deleanu Ion, *Drept constituțional și instituții politice: Tratat*, vol.I, Europa Nova, București, 1996, p.280, 282.

⁵ Diculescu V., *Protecția juridică a drepturilor omului*, Lumina Lex, București, 1994, p.153.

⁶ Duhamel O., Meny Y., *Dictionnaire constitutionnel*, PUF, Paris, 1992, p.256.

⁷ Eisenmann Ch., *La justice constitutionnelle de la Haute Cour Constitutionnelle d'Autriche*, Paris, 1928; PUAM et Economica, 1986, p.154.

⁸ Favoreu L., *Les Cours Constitutionnelles*, Paris, 1992, p.23.

⁹ Glasson E., Tissier A., Morel R., *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civil*, 3-ème édition, t. I, 1925, p.19.

¹⁰ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la stabilirea gradelor de complexitate unice naționale a cauzelor judiciare civile, penale și contravenționale nr.149/11 din 29.03.2011. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹¹ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la proiectul de Reguli de conduită a justițiabililor și a altor persoane în instanța judecătorească nr.136/6 din 30 aprilie 2009. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹² Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea activității Colegiului de evaluare a performanțelor judecătorilor nr.59/3 din 22.01.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹³ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea activității Colegiului pentru selecția și cariera judecătorilor nr.60/3 din 22.01.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹⁴ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare nr.89/4 din 29.01.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

[content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro](http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro) (vizitat 18.01.2014).

¹⁵ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la modul de constituire a completelor de judecată și schimbarea membrilor acestora nr.111/5 din 05.02.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹⁶ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la criteriile, indicatorii și procedura de evaluare a performanțelor judecătorilor nr.212/8 din 05.03.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹⁷ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la volumul, metodele, temeiurile și procedura de verificare a activității organizatorice a instanțelor judecătorești la înfăptuirea justiției nr.239/9 din 12.03.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹⁸ Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii privind Regulamentul cu privire la înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată nr.338/13 din 12.04.2013. Sursa: http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&lang=ro (vizitat 18.01.2014).

¹⁹ Legea cu privire la Curtea Constituțională nr.317 din 13.12.1994, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.8 din 07.02.1995.

²⁰ Legea privind organizarea judecătorească nr.514 din 06.07.1995, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.15-17 din 22.01.2013, art.62.

²¹ Legea cu privire la statutul judecătorului nr.544 din 20.07.1995, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.15-17 din 22.01.2013, art.63.

²² Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr.947 din 19.07.1996, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.15-17 din 22.01.2013, art.65.

²³ Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr.789 din 26.03.1996, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.15-17 din 22.01.2013, art.64.

²⁴ Legea privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor nr.154 din 05.07.2012, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.190-192 din 14.09.2012, art.636.

²⁵ Legea cu privire la colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară a judecătorilor nr.950 din 19.07.1996, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.182-185 din 19.08.2003, art.751.

²⁶ Kelsen H., *La garantie juridictionnelle de la Constitution*, în *Revue de droit publique*, 1928, p.197.

²⁷ Llorente Rubio F., *A comparative survey*, în *Law in the making*, Pizzorusso, New York, Springer Verlag, 1988, p.271.

²⁸ Muraru Ioan, *Drept constituțional și instituții politice*, Actami, București, 1998, p.457.

²⁹ Muraru Ioan, Constantinescu Mihai, *Studii constituționale*, Actami, București, 1995, p.184, 188.

³⁰ Purdă Nicolae, Nicoleta Diaconu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Universul juridic, București, 2011, p.383.

ASPECTE PRIVATOARE LA ATRIBUTELE DE IDENTIFICARE ALE PERSOANEI JURIDICE

Iurie MIHALACHE,

doctor în drept, lector superior (USM; USPEE „C.Stere”)

REZUMAT

În limitele prezentului articol științific, avem ca scop să caracterizăm elementele de identificare obligatorii și facultative ale persoanei juridice. Elemente de identificare obligatorii ale persoanei juridice sunt: denumirea, adresa, naționalitatea, codul de identificare fiscală, iar în calitate de elemente facultative avem: emblema, marca, numărul de telefon, faxul, e-mailul, site-ul web. Codul bancar este și el un element de identificare, dar poartă caracter special.

Cuvinte-cheie: elemente de identificare, denumire, adresă, naționalitate, cod de identificare fiscală, emblemă, marcă.

RÉSUMÉ

Dans cet article scientifique nous avons comme but de caractériser les éléments d'identification obligatoires et facultatifs d'une société commerciale. Les éléments d'identifications obligatoires sont: le nom, l'adresse, la nationalité, le code d'identification fiscale et les éléments obligatoires: l'emblème, la marque, le numéro de téléphone, le fax, le courrier, le site web. Le code bancaire porte un statut spécial.

Mots-clés: éléments d'identification, nom, adresse, nationalité, code d'identification fiscale, emblème, marque.

De la bun început menționăm că în doctrina de specialitate se întâlnește opinia eronată precum că codul de identificare fiscală și codul bancar sunt atribute de identificare facultative ale persoanei juridice cu scop lucrativ¹. Subliniem faptul că viziunea cu referire la codul bancar susținută de *G.Gîrleşteanu* și *L.Smarandache* nu poate fi acceptată pe deplin. Or, codul bancar a fost trecut de către autori la categoria atributelor de identificare facultative, în timp ce practica comercială ne dovedește că, în prezent, existența unei persoane juridice cu scop lucrativ fără cont bancar este inadmisibilă. Majoritatea operațiunilor comerciale se efectuează prin transfer bancar.

Aceleași semne de întrebare apar și cu referire la codul de identificare fiscală. Numeroși autori (*I.Zenin*, *J.Piotraut*) neglijează importanța codului fiscal și îl includ în lista atributelor facultative. Or, aceasta la fel reprezintă o eroare, deoarece în prezent, toate societățile comerciale primesc număr de identificare fiscală odată cu înregistrarea de stat la oficiul teritorial al Camerei Înregistrării de Stat.

Anume în scopul de a elucida definirea și esența atributelor de identificare a persoanei juridice, considerăm oportun a efectua o analiză detaliată a fiecăreia dintre ele. Ne vom axa doar asupra atributelor de identificare a persoanei juridice cu scop lucrativ, considerând că pentru o societate necomercială acestea au mai puțină relevanță.

1. Denumirea de firmă. Denumirea este un element obligatoriu de identificare a persoanei juridice. Cu toții cunoaștem denumirea firmelor străine, care investesc foarte mulți bani pentru publicitate, precum: „Coca-Cola”, „Microsoft”, „Mercedes”, dar și din Republica Moldova: SA „Orange”, SA „Moldcell” etc.

Normele cu privire la denumirea de firmă se găsesc în diferite acte normative, precum: Codul civil (art.66), Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (art.24-26), Legea cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor indivi-

duali (art.9), Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată (art.3), Legea cu privire la societățile pe acțiuni (art.5). În același timp, apărarea drepturilor și intereselor titularului denumirii de firmă se realizează prin intermediul normelor din Codul contravențional (art.263), Codul penal (246-1) și Legea concurenței nr.183/2012 (art.67-92)².

În scopul de a reda o exprimare cât mai clară denumirii, legislația și doctrina de specialitate utilizează noțiuni diferite, precum: *firmă*, *denumire de firmă*, *nume comercial* sau chiar *titlatură*. Astfel, în Legea nr.845/1992 se întrebuințează cuvântul „firmă” (art.6, art.14 alin.(4), art.15-17, art.21, art.26), cu specificarea că i se poate zice și „denumire” (art.24 alin.(1)) sau „titlatură” (art.3 alin.(2)). Codul civil utilizează ca regulă cuvântul „denumire”, dar în contexte diferite, precum: denumirea persoanei juridice (art.66), denumirea societății în nume colectiv (art.121), denumirea cooperativei (art.171) etc., iar în mod accidental mai face referire și la „denumirea de firmă” (art.301 și art.817). Noțiunea de *nume comercial* este utilizată în dispozițiile Convenției de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale din 1883, la care țara noastră a aderat în anul 1993³.

Din punct de vedere structural, denumirea de firmă este alcătuită din două părți: *corpul* și *accesoriul*. **Corpul** indică *forma juridică de organizare*: Societatea pe Acțiuni (prescurtat – S.A.), Societatea cu răspundere limitată (prescurtat – S.R.L.), Întreprinderea de Stat (prescurtat – Î.S.) ș.a. Legea nu stabilește plasarea formei de organizare a persoanei juridice – la începutul denumirii ori la sfârșit – de aceea, fondatorii sunt cei care determină locul corpului în denumire. **Accesoriul** reprezintă textul denumirii și este diferit la toate persoanele juridice. De exemplu, avem denumirea de firmă S.A. „Agroproduct”: abrevierea „S.A.” se numește corp, iar cuvântul „Agroproduct” este accesoriu. De exemplu, conform art.5 al Legii cu privire la societățile pe acțiuni, denumirea completă a societății va cuprinde, în mod obligatoriu: a) cuvintele „societate pe acțiuni”

sau inițialele „S.A.” (*n.n.* – corpul) și b) numele concret al societății, care permite a o deosebi de alte organizații comerciale (*n.n.* – accesoriu).

Cerințe speciale cu privire la denumirea de firmă. În primul rând, denumirea trebuie să fie scrisă cu litere latine. Forma de organizare juridică (S.A., S.R.L. etc.) se înscrie în limba română, pe când în accesoriul denumirii pot fi utilizate cuvinte și din alte limbi, care se transcriu cu caractere latine și, de regulă, se scriu între ghilimele. În acest sens, legea prevede că până la data înregistrării, Camera Înregistrării de Stat verifică denumirea sub aspectul corectitudinii lingvistice și dacă apar neclarități sau îndoieli asupra corectitudinii lingvistice a denumirii, aceasta urmează a fi coordonată cu instituția competentă în terminologie din cadrul Academiei de Științe a Moldovei (alin.(7)).

Să nu afecteze interesele persoanelor juridice deja înregistrate. Conform art.9 alin.(5) al Legii nr.220/2007, o denumire nouă poate fi înregistrată numai dacă se deosebește de cele existente. Distincția dintre ele trebuie să fie evidentă și clară. În situația când o denumire nouă este asemănătoare cu alta deja înregistrată sau rezervată, se va adăuga o mențiune care să o deosebească de celelalte în mod evident. Mai mult, în cazul unei persoane juridice radiate din Registrul de stat, denumirea acesteia poate fi preluată pentru o altă persoană juridică numai după expirarea a 2 ani de la radiere (art.9 alin. (12)). Dacă mai multe persoane au solicitat pentru înregistrare denumiri ce coincid ori se aseamănă, drept de înregistrare are solicitantul care primul a depus cererea de înregistrare.

În scopul protejării dreptului altor persoane fizice sau juridice, legea interzice înregistrarea denumirii care: a) coincide cu o marcă înregistrată în Republica Moldova sau cu o marcă notorie străină; b) conține numele unei persoane fizice notorii sau alte nume proprii ce nu coincid cu numele participanților la constituirea persoanei juridice, dacă nu există, în acest sens, acordul scris al persoanei respective sau, după caz, al moștenitorilor ei (art.9 alin.(11) al Legii nr.220/2007).

Să nu contravină prevederilor legale. Legea nr.220/2007 stabilește că se interzice înregistrarea unei persoane juridice dacă denumirea acesteia conține denumirea oficială sau istorică a statului ori a autorităților administrației publice centrale sau locale. Prin excepție, o astfel de înregistrare se permite numai cu acordul scris al Guvernului sau, după caz, al autorității publice locale (art.9 alin.(11)). De asemenea, conform Legii nr.845/1992 nu se permite înregistrarea denumirii care conține date și semne grafice a căror utilizare este interzisă de legislație; numele personalităților istorice sau a altor personalități cunoscute, fără acordul din partea rudelor sau, după caz, autorizației din partea organelor de resort (art.25).

Să fie conformă normelor morale. Art.66 alin.(4) din Codul civil prevede că se interzice utilizarea în denumirea persoanei juridice a sintagmelor ce contravin normelor morale: nu se acceptă cuvinte necenzurate și nici cuvinte prin care se face apel la ură și violență.

Să nu inducă în eroare pe cei din jur. Persoana juridică nu poate folosi în denumire cuvinte sau abrevieri care ar induce în eroare cu privire la forma sa de activitate (art.66 alin.(5) din Codul civil). De exemplu, dacă o persoană juridică se ocupă cu producerea băuturilor alcoolice, atunci și denumirea ei trebuie să sugereze acest lucru; sau nu va fi acceptată la înregistrare o persoană juridică denumită „Salvați familia”, dacă domeniul ei de activitate ține de repararea mașinilor. Aceasta reiese din faptul că denumirea de firmă, alături de alte atribute de identitate, rămâne în subconștientul consumatorului prin impresia pe care i-au produs-o calitatea mărfurilor și a serviciilor prestate de persoana juridică.

Subliniem faptul că dreptul asupra denumirii este considerat *bun (incorporal)*⁴. Explicația rezidă în faptul că în procesul desfășurării activității de întreprinzător denumirea poate fi exprimată în valoare bănească. Un rol important, în acest sens, o are *clientela*, care avansează „șansele de afaceri” ale persoanei juridice.

Răspunderea pentru utilizarea ilegală a denumirii de firmă. Dreptul asupra denumirii de firmă are o valoare comercială considerabilă pentru titular. În legătură cu încălcarea dreptului la denumirea de firmă în practică apar multe litigii, iar persoana vinovată este trasă, după caz, la răspundere civilă, contravențională sau penală⁵. **Răspunderea civilă** survine de fiecare dată când persoana utilizează o denumire de firmă fără acordul titularului acesteia. În asemenea situații, persoana poate fi obligată prin hotărâre judecătorească să înceteze folosirea ilegală a denumirii de firmă și să repare daunele provocate.

Răspunderea contravențională pentru utilizarea ilegală a denumirii de firmă este prevăzută în Codul contravențional, art.263 alin.(6). Sancțiuni, în acest sens, sunt prevăzute și în Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi conform căreia întreprinderea care utilizează în activitatea sa o firmă ce nu corespunde celei înmatriculate în Registrul de stat, se sancționează, prin hotărâre judecătorească, cu o amendă de la 10 la 100 u.c. (de la 200 la 2000 lei), care se varsă la bugetul de stat. Dreptul de a intenta acțiuni pentru o asemenea sancțiune îl au Camera Înregistrării de Stat, autoritățile publice locale, precum și organizațiile abilitate cu apărarea intereselor consumatorilor (art.26 alin.(3)). Anumite interdicții sunt prevăzute și în Codul penal (art.246-1 lit.(d)).

2. Sediul persoanei juridice. Sediul arată locul unde persoana juridică este amplasată. Sediul este unic, se indică atât în actul de constituire, cât și în Registrul de stat al persoanelor juridice. Legea nu instituie oarecare criterii obligatorii pentru alegerea sediului, motiv din care, în practică, fondatorii optează în mod diferit: unii aleg locul desfășurării activității persoanei juridice, alții – locul aflării organelor de conducere a persoanei juridice sau chiar domiciliul unuia dintre fondatori⁶.

Adresa poștală a persoanei juridice este cea de la locul aflării sediului. Prin excepție, se permite ca persoanele juridice să aibă și alte adrese, pentru corespondență (art.67 alin.(3) din Codul civil), inclusiv lădiță

poștală, poștă electronică, fax etc. În consecință, orice scrisori intrate la sediu se prezumă ca fiind recepționate, respectiv, administrația persoanei juridice nu poate invoca faptul că nu a știut despre conținutul acestor scrisori.

Înregistrarea și modificarea sediului. Sediul persoanei juridice trebuie să fie real, ceea ce impune existența unui imobil sau spațiu din imobil clar determinat, pe care persoana juridică să-l dețină în folosință sau proprietate. Proprietarul imobilului trebuie să accepte faptul că persoana juridică folosește adresa sa în calitate de sediu⁷. Conform Legii nr.220/2007, organul înregistrării de stat urmează să înscrie în Registrul de stat datele cu privire la sediul persoanei juridice indicate în actul de constituire și nu este în drept să ceară alte documente pentru confirmarea acestor date. Răspunderea pentru autenticitatea datelor cu privire la sediu o poartă persoana juridică (art.10).

Sediul persoanei juridice poate fi mutat. Decizia de mutare a sediului este luată de adunarea generală. Despre mutarea sediului trebuie să fie informat cât mai urgent oficiul teritorial al Camerei Înregistrării de Stat, respectiv, să fie publicat un aviz în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* cu privire la schimbarea sediului, în caz contrar, persoana juridică riscă să plătească daune-interese (art.66 alin.(8) din Codul civil). Prin intermediul publicării, persoanele interesate (creditorii, debitorii, partenerii de afaceri etc.) vor afla mai ușor care este noul sediu al persoanei juridice. Este de menționat faptul că într-o casă (apartament, birou) pot fi amplasate sediile mai multor persoane juridice, însă cerința este ca fiecare din ele să aibă camera ei separată⁸.

Sediul persoanei juridice are o **importanță practică**. Acesta determină:

a) Naționalitatea persoanei juridice; regula este că toate persoanele juridice înregistrate în Republica Moldova sunt de naționalitatea ei.

b) Locul executării obligațiilor. La sediul persoanei juridice se achită datoriile, se efectuează alte plăți. Din prevederile Codului civil reiese că ori de câte ori locul executării obligației nu este prevăzut în contract, executarea urmează a fi efectuată la sediul creditorului (în cazul obligațiilor pecuniare) sau la sediul debitorului (în cazul unor alte obligații) (art.573).

c) Oficiul teritorial al Camerei Înregistrării de Stat competent să dispună înregistrarea persoanei juridice, să înscrie modificările ce pot interveni, precum și radierea din Registrul de stat (art.5 al Legii nr.220/2007).

d) Organul fiscal căruia persoana juridică trebuie să-i prezinte rapoartele financiare, să-i transfere impozitele și taxele datorate statului. Conform prevederilor din Codul fiscal, persoana juridică este obligată să se pună la evidență la organul fiscal în a cărui rază își are înregistrat sediul, să comunice modificările ulterioare cu privire la sediul său, sediul subdiviziunilor, denumirea și sediul instituțiilor financiare în care își are deschise conturi (art.8 alin.(2); art.16 alin.(6))⁹.

Din *punct de vedere procesual*, sediul are importanță în determinarea:

– instanței competente să judece litigiul în care persoana juridică este implicată în calitate de pârât (art.38 alin.(2) din Codul de procedură civilă);

– locului unde se comunică actele de procedură (citație, înștiințare) (art.104 alin.(1) lit.(b));

– locului unde se îndeplinesc măsurile de publicitate (de exemplu, în cadrul procedurii de insolvență, art.7 alin.(2) și art.26 alin.(1) din Legea insolvenței nr.149/2012);

– circumscripției teritoriale în care executorul judecătoresc este în drept să întreprindă acțiuni de executare silită (art.30 alin.(1) din Codul de executare).

În raporturile de *drept internațional privat*, sediul este relevant pentru a afla care este legea națională a persoanei juridice străine (art.1596 alin.(1) din Codul civil), precum și legea aplicabilă raporturilor contractuale în cazul lipsei unui consens între părți (art.1611 alin.(1)).

3. Naționalitatea persoanei juridice. Prin *naționalitate* urmează să înțelegem cărui stat aparține persoana juridică. Indiferent de gradul în care este pusă în evidență în sfera raporturilor juridice interne sau internaționale la care participă, fiecare persoană juridică își are o naționalitate. Aceasta se determină după sediul persoanei juridice. De exemplu, dacă sediul unei persoane juridice este în municipiul Chișinău, înseamnă că ea deține naționalitate moldovenească.

Naționalitatea persoanei juridice ne ajută să aflăm care este sistemul de drept aplicabil raporturilor ce țin de existența sa juridică (constituire, funcționare, modificare, încetarea existenței etc.). În acest context, Codul civil stabilește că în baza legii naționale a persoanei juridice se determină: statutul juridic al acesteia, forma juridică de organizare, temeiurile de creare și încetare a activității, condițiile de reorganizare, capacitatea civilă, raporturile din interiorul ei, răspunderea, modul de dobândire a drepturilor civile și asumare a obligațiilor civile (art.1596).

4. Emblema. Ca și denumirea de firmă, emblema este un atribut de identificare care deosebește o persoană juridică de alta. Emblema se aplică pe panouri de reclamă, pe facturi, scrisori, note de comandă, tarife, prospecte, afișe, publicații, se folosește și în orice alt mod¹⁰.

Datorită emblemei, *un comerciant poate fi deosebit de un alt comerciant de același fel*. Mai simplu vorbind, emblema reprezintă „imaginea” persoanei juridice. Prin emblema lumea recunoaște o persoană juridică sau alta și le poate deosebi ușor. Orice firmă bine cunoscută își are emblema sa.

Noțiunea de emblema nu se limitează doar la persoane juridice. În sens larg, emblema este un simbol folosit pentru a reprezenta o idee, un obiect etc. și poate fi purtată sau folosită ca o insignă identificatoare. De exemplu, crucea este emblema (simbolul) creștinismului; semiluna este o emblema a islamului; craniul cu două oase încrucișate este o emblema care identifică otrava; craniul este un simbol al morții etc.

5. Marca. Raporturile juridice ce apar în procesul în-

registrării și utilizării mărcilor sunt reglementate de *Legea privind protecția mărcilor*, nr.38/2008¹¹. Conform legii, *marca* este orice semn susceptibil de reprezentare grafică, care servește la deosebirea produselor și/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice (art.2)¹². Pot să constituie mărci semne distinctive, precum: cuvinte, inclusiv nume de persoane¹³, litere, cifre, desene, combinații de culori, elemente figurative, forme tridimensionale, precum și orice combinație a acestor semne (art.5). În situația în care mai multe firme produc același fel de mărfuri, le distingem ușor după marcă. De exemplu, două televizoare pot fi ușor deosebite între ele luând în considerație marca pe care o dețin. Mai frecvent, în circuitul internațional „marca” este cunoscută prin numele de „brand” care provine din limba engleză.

Simpla înregistrare a denumirii de firmă la Camera Înregistrării de Stat nu este suficientă pentru protejarea denumirii comerciale sau a mărcii. Această autoritate înfăptuiește doar înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, constituiți pe teritoriul Republicii Moldova, nu însă și înregistrarea obiectelor de proprietate intelectuală, și nici nu conferă protecție mărcilor. De aceea, chiar dacă înregistrarea unei denumiri s-a făcut la Camera Înregistrării de Stat, există riscul ca o altă persoană să înregistreze denumirea respectivă (sub formă de marcă) la Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală¹⁴.

Mărcile se înregistrează în Registrul național al mărcilor care este ținut de *Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală* (AGEPI). Dreptul exclusiv asupra mărcii produce efecte pentru terți, începând cu data publicării în *Buletinul Oficial de Proprietate Industrială al Republicii Moldova*.

Nu se acceptă a fi înregistrate mărcile înșelătoare. Acestea sunt mărcile care pot induce în eroare consumatorii cu privire la natura, calitatea sau originea geografică a produsului. De exemplu, cererea de a înregistra o marcă pentru comercializarea margarinei pe care să fie înfățișată o vacă va fi respinsă, deoarece induce în eroare consumatorii care, eventual, vor asocia marca respectivă cu produsele lactate (cu untul)¹⁵.

O caracteristică esențială a mărcii este faptul că aceasta reprezintă un activ nematerial, care generează venituri, iar valoarea acesteia uneori poate fi chiar mai mare în raport cu activele materiale. De exemplu, conform topului Eurobrand, marca *Apple* este estimată ca cea mai valoroasă din lume, depășind cifra de 110 mld. dolari, pe când valoarea activelor constituie 46 mld. dolari¹⁶.

La calcularea valorii brandurilor (mărcilor celebre), se iau în considerare mai mulți factori: evaluarea activității companiilor care utilizează marca, condițiile de piață în care există brandul, posibilele riscuri, perspectivele de dezvoltare etc. Valoarea brandului include doar costul mărcii comerciale (denumirii), fără capacitățile de producție, infrastructura companiei, invenții sau alte bunuri materiale¹⁷.

Persoana juridică poate să dețină una sau mai mul-

te mărci. Dreptul asupra mărcii poate fi transmis de la o persoană la alta, iar principiile aplicabile transmiterii drepturilor asupra mărcii aparțin dreptului comun (dreptul civil). Transmiterea mărcii se face, după caz, prin contract de cesiune (art.26), contract de licență (art.27) sau prin succesiune. Marca mai poate face obiectul unui gaj, a altor drepturi reale, precum și executării silite. Cesiunea, licența și gajul asupra mărcii urmează a fi înregistrate la AGEPI.

Transmiterea dreptului la marcă reprezintă o bună strategie în vânzarea-cumpărarea unei afaceri. Numai că cel ce procură marca trebuie să aibă posibilitate și dorință de a o dezvolta, transformând-o într-o marcă celebră (altfel spus „brand”), oferind noi piețe de desfacere, noi campanii de marketing etc. La rândul ei, marca trebuie să fie cu perspectivă¹⁸. Subliniem și faptul că folosirea denumirii oficiale sau istorice a statului („Republica Moldova”, „Moldova”, „Țara Moldovei”) în mărci, desene și modele industriale se face în baza deciziei unei comisii speciale a cărei componență nominală se aprobă prin hotărâre de guvern¹⁹.

Situație de caz. Reclamantul s-a adresat cu acțiune în judecată solicitând anularea înregistrării pentru marca „Букег Бессарабии”. În motivarea acțiunii se invocă încălcarea art.7 alin.(1) lit.(g) al Legii nr.38/2008 care prevede refuzul înregistrării mărcilor ce pot induce în eroare consumatorul cu referire la originea geografică, calitatea ori natura produsului/serviciului. Reclamantul consideră că marca „Букег Бессарабии”, care este înregistrată după o întreprindere amplasată în or. Dubăsari, reprezintă o marcă care induce în eroare consumatorii, deoarece se află pe teritoriul transnistrian, care niciodată nu a intrat în componența Basarabiei. *Curtea de Apel Chișinău* a respins acțiunea reclamantului, argumentând că acesta urmează să prezinte probe care ar confirma faptul dacă eroarea s-a produs de fapt și dacă consumatorul a fost înșelat în privința produsului sau a producătorului. Totodată, instanța reține că *potrivit scrisorii Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Basarabia reprezintă o denumire istorică, dar această denumire nu este protejată de lege* (Hotărârea Curții de Apel Chișinău din 24.06.2013, dosar nr.2-16/2013. Arhiva Curții de Apel Chișinău).

Tipurile de mărci. Marca poate fi de mai multe feluri:

- *individuală*: aparține unei singure persoane fizice sau juridice;

- *colectivă*: este utilizată de către o asociație de fabricanți, producători, prestatori de servicii, comercianți ori de alte organizații similare pentru a desemna produsele sau serviciile lor;

- *de certificare* (de conformitate): se emite pe baza regulilor unui sistem de certificare, indicând cu un grad suficient de încredere că produsul sau serviciul în cauză este conform standardelor;

- *notorie*: este marca bine-cunoscută în Republica Moldova la data depunerii cererii de înregistrare²⁰.

Din punctul de vedere al obiectului, mărcile se împart în: *mărci de produse* și *mărci de servicii*; după nu-

mărul de semne folosite, avem: *mărci simple* (alcătuite dintr-un singur semn) și *mărci combinate* (compoziții de diferite semne); după natura semnelor folosite: *mărci verbale, figurative și sonore*²¹.

Răspunderea pentru încălcarea drepturilor asupra mărcii. Pentru utilizarea ilicită a mărcilor, este stabilită răspunderea juridică sub formă de amendă, de reparație a pagubelor cauzate titularului mărcii, inclusiv a câștigului ratat. Astfel, conform prevederilor art.97 din **Codul contravențional**, utilizarea ilegală a unei mărci protejate se sancționează cu amendă. Marca se consideră a fi utilizată în mod ilegal ori de câte ori lipsește acordul titularului acesteia. Situație de utilizare ilegală a mărcii există și în cazul preluării unor semne de la o marcă deja înregistrată, fapt ce generează riscul de confuzie în percepția consumatorului. Se consideră a fi contravenție și: utilizarea ilegală a denumirii de origine a produsului, a indicației geografice (art.97-1), a denumirilor specialităților tradiționale garantate (art.97-2), utilizarea unor indicații false ori înșelătoare la marcarea produselor (art.98), încălcarea drepturilor exclusive ale titularului de drept asupra brevetului, invenției, desenului, modelului industrial, topografiei (art.99-103).

Pentru încălcări similare, dar cu un grad mai înalt de prejudiciabilitate, amenzi sporite sunt prevăzute în **Codul penal**, precum: folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic (art.246-1 lit.(b)); desfășurarea activității de întreprinzător, fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică (art.125 (d)); încălcarea dreptului asupra obiectelor de proprietate industrială ((art.185-2)). Se consideră a fi infracțiune și situația când denumirea sau marca protejată este însoțită de expresii, cum ar fi „de genul”, „de tipul”, „de stilul”, „imitație” ori de alte expresii similare.

Răspunderea pentru încălcarea drepturilor asupra mărcii este reglementată și în **Legea privind protecția mărcilor**, art.72 alin.(1). Conform legii, persoana care în mod conștient a încălcat drepturile asupra unei mărci va repara titularului de drepturi pagubele pe care acesta le-a suportat. Repararea pagubelor se face doar la cererea titularului mărcii, pe cale amiabilă sau pe cale judecătorească. În cuantumul despăgubirilor se include: paguba materială real suportată de titularul mărcii, profitul ratat, beneficiile realizate pe nedrept, daunele morale etc.

Înainte de a lansa pe piață un produs (o marcă comercială), este necesar a verifica dacă aceasta nu a fost înregistrată de alte persoane, în caz contrar, poate fi angajată răspunderea pentru încălcarea drepturilor titularului mărcii protejate. În *speță*, SRL „Glavirux” a depus cerere de chemare în judecată împotriva SRL „Farmasi Cosmetic” cu privire la încălcarea drepturilor asupra mărcii „Farmasi” și repararea prejudiciului material. În motivarea acțiunii, recurentul invocă deținerea dreptului exclusiv de importare, vânzare și distribuție pe teritoriul Republicii Moldova a bunurilor de marca „Farmasi”. Cu toate acestea, fără a înștiința

reclamantul, proprietarul mărcii (din Turcia) a acordat aceste drepturi încă unui agent economic de pe teritoriul Republicii Moldova, și anume, „Farmasi Cosmetic”. Drept urmare a plasării pe piață de către noul agent economic a mărfurilor de aceeași marcă la prețuri reduse, recurentul nu a mai putut realiza marfa aflată în stoc, a micșorat considerabil prețurile, suportând prejudicii materiale. La adresa intimatului au fost expediate pretenții cu solicitarea de a stopa comercializarea produselor cosmetice de marca „Farmasi”, dar fără răspuns. *Atât Curtea de Apel Chișinău, cât și Curtea Supremă de Justiție au dispus încasarea integrală a pagubei în sumă de 1.482.010 lei (marfa cu termen expirat, profitul ratat, cheltuieli de depozitare, cheltuieli salariale) de pe seama intimatului (SRL „Farmasi Cosmetic”)*²².

Caz practic. „Șafranx” SRL a depus o cerere de chemare în judecată împotriva „Armicom” SRL cu privire la interzicerea folosirii mărcii comerciale „Șafran” și „Șofran”, interzicerea comercializării produselor cu marca dată pe piața de desfacere a Republicii Moldova, încasarea prejudiciului material de 305.000 lei, prejudiciului moral în mărime de 30.000 lei, precum și a cheltuielilor de judecată. Din start, reclamantul a ținut să sublinieze faptul că deține certificat de înregistrare a mărcii respective la AGEPI. În cererea de chemare în judecată, reclamantul a menționat că în ultima perioadă a scăzut brusc indicele de comercializare a pâinii cu denumirea „Șafran”. Ca rezultat al efectuării unor investigații, a stabilit că pâinea cu denumirea „Șofran” (marcă neînregistrată, prin care erau induși în eroare consumatorii) este comercializată de către agentul economic „Armicom” SRL. Drept consecință, i-a fost cauzat un prejudiciu material în proporții deosebit de mari. *Curtea Supremă de Justiție a adoptat decizia privind repararea integrală în folosul „Șafranx” SRL (titular al mărcii) a prejudiciului material și moral cauzat de „Armicom” SRL prin folosirea ilegală a mărcii*²³.

6. Numărul de identificare fiscală. Orice întreprinzător, în calitate sa de contribuabil, are obligația de a fi înregistrat la unul din oficiile teritoriale ale Inspectoratului Fiscal Principal de Stat, alocându-i-se un număr de identificare fiscală. Conform prevederilor legale, *codul fiscal* este numărul personal de identificare al contribuabilului, prescurtat – IDNO. Până la data înregistrării persoanei juridice acesta poartă denumirea de număr de identificare de stat, iar din ziua eliberării deciziei de înregistrare se consideră cod fiscal (art.5 din Codul fiscal).

Codul de identificare fiscală se atribuie o singură dată, iar persoana căreia nu i s-a atribuit acest cod, nu poate fi înregistrată ca plătitor de impozite și taxe. Conform prevederilor din *Instrucțiunea privind evidența contribuabililor* nr.299 din 02.05.2012, în cazul persoanelor juridice și al întreprinzătorilor individuali care se supun înregistrării, se consideră cod fiscal numărul de identificare de stat atribuit de oficiile teritoriale ale Camerei Înregistrării de Stat, iar pentru gospodăriile țărănești – codul atribuit de organul fiscal (pct.4-10)²⁴.

7. Alături de atributele de identificare caracterizate

supra, persoana juridică mai deține **cont bancar, număr de telefon, fax, e-mail și pagina web**. Cercetarea acestora însă depășește limitele prezentului articol și ar putea fi efectuată într-un studiu separat.

Generalizând cele expuse, concretizăm că atribuțiile de identificare *obligatorii* ale persoanei juridice cu scop lucrativ sunt: denumirea, sediul, naționalitatea, codul de identificare fiscală, iar cele *facultative* sunt: emblema, marca, numărul de telefon, fax-ul, e-mail-ul, pagina web. Cu referire la contul bancar, atragem atenția că acesta poartă un caracter special și nu se încadrează în niciunul dintre atribuțiile de identificare enunțate *supra*. Situația specială pe care o deține codul bancar rezidă în faptul că la momentul înregistrării de stat a persoanelor juridice, prezența acestuia nu este necesară, în schimb pe parcursul desfășurării activității comerciale, deschiderea unui cont bancar devine o necesitate stringentă pentru orice societate comercială.

Note:

¹ Piotraut J., *Droit de la propriété intellectuelle*, Ellipses, Paris, 2004, p.76; Зенин И.А., *Право интеллектуальной собственности: Учебник для магистров*, Юрайт, Москва, 2012, c.46; Gîrleşteanu G., Smarandache L., *Identificarea societății comerciale prin intermediul anumitor attribute, obligatorii sau facultative*, în *Revista de Științe Juridice* (România), 2009, nr.3, p.73.

² *Legea concurenței*, nr.183 din 11.07.2012, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.193-197.

³ *Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale*, încheiată la 20.03.1883, în *Tratate internaționale*, 1998, vol. 6, p.45-63; Republica Moldova a aderat la această Convenție în anul 1993 (Hotărârea Parlamentului nr.1328-XII din 11.03.1993).

⁴ Roșca N., *Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova* (coord. M.Buruiană și al.), vol. I, Tipografia Centrală, Chișinău, 2006, p.123.

⁵ Hîncu V., *Unele aspecte privind protecția dreptului asupra denumirii de firmă* // Conferința științifică cu participare internațională „Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare”. Rezumatele comunicărilor, CEP USM, Chișinău, 2012, p.180-181.

⁶ Punctul de reper în stabilirea sediului persoanei juridice ar putea servi locul de afare a organului executiv (administrator sau consiliul de administrație) al acesteia. Formulări în acest sens găsim în: art.6 alin.(1) din Legea cu privire la societățile pe acțiuni nr.1134/1997; art.11 din Legea privind cooperativele de producție nr.1007/2002; art.12 din Legea privind cooperativele de întreprinzător nr.73/2001. Mai puțin inspirată este Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi nr.845/1992 în care găsim că sediul persoanei juridice este „locul unde se află organele sale de conducere” (art.27 alin.(2)). Or, ținând cont că organele de conducere sunt de două feluri, decizionale și executive, norma dată poate fi interpretată în mod diferit. În schimb alte acte normative, precum Codul civil, Legea cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali nr.220/2007, Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată nr.135/2007, nu leagă alegerea sediului de anumite criterii.

⁷ Portalul oficial al Camerei Înregistrării de Stat, <http://cis.gov.md/content/46> (vizitat 12.02.2014).

⁸ Mihalache Iu., *Dreptul afacerilor: Curs universitar*, ed.a II-a (revăzută și completată, coordonator A.Cuznețov), CEP USM, Chișinău, 2013, p.190.

⁹ Neprezentarea, prezentarea cu întârziere sau prezentarea organului fiscal a unor informații neveridice despre sediul sau despre schimbarea sediului persoanei juridice se sancționează cu amendă de 4.000 de lei (art.255 din Codul fiscal).

¹⁰ Roșca N., Baieș S., *op.cit.*, p.188.

¹¹ *Legea privind protecția mărcilor*, nr.38 din 29.02.2008, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.99-101.

¹² *Marcă* (din gr. *marka*) – semn distinctiv, inscripție care se aplică pe un obiect, pe o marfă în scopul de a le deosebi de altele, de a le recunoaște; indiciu pus de întreprinderi pe produsele lor; model de fabricație (*Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, p.231).

Mai există și cuvântul *logo* (sau *logotip*), care înseamnă elementul grafic folosit pentru identificarea unei organizații. Logo-ul este prezent pe pagina web a organizației, pe cărțile de vizită, în antetul documentelor oficiale etc. *Marca și logo-ul sunt cuvinte sinonime*. Pe de altă parte, există și *sigla*, care înseamnă abrevierea (prescurtarea) cuvintelor care alcătuiesc o denumire, cum ar fi „U.S.M.”, în loc de Universitatea de Stat din Moldova etc. De obicei, în marca (logo-ul) organizației se include și sigla acesteia.

¹³ Dreptul la nume este un drept personal nepatrimonial, care nu are valoare comercială și nu poate fi exprimat în bani. Însă, deseori ne convingem că, în anumite cazuri, numele poate avea și valoare comercială. Prestigiul unui nume poate fi folosit cu scopul de a aduce un beneficiu material, adică de a-l transforma în echivalent monetar. Prin înregistrarea sa în calitate de marcă, numele nu are valoare comercială în sine, însă conferă o valoare adăugată produsului pe care este aplicat (Șaran C., *Interferența marcă – nume personal*, în *Revista de proprietate intelectuală „Intellectus”*, 2012, nr.4, p.27).

¹⁴ Răilean L., *Oportunități și riscuri în cazurile de înregistrare sau neînregistrare a mărcii*, în *Intellectus*, 2013, nr.3, p.24-25.

¹⁵ Perjovscaia A., *Mărcile „înșelătoare” în ceea ce privește originea geografică, calitatea ori natura produsului și/sau a serviciului*, în *Intellectus*, 2012, nr.3, p.36.

¹⁶ Alte mărci comerciale valoroase din clasament sunt Coca-Cola (67,2 mld.), Google (55 mld.), Microsoft (54,6 mld.), McDonalds (45 mld.), Procter & Gamble (47,4 mld.) etc. Cele mai valoroase mărci din Europa sunt: LVMH, evaluată la 39 mld. euro (locul 12 în lume), urmată de Nestlé (34 mld.) și Vodafone (28 mld.). A se vedea, <http://www.eurobrand.cc/studien-rankings/eurobrand-2013/> (vizitat 13.12.2013).

¹⁷ Răilean L., *Marca notorie – un plus de valoare întreprinderilor* // Simpozionul științifico-practic anual „Lecturi AGEPI-2012”, ed. a XIV-a, 10-11 aprilie, Chișinău, 2012, p.3.

¹⁸ Ciocârlan A., *Ce valoare are marca în relațiile de afaceri?*, în *Legea și viața*, 2008, nr.10, p.18.

¹⁹ Hotărârea Guvernului nr.1425 din 02.12.2003 privind modul și condițiile de acordare a permisiunii de folosire a denumirii oficiale sau istorice a statului în marca de produs și/sau de serviciu, precum și în desenul sau modelul industrial, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.244-247.

²⁰ În topul celor mai scumpe (și notorii) 10 branduri moldovenești este Cricova, cu o valoare de piață de 31 mil. dolari. Pe locul doi se situează marca Purcari, cu o valoare de 17 mil. dolari. Următoarele în top sunt brandurile: Bucuria, berea Chișinău, Aroma, Buket Moldavii (Букет Молдавии), Moldcell, VictoriaBank, MAIB și Bostavan.

²¹ Rusu V., Focșă Gh., *Curs de drept comercial: Curs universitar*, Bons Offices, Chișinău, 2007, p.73-74.

²² Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a RM din 01.02.2012, dosarul nr.2r-72/12, www.csj.md

²³ Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 29.09.2010, dosar nr.2r-245/2010, www.csj.md

²⁴ *Instrucțiunea privind evidența contribuabililor*, aprobată prin Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat nr.299 din 02.05.2012, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.99-102.

О ПРИЗНАНИИ РАССТРОЙСТВА ЛИЧНОСТИ В КАЧЕСТВЕ МЕДИЦИНСКОГО КРИТЕРИЯ ОГРАНИЧЕННОЙ ВМЕНЯЕМОСТИ

Стела БОТНАРУ,
доктор права, доцент (МолдГУ)

РЕЗЮМЕ

Целью настоящего исследования явилась аргументация возможности признания расстройств личности в качестве медицинского критерия ограниченной вменяемости в системе других форм психических расстройств. Наряду с тщательным анализом действующего уголовного законодательства Республики Молдова автором рассматриваются наиболее актуальные и дискуссионные вопросы судебной психиатрии в определении медицинского критерия ограниченной вменяемости. Выводы, сформулированные автором, представляются значимыми в области научного исследования особенностей психического состояния лиц, совершивших преступления в состоянии ограниченной вменяемости.

Ключевые слова: вменяемость, ограниченная вменяемость, психическое расстройство, расстройство личности, недостаточность мышления, недостаточность эмоционально-волевой сферы, психическая аномалия, реакция личности, ситуационная составляющая, неспособность противостоять стрессу, агрессивное поведение.

REZUMAT

Scopul prezentei cercetări constă în argumentarea posibilității de recunoaștere a tulburărilor de personalitate în calitate de criteriu medical al responsabilității reduce în sistemul altor forme de tulburări psihice. A fost supusă unei analize minuțioase atât legislația penală a Republicii Moldova, cât și cele mai actuale și discutabile aspecte ale psihiatriei judiciare în domeniul determinării criteriului medical al responsabilității reduce. Concluziile formulate de autor prezintă un aport considerabil în sfera cercetării particularităților stării psihice a persoanelor care au comis fapte infracționale în stare de responsabilitate redusă.

Cuvinte-cheie: responsabilitate, responsabilitate redusă, tulburare psihică, tulburare de personalitate, insuficiența cognitivă, insuficiența sferei emoțional-volitive, anomalia psihică, reacția personalității, componentul situațional, incapacitatea de a rezista stresului, comportamentul agresiv.

SUMMARY

The main purpose of this research constitutes the proving of the possibility of mental disorders recognition as a medical criterion of diminished responsibility in the system of other forms of mental disorders. Jointly with the scrupulous analysis of the Moldavian criminal legislation in force, there are examined the most actual and disputable aspects of the forensic psychiatry in the domain of appreciation of the medical criterion of diminished responsibility. Conclusions formulated by the author are seemed to be significant in the scientific research of mental state of the perpetrators who committed their misdeeds in the state of diminished responsibility.

Keywords: responsibility, diminished responsibility, mental disorder, personality disorder, cognitive insufficiency, emotional and volitional insufficiency, abnormality of mind, personality reaction, the situational component, incapacity to resist to stress, aggressive conduct.

Клинически доказанное существование особых состояний психики, пограничных между нормой и патологией, послужило ведущим основанием при аргументации необходимости введения в уголовное законодательство института ограниченной вменяемости. Так, Законом Республики Молдова № 277 от 18 декабря 2008 года в Общую часть Уголовного кодекса была введена самостоятельная уголовно-правовая норма об ограниченной вменяемости¹.

В соответствии с ч.(1) ст.23¹ УК РМ, эта норма распространяется на лиц вменяемых, но с психическими расстройствами. Бесспорно, такие лица подлежат уголовной ответственности, так как они вменяемы, но неоспоримо также и то, что выявление у лица такого пограничного психического расстройства служит основанием для применения

так называемой «привилегированной» уголовно-правовой санкции.

Под «привилегированной» санкцией мы понимаем возможность применения более мягкого наказания и принудительных мер медицинского характера. Так, в соответствии с ч.(2) ст.23¹ УК РМ, судебная инстанция при определении наказания или мер безопасности учитывает наличие психического расстройства, не исключающего, однако, уголовной ответственности.

Для применения нормы об ограниченной вменяемости обязательным процессуальным действием является проведение судебно-психиатрической экспертизы (СПЭ) лица, совершившего преступное деяние. Экспертной оценке подлежит не только психическое состояние испытуемого на момент совершения инкриминируемого деяния, но и на

момент проведения экспертизы как таковой, с обязательным прогнозированием динамики того или иного психического расстройства, если таковое выявлено.

Уместными представляются рассуждения юриста Н.С. Таганцева о том, что *«такие общие формулы, как недостаточность умственного развития, болезненное расстройство душевной деятельности и т.д., так растяжимы, так общи, что им может быть придаваем весьма разнообразный объем; при этом, не надо забывать, что разрешение вопроса о наличии условий вменяемости как по существу своему, так и по началам процесса требует участия врача-психиатра, его экспертиза должна быть положена в основу судебного приговора о вменении или невменении учиненного обвиняемому, а, к сожалению, у нас, в особенности в провинции, число лиц, специально занимающихся психиатрией, крайне ограничено, так что нетрудно предположить, что явившийся на суд эксперт не будет обладать необходимыми специальными сведениями»*².

Установление психического состояния у подэкспертного лица на момент совершения преступления представляется крайне затруднительным – причиной тому является то обстоятельство, что врачам приходится анализировать поведение и состояние лица в ретроспективе (*postfactum*). Аргументом в пользу высказанного суждения служит то, что иногда между инкриминируемым деянием и проведением СПЭ проходит значительный промежуток времени, за которое симптомы некоторых психических расстройств, в частности кратковременных, могут значительно ослабевать или даже утрачиваться. Соответственно – вероятность погрешностей в постановке диагноза весьма велика.

Подтверждение вышесказанному находим у О.Д. Ситковской³, согласно мнению которой эксперты изучают психическое состояние субъекта на период проведения экспертизы. Конечно, прошлое непосредственно не наблюдаемо. Однако, например, при судебно-психологической (или комплексной психолого-психиатрической) экспертизе аффекта методические рекомендации ориентируют на ретроспективное изучение психического состояния и поведения субъекта в момент совершения им деяния⁴.

Цитируемый автор утверждает, что надо иметь в виду не только то, что диагностика на момент (в период) проведения экспертизы требует ретроспективного изучения и проекции на обстоятельства деяния, но и то, что эта проекция *«не носит линейного характера»*. Ведь состояние психической деятельности субъекта на момент экспертизы далеко не всегда целиком соответствует состоянию таковой на момент совершения деяния, в том числе из-за переживаний по поводу содеянного, воздействия

обстановки в пенитенциарном или медицинском учреждении и т.д. В силу различных причин могут измениться интенсивность и динамика болезненных проявлений (ремиссия и пр.)⁵.

Таким образом, напрашиваются два вывода:

1) К моменту экспертной оценки испытуемого его состояние может заметно улучшиться, а симптомы некоторых психических расстройств могут заметно ослабеть или даже исчезнуть.

2) Выявление симптоматики психического расстройства на момент экспертизы недостаточно и само по себе не позволяет судить о вменяемости или невменяемости лица на момент совершения деяния.

Экспертам все чаще приходится оценивать такие психические расстройства, при которых у личности сохраняется способность оценивать и понимать сущность событий, но снижается, иногда и значительно, возможность удержаться от совершения уголовно наказуемого поступка, то есть руководить своими действиями. Так, по данным, приводимым в специализированной литературе, контингент судебно-психиатрической клиники в большинстве своем составляют лица, психическое состояние которых хотя в целом и не соответствует медицинским критериям невменяемости, но сужает или лишает возможности альтернативного выбора действий, привносит своеобразную мотивацию противоправного поведения и парциальную некритичность⁶.

Медицинский критерий ограниченной вменяемости, предусмотренный ч.(1) ст.23¹ УК РМ, сформулирован в соответствии с современными международными классификациями. В качестве такового признается психическое расстройство. Вместе с тем, *наличие психической патологии само по себе не является достаточным для признания лица невменяемым, но и не может быть проигнорировано*.

Психиатры уточняют, что данный критерий распределяется в континууме: психическое здоровье – пограничные состояния или психические аномалии – психоз или слабоумие, и конкретизирован указанием на психическое расстройство, не исключающее вменяемости⁷. По данным В.В. Горинова, Л.О. Пережогина, Т.А. Николаевой и др., к таким расстройствам относятся преимущественно

- непсихотические органические психические расстройства;
- легкая умственная отсталость;
- расстройства личности⁸.

Еще в начале XX века знаменитый русский психиатр П.Б. Ганнушкин справедливо указывал, что психопатические личности и патологические характеры всегда оказывались предметом последних, заключительных глав учебников и руководств по психиатрии, им уделялось недостаточно внимания⁹.

Занимаясь изучением пограничных психических состояний, автор указывал следующее: «Современное учение о конституциональных психопатиях явилось результатом углубленной клинической разработки области так называемых пограничных состояний, — пограничных между «душевыми» и «нервными» болезнями, с одной стороны, и между душевной болезнью и душевным здоровьем, с другой. Область эта обнимает [объемлет] материал в значительной степени разнородный. Сюда входят и легкие абортивные формы психозов — процессов (прогредиентные формы) с определенным моментом начала заболевания, и явления, наблюдаемые в течение всей жизни у неправильно организованных, дисгармоничных личностей»¹⁰.

Итак, принципиальную значимость для СПЭ приобретают:

- глубина психических расстройств;
- этап заболевания, во время которого было совершено инкриминируемое деяние;
- особенности мотивации поведения;
- способность к оцениванию ситуации и предыдущего опыта.

Определенное значение при решении вопроса о вменяемости имеет способность субъекта строить логически обоснованный и адекватно мотивированный замысел. Понятие мотивации охватывает биологические и социальные факторы, побуждающие личность к деятельности. При этом мотивы определяются не только как субъективные переживания потребностей, но и как объекты, в которых конкретизируются потребности человека.

Сочетание мотивационных нарушений со снижением критических способностей, искажением самосознания и самооценки может свидетельствовать о нарушении эмоций и воли, что может ограничивать способность личности осознавать фактический характер и общественную опасность действий либо руководить ими¹¹.

Сюда можно отнести те психические расстройства, которые

- существенно стесняют свободу личностного выбора;
- снижают самоконтроль;
- уменьшают полноту отражения в сознании объективной и субъективной действительности;
- ухудшают или искажают восприятие объективной или субъективной действительности;
- затрудняют решение проблемных ситуаций.

Существование проблемы влияния психических аномалий на психическое состояние лиц, совершивших действия, запрещенные уголовным законом, относительно которых они были признаны вменяемыми, сомнений не вызывает. Налицо — психологическая реальность, которую закон не может игнорировать¹².

Психическое расстройство может быть при-

знано в качестве обстоятельства, смягчающего ответственность, но только в случае, если оно будет уменьшать вину. Будучи индикатором психического отношения субъекта к своему противоправному поведению и его последствиям, степень вины существенно зависит от меры осознания вредоносного деяния, предвидения вредных последствий, то есть от уровня или качества отражения действительности, полноты и содержания сознания субъекта преступления, характера регуляции криминального поведения.

По данным В.И. Колосовой, А.Н. Поднебесного¹³, некоторые психические расстройства, ведущие, как правило, к невменяемости, при определенных условиях могут подпадать под медицинский критерий психического расстройства, и наоборот. Так, в качестве примеров авторы приводят такие психические заболевания, как психопатия, олигофрения в форме дебильности, эпилепсия, шизофрения в состоянии стойкой ремиссии, а также маниакально-депрессивный психоз, прогрессивный паралич и др., при том условии, что выраженность психического расстройства не достигает психотического уровня. Более характерными являются неврозы, акцентуации характера, наркомания, алкоголизм.

По приведенным в литературе данным, среди контингента лиц, направляемых на экспертизу в связи с возникшими сомнениями во вменяемости, доля лиц, признанных вменяемыми, но имеющих выраженные психические аномалии, составляет 62-69%¹⁴.

Вместе с тем в основу нашего научного исследования были положены выводы российских судебных психиатров, в частности В.В. Горинова, Л.О. Пережогина, Т.А. Николаевой и др. Согласно данным, представленным вышеуказанными авторами, лица с психическими расстройствами, не исключаяющими вменяемости, составляют 65% среди вменяемых субъектов; к ним всегда в полной мере могут быть применены нормы исправительного права.

К таким психическим расстройствам авторы в первую очередь относят:

- расстройства личности (15%) и
- умственную отсталость (30%)¹⁵.

В настоящее время не вызывает сомнений, что категорией «расстройства личности» охватываются различные специфические и смешанные состояния, включающие как пограничные (на границе нормы и патологии), так и глубоко патологические варианты.

Концепцией, объединяющей знание о пограничных психических расстройствах личности, является базирующаяся на основных биологических представлениях *теория адаптации*. Для человека как существа, сочетающего в себе биологические и социальные механизмы функционирования, адап-

тация также актуализируется в двух плоскостях, в которых он представляет собой особь, живущую по законам биологического вида, и члена общества, наделенного уникальной совокупностью личностных черт¹⁶.

Расстройство личности – это устойчивый поведенческий стереотип, зависящий от трех составляющих:

- личности;
- ситуации, вызывающей прорыв барьера психической адаптации,
- психопатологических проявлений, складывающихся в психопатологическую единицу – *синдром*.

Не следует смешивать расстройства личности, лежащие в основе медицинского критерия ограниченной вменяемости, с некоторыми поведенческими особенностями личности, обусловленными характером, темпераментом, культурологическими или религиозными особенностями воспитания, например – с легкой возбудимостью, неустойчивостью, колебаниями настроения или же, наоборот, эмоциональной холодностью и т.д. Сами по себе такие свойства присущи значительному числу лиц, но уровня расстройства личности они достигают лишь при наличии некоторых обязательных условий, подлежащих установлению в рамках экспертизы.

Как справедливо отмечает российский юрист Н.С. Таганцев, преступление есть продукт не только одних внешних обстоятельств, но и характера, темперамента человека, результат отсутствия у него привычек к правомерной жизни¹⁷.

В этом смысле уместным будет уточнение, что в психологии среди ученых нет единого мнения о том, что следует считать психической нормой. Существуют лишь определенные критерии, позволяющие психологам констатировать соответствие либо отклонение психики от общепринятого стандарта, но данные критерии носят общий характер и в некоторых случаях необходим специальный подход. Среди критериев психической нормы называют:

- 1) адекватность поведения лица внешним воздействиям;
- 2) детерминированность поведения, его концептуальную упорядоченность в соответствии с оптимальной схемой жизнедеятельности, согласованность целей, мотивов, способов поведения;
- 3) соответствие уровня притязаний реальным возможностям индивида;
- 4) оптимальное взаимодействие с другими людьми, способность самокоррекции поведения в соответствии с социальными нормами¹⁸.

Расстройство личности между тем представляет собой тяжелое нарушение характерологической конституции и поведенческих тенденций и сопровождается личностной и социальной дезинтеграци-

ей. Оно характеризуется рядом признаков, рассматриваемых в совокупности. Это

- a) дисгармония в личностных позициях и поведении с нарушениями эмоций, контроля побуждений, процессов мышления, стиля отношения к другим лицам;
- b) стойкий аномальный стиль поведения;
- c) расстройство, возникшее в детском и подростковом возрасте и существующее в период зрелости;
- d) расстройство, приводящее к дистрессу;
- e) расстройство, сопровождаемое существенным ухудшением профессиональной и социальной деятельности.

Современные классификации исходят из представлений об основном, «первичном» расстройстве как *изменении деятельности эмоционально-волевой сферы*. Все остальные особенности психики связаны с нарушениями этих проявлений. «Вторичные» особенности психики проявляются в сфере *мышления*. Большинству испытуемых, несмотря на формальную сохранность интеллекта, присущи *недостатки прогнозирования своих действий*, отсутствие опоры на собственный опыт (принимаемые решения либо крайне непродуманны, либо – негибки и односторонни).

Классификаций расстройств личности великое множество. Наиболее понятной и значимой для науки уголовного права представляется систематизация расстройств личности по Б.В. Шостаковичу (1971):

- преимущественные нарушения в сфере мышления (шизоидные и паранойяльные личности);
- преимущественно эмоциональные расстройства (возбудимые, эпилептоидные и истерические личности);
- преимущественно волевые и тревожные нарушения (неустойчивые, астенические и психастенические личности)¹⁹.

В соответствии с Руководством по диагностике и статистике психических расстройств, принятым в США (*engl – Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-IV*)²⁰, *расстройства личности* определены как *длительно существующие, глубокие и стойкие дезадаптивные модели поведения, затрагивающие многие сферы психической деятельности*. Это расстройства характера, а не психотическое нарушение. Дезадаптивные особенности могут касаться поведенческих, эмоциональных, познавательных, перцептивных или психодинамических проявлений.

В Международной классификации болезней 10-го пересмотра (МКБ-10)²¹ *специфические расстройства личности (F60)* определены как *тяжелое нарушение характерологической конституции и поведенческих тенденций индивидуума, вовлекающее обычно несколько сфер личности и почти*

всегда сопровождающееся личностной и социальной дезинтеграцией.

Итак, согласно МКБ-10, специфическое расстройство личности должно соответствовать следующим признакам:

I. Характерные и постоянные типы внутренних переживаний и поведения индивидуума в целом существенно отклоняются от культурально ожидаемого и принимаемого диапазона (или «нормы»). Такое отклонение должно проявляться более чем в одной из следующих сфер:

а) когнитивная сфера (то есть характер восприятия и интерпретации предметов, людей и событий; формирование отношений и образов «Я» и «другие»);

б) эмоциональность (диапазон, интенсивность и адекватность эмоциональных реакций); контролирование влечений и удовлетворение потребностей;

с) отношения с другими и манера решения interpersonalных ситуаций.

II. Отклонение должно быть полным в том смысле, что отсутствие гибкости, недостаточная адаптивность или другие дисфункциональные особенности обнаруживаются в широком диапазоне личностных и социальных ситуаций (то есть не ограничиваясь одним «пусковым механизмом» или ситуацией).

III. В связи с таким поведением отмечается личностный дистресс или неблагоприятное воздействие на социальное окружение.

IV. Должны быть данные о том, что отклонение является стабильным и длительным, начинаясь в старшем детском или подростковом возрасте.

Вместе с тем, в МКБ-10 делается оговорка, что такое отклонение не может быть объяснено как проявление или последствие других психических расстройств зрелого возраста, хотя эпизодические или хронические состояния из секций от F00-F09 до F70-F79 настоящей классификации могут существовать одновременно с ним или возникать на его фоне. В то же время в качестве возможной причины отклонения должны быть исключены органическое заболевание мозга, травма или дисфункция мозга (если выявляется такая органическая обусловленность, следует обратиться к другой рубрике (F07)).

Итак, *диагностическими критериями* расстройства личности являются:

(1) Заметная дисгармония в личностных позициях и поведении, вовлекающая обычно несколько сфер функционирования, например, возбудимость, контроль побуждений, процессы восприятия и мышления, стиль отношения к другим людям;

(2) Хронический характер аномального стиля отношения;

(3) Аномальный стиль поведения, являющийся всеобъемлющим и отчетливо нарушающим адаптацию;

(4) Проявления, всегда возникающие в детстве или подростковом возрасте и продолжающиеся в период зрелости;

(5) Расстройство, приводящее к значительному личностному дистрессу;

(6) Расстройство, сопровождающееся ухудшением профессиональной и социальной продуктивности.

В МКБ-10 выделяют следующие *типы расстройств личности*:

1) Параноидное расстройство личности (F60.0);

2) Шизоидное расстройство личности (F60.1);

3) Диссоциальное расстройство личности (F60.2);

4) Эмоционально неустойчивое расстройство личности (F60.3): Импульсивный тип (F60.30); Пограничный тип (F60.31);

5) Истерическое расстройство личности (F60.4);

6) Ананкастное расстройство личности (F60.5);

7) Тревожное расстройство личности (F60.6);

8) Зависимое расстройство личности (F60.7).

Следует отметить, что в чистом виде такие расстройства крайне редки. В практике СПЭ присутствуют *смешанные пограничные варианты*. Одним лицам свойственна исключительная легкость возникновения бурных аффективных реакций, демонстративность, напоминающая истерические реакции, другим – склонность к застреванию и накоплению аффекта.

В этом смысле для нашего научного исследования представляет интерес триада, предложенная В.В. Гориновым, Л.О. Пережогиним, Т.А. Николаевой и др., выраженная ими посредством формулы «личность-ситуация-деяние». Авторам удалось доказать, что субъективная значимость ситуации (не столь высокая для большинства людей) для лица, страдающего расстройством личности, оказалась столь выраженной и психотравмирующей, что привела к нарушению его психической адаптации, отразившемуся в противозаконных действиях²².

В данном контексте следует иметь в виду, что применяя положения ст.23¹ УК РМ необходимо исходить из взаимодействия трех компонентов:

- наличия психического расстройства;
- личностных особенностей;
- ситуации, в которой совершено деяние.

Для лиц, совершивших преступления в состоянии ограниченной вменяемости, характерны аффектогенные мотивы преступных деяний, которые зачастую совершаются спонтанно, без предварительного планирования, без учета реальной ситуации. Чаще всего такие лица совершают преступления против жизни и здоровья личности, так как таким лицам присущи затруднения в нахождении социально приемлемых путей решения

межличностных конфликтов, свойственна ригидность аффекта. Жертвами подобных посягательств становятся близкие люди. Характерной чертой ограниченно вменяемых лиц является личностная незрелость и нарушение прогностических функций собственного поведения. Такие лица признаются вменяемыми, в то же время несоответствие условий, в которых совершено правонарушение, индивидуальным адаптационным возможностям личности, предъявление к личности завышенных требований, обуславливает ситуационную декомпенсацию личностных расстройств, приводит к состоянию, в котором способность лица руководить своими действиями существенно снижается.

У ограниченно вменяемых лиц на момент совершения преступления *преобладают расстройства личности истерического, смешанного и шизоидного типов*. В прошлом у таких лиц часто имели место поведенческие, невротические, аффективные нарушения. Как следствие, их социальная адаптация в значительной степени снижена.

Согласно данным судебно-психиатрической науки, у таких лиц на момент совершения преступного деяния сохранялась способность осознавать противоправность и наказуемость своих действий и не имелось признаков психических расстройств, которые могли бы соответствовать компонентам психологического критерия невменяемости²³.

В то же время на поведение ограниченно вменяемых лиц существенное влияние оказывают присущие им выраженные патохарактерологические проявления либо у них проявляются признаки декомпенсации расстройства личности. Эти расстройства приводят к снижению способности осознавать фактический характер своих действий (*интеллектуальный компонент*) и ограничивают способность в полной мере руководить ими (*волевой компонент*), а также адекватно прогнозировать последствия совершенного. Решающими в данном случае оказываются эмоционально-волевые расстройства и нарушения прогностических функций, которые существенно влияют и на способность испытуемых адекватно оценивать ситуацию, воспринимать свои действия как противоправные, что позволяет говорить о снижении способности осознавать характер своих действий²⁴.

Авторами В.В. Гориновым, Л.О. Пережогиным, Т.А. Николаевой и др. были выявлены определенные тенденции при установлении зависимости между типом агрессии, характером мотивации противоправного поведения, типом расстройства личности и судебно-психиатрическим экспертным решением. В основу своего исследования ими была положена типология С.Фишбаха (1964), согласно которой агрессия бывает трех форм: *мотивационная, инструментальная и аффективная*. Так, руководствуясь данной типоло-

гией, упомянутыми авторами были выделены три группы пациентов:

1) Пациенты первой группы – *инструментальная агрессия*, признаны вменяемыми. Преобладают признаки эмоционально-неустойчивого расстройства личности (импульсивный и пограничный типы). Свойственны высокий уровень агрессии и слабость тормозящих структур, низкий самоконтроль, поиск «острых» ситуаций. Агрессия служит средством для достижения неагрессивных замыслов, поведение целенаправленно, преступная деятельность запланирована, последовательна и упорядочена.

2) Пациенты второй группы – *аффективная агрессия*, признаны ограниченно вменяемыми. В большинстве случаев был установлен диагноз смешанного расстройства личности. Преступному поведению лица во времени предшествует психотравмирующая ситуация, различная по степени длительности, способствующая развитию стресса. Как следствие, нарастает эмоциональное напряжение, накопление отрицательных переживаний с реакциями самовзвинчивания, аффективный взрыв с агрессией, не всегда адекватной конфликтной ситуации. В ситуации фрустрации затрагиваются завышенная самооценка субъекта, его склонность к доминированию, представления о собственной значимости, стремление манипулировать другими. Наблюдаются нарушения регуляции поведения. Нередко констатируется аффект.

3) Пациенты третьей группы – *мотивационная агрессия*, признаются либо ограниченно вменяемыми, либо невменяемыми. Сюда относятся лица с параноидным или шизоидным типами расстройства. Агрессия мотивационная и смысловая, проистекающая из иерархии ценностей субъекта и реализующая ведущие мотивы личности. Цель преступного деяния – осуществление собственной «миссии». Внутренние конфликты преувеличены, внешний мир – враждебен. Агрессия – это самореализация, снятие аффективного напряжения, месть миру за несовершенство, не востребованность и неприятие. Агрессия становится самоцелью, своеобразной компенсацией собственной дисгармонии и отвержения. Заключение о невменяемости правомерно в тех случаях, когда действия совершаются на фоне *глубокой декомпенсации психического состояния*, усугубления эмоциональных и волевых расстройств, актуализации сверхценных идей или проявления бредовых в сочетании со значительным снижением прогностических возможностей²⁵.

Безусловно, необходимо учитывать, что у лиц, страдающих расстройствами личности, могут быть изменены пороги чувствительности, эмоциональной устойчивости, способности к осознанному самоконтролю, обострены такие черты личности, как

отсутствие эмпатии, склонность к самовзвинчиванию и т.д.

В литературе обоснованно указывается и на возможность проявления в процессе совершения социально опасных деяний повышенной внушаемости, ограниченных способностей к определенным видам деятельности, расторможенности влечений и пр.²⁶

Психические расстройства, предусмотренные в ч.(1) ст.23¹ УК РМ, выражаются в двух основных формах:

1) Декомпенсация психического расстройства пограничного уровня в условиях провоцирующей, субъективно-сложной ситуации.

2) Аномальные формы личностного реагирования (искаженная форма поведенческой реакции).

Надлежит пояснить, что довольно часто ситуационная составляющая играет роль пускового механизма, прорывающего декомпенсацию имеющегося у лица психического расстройства, то есть под воздействием внешних факторов у лица обнаруживается недостаточность собственных психических ресурсов, чтобы осознать и/или противостоять (контролировать) сложившейся ситуации. Такая недостаточность формируется на фоне уже существующего психического расстройства.

При аномальных формах личностного реагирования речь идет о полюсных проявлениях возникающих эмоций у лица с личностным расстройством, связанным с проблемами поиска, организации и осуществления рационального разрешения ситуации. Для таких лиц многие исследуемые ситуации являются фрустрирующими.

Полагаем, что введение самостоятельной уголовно-правовой нормы об ограниченной вменяемости (ст.23¹ УК РМ) представляется значимым шагом законодателя, так как, во-первых, способствует дифференцированному подходу к оцениванию психического состояния испытуемого; во-вторых, способствует учету ранее имевшихся у такого лица психических расстройств для последующего назначения принудительного лечения; в-третьих, способствует оцениванию совершенного деяния в рамках формулы «личность-ситуация-деяние»; в-четвертых, способствует выяснению мотивов совершенного противоправного деяния, существенно снижающих способность лица руководить своими действиями.

Вышеизложенное позволило нам сформулировать несколько значимых выводов:

- Медицинский диагноз есть лишь сигнал о возможности влияния такого расстройства личности на снижение способности лица осознавать, прогнозировать или руководить своими действиями.

- Наличие одного лишь расстройства личности на момент совершения преступного деяния не предопределяет выводов об ограниченной вменяемости лица.

- Воздействие расстройства личности на преступное поведение должно быть существенным и преимущественно влиять на мотивацию и способ варианта поведения.

Литература:

¹ Официальный Монитор Республики Молдова, 2009, № 120.

² Таганцев Н.С., *Русское уголовное право: лекции. Часть Общая*. В двух томах. Том 1, Наука, Москва, 1994, с.147. ISBN 5-02-012940-2

³ Ситковская О.Д., *Психология уголовной ответственности*, Норма, Москва, 1998, с.142. ISBN 5-89123-171-9

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p.143.

⁶ Горинов В.В., Пережогин Л.О., Николаева Т.А., Цехмистро О.Ю., Егорова Е.Ю., *Психические расстройства, не исключающие вменяемости (расстройства личности, умственная отсталость)*: Коллективная монография под ред. д.м.н., проф. В.В. Горинова, ФГУ ССП им. В.П.Сербского, Москва, 2008, с.3. ISBN 5-86002-049-X

⁷ *Ibidem*, p.4.

⁸ *Ibidem*, p.5.

⁹ Ганнушкин П.Б., *Клиника психопатий: их статика, динамика, систематика: Библиотека медицинской классики*, Медицинская книга, Москва, 2007, с.3. ISBN 978-5-86093-015-5

¹⁰ *Ibidem*, p.4.

¹¹ Горинов В.В., Пережогин Л.О., Николаева Т.А., Цехмистро О.Ю., Егорова Е.Ю., *op.cit.*, p.6-7.

¹² Ситковская О.Д., *op.cit.*, p.163.

¹³ Колосова В.И., Поднебесный А.Н. *Проблема уголовной ответственности личности с психическим расстройством, не исключающим вменяемости, в современном уголовном праве России*, in *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия «Право»*. Выпуск 2(4), in *Государство и право: итоги XX века*, Издательство ННГУ, Нижний Новгород, 2001, с.118.

¹⁴ Ситковская О.Д., *op.cit.*, p.163.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Горинов В.В., Пережогин Л.О., Николаева Т.А., Цехмистро О.Ю., Егорова Е.Ю., *op.cit.*, p.9.

¹⁷ Таганцев Н.С., *op.cit.*, p.172.

¹⁸ Колосова В.И., Поднебесный А.Н., *op.cit.*, p.120.

¹⁹ Цит. по: Горинов В.В., Пережогин Л.О., Николаева Т.А., Цехмистро О.Ю., Егорова Е.Ю., *op.cit.*, p.11.

²⁰ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Forth Edition (DSM-IV). Published by the American Psychiatric Association, Washington, DC, 915 p. Copyright © 1994 American Psychiatric Association. ISBN 0-89042-062-9 <http://justines2010blog.files.wordpress.com/2011/03/dsm-iv.pdf> (accesat: 18.08.2013)

²¹ *Классификация психических расстройств МКБ-10*. Исследовательские диагностические критерии. <http://webmed.irkutsk.ru/doc/pdf/icd10ps.pdf> (дата обращения: 18.08.2013)

²² Горинов В.В., Пережогин Л.О., Николаева Т.А., Цехмистро О.Ю., Егорова Е.Ю., *op.cit.*, p.41.

²³ *Ibidem*, p.53.

²⁴ *Ibidem*, p.53-54.

²⁵ *Ibidem*, p.54-58.

²⁶ Ситковская О.Д., *op.cit.*, p.164.

INCONSECVENȚE DEPISTATE ÎN UNELE ACTE LEGISLATIVE ÎN VIGOARE ȘI PROPUNERI PRIVIND ELIMINAREA LOR

Mihai CORJ,
doctor în drept, conferențiar universitar

REZUMAT

În prezentul articol, sunt supuse analizei carențele existente în unele acte legislative. Ca urmare a studiului realizat, am elaborat unele propuneri *de lege ferenda*, prin care sperăm să contribuim la îmbunătățirea cadrului legal în vigoare.

Cuvinte-cheie: proiect de lege, contravenție, sancțiuni contravenționale, subdiviziunea supraveghere a transportului și circulației rutiere, serviciul/secția supraveghere transport și circulație rutieră, procedură contravențională.

SUMMARY

In this article we analyzed the shortcomings in some legislative acts. Following the survey, we have developed some suggestions to law that we hope will help improve the legal framework in force.

Keywords: bill, contravention, contravention sanctions, subdivision of supervision and road transport, service/transport and road traffic supervision department, contravention proceedings.

Importanța temei. Consultând prevederile în vigoare ale unor acte legislative, am evidențiat anumite inconsecvențe, fapt ce ne-a determinat să venim cu unele amendamente în vederea înlăturării lor, aducând astfel cadrul legal într-o albie adecvată.

Așadar, în prezentul studiu, vom încerca să unificăm terminologia din unele acte legislative, precum: Codul contravențional al Republicii Moldova, Codul de executare al Republicii Moldova, Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr.780-XV din 27.12.2001 privind actele legislative, Legea nr.1545-XIII din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești și Legea nr. 190-XIII din 19.07.1994 cu privire la petiționare.

Problema este una actuală, deoarece legiuitorul a creat noi norme juridice și noi definiții care, la rândul lor, urmează a fi preluate atât de doctrinari, de practicieni, cât și de întreaga societate. Chestiunea abordată mai este actuală și din cauza transformărilor ce se impun, transformări care, în mod practic, trebuie susținute prin corelarea termenilor utilizați în toată legislația națională. Prin abordarea acestor probleme, sperăm să contribuim la ridicarea nivelului de cultură juridică, în primul rând, al subiecților ce interacționează în acest sau cu acest sistem mai frecvent și, în al doilea rând, al populației.

Scopul urmărit în acest articol constă în identificarea lacunelor existente în actele legislative enunțate *supra*, pentru a întocmi un proiect *de lege ferenda*. Astfel, sperăm ca, în urma propunerilor noastre, aceste carențe, existente actualmente în actele citate, să fie înlăturate.

Metodele științifice utilizate: analiza prevederilor legale și a concepțiilor; metoda logico-formală; coraportul dintre noțiuni și categorii etc.

Expunerea materialului cercetat. Așadar, după cum am spus, vom supune analizei conținutul unor acte legislative. Ținând seama de faptul că au fost depistate

mai multe neconcordanțe în prevederile legale în vigoare, noi ne-am propus să efectuăm o analiză critică a acestora *de lege lata*, ca astfel, depistând lacunele existente, să venim cu sugestii pentru ameliorarea cadrului normativ existent și, printr-o propunere legislativă *de lege ferenda* adresată către subiecții abilitați cu dreptul de inițiativă legislativă să înlăturăm aceste lacune.

1. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 3-6 din 16.01.2009, art. 15)

1. În art.23 pct.8) din Codul cu privire la contravențiile administrative, legiuitorul a statuat expres faptul existenței sancțiunii – *expulzarea*, însă actualmente în Codul contravențional al RM nr.218-XVI din 24.10.2008 la art.32 această sancțiune nu se mai regăsește. Pe de altă parte, legiuitorul dedică *expulzării* un articol aparte (art.40) în capitolul IV. *Sancțiunile contravenționale* din Codul contravențional al RM, care stipulează că expulzarea este o sancțiune complementară și se aplică cetățenilor străini și apatrizilor în cazul comiterii unor contravenții anume.

Pentru limpezirea lucrurilor, propunem:

– completarea art.32 alin.(2) din Codul contravențional al RM cu litera i) cu următorul conținut „expulzarea”;

– în art.32 după alin.(4) se introduce alin. (4¹) cu următorul conținut „Expulzarea se aplică numai cetățenilor străini și apatrizilor ca sancțiune complementară.”

2. Urmare a faptului că, în temeiul art.24 pct.1) din Legea nr.64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern, structura Guvernului Republicii Moldova a suportat unele ajustări, conform cărora Ministerul Tehnologiei Informaționale și Comunicațiilor a fost denumit Minister al Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, în art.256 propunem substituirea sintagmei „Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor” prin sintagma „Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor”.

3. În temeiul art.399 alin. (1) cauza contravențională se soluționează de agentul constatat în a cărui rază teritorială a fost săvârșită contravenția. Acesta poate aplica sancțiunile prevăzute în *Partea specială a cărții a doua* în limitele competenței și numai în exercițiul funcțiunii (*evid.n.*).

Dacă urmărim atent conținutul Codului, observăm că legiuitorul a statuat sancțiunile în partea specială a cărții întâi, și nu în partea specială a cărții a doua, după cum greșit este indicat la art.399 alin.(1).

Pentru precizare, propunem ca propoziția a doua a alin.(1) art.399 să fie expusă în următoarea redacție: „Acesta poate aplica sancțiunile prevăzute în partea specială a cărții întâi în limitele competenței și numai în exercițiul funcțiunii”.

II. Codul de executare al Republicii Moldova nr.443-XV din 24 decembrie 2004 (republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.214-220 din 5 noiembrie 2010, art.704)

1. La art.165 alin.(4) propunem substituirea expresiei „organul care a constatat acest fapt sesizează Curtea Constituțională în modul stabilit de lege” prin „organul care a constatat acest fapt adresează un demers în modul stabilit de lege către subiectul abilitat cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională care, la rândul său, va sesiza Curtea Constituțională”.

2. La art.175 alin. (1) sintagma „organul afacerilor interne în a cărui” se va substitui prin „subdiviziunea teritorială a poliției în a cărei”.

Propunem expunerea alin.(2) în următoarea redacție: „Executarea obligației de a nu părăsi țara se asigură de către subdiviziunea teritorială a poliției, în a cărei rază teritorială se află domiciliul prevenitului și de către Poliția de frontieră”.

Sintagma „organul de poliție rutieră” de la alin. (4) se substituie prin „subdiviziunea supraveghere a transportului și circulației rutiere sau serviciul/secția supraveghere transport și circulație rutieră”.

La alin.(7) sintagma „organul afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunea teritorială a poliției în a cărei”.

La alin.(8) sintagma „organul afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunea teritorială a poliției în a cărei”.

3. La art. 181 alin. (1) literele a), b) și c) se vor expune într-o nouă redacție, deoarece există o ierarhie a funcțiilor de demnitate publică. Astfel, în temeiul Legii nr.199 din 16 iulie 2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, prima funcție de demnitate publică în stat este funcția de Președinte al Republicii Moldova. Așadar, propunem următoarele amendamente: lit a) alin.(1) art.181 va avea următorul conținut: Președintele Republicii Moldova; lit. b) alin. (1) art.181 va avea următorul conținut: Președintele Parlamentului Republicii Moldova; lit. c) alin.(1) art.181 va avea următorul conținut: Prim-ministrul al Guvernului Republicii Moldova.

4. La alin.(2) art.286 sintagma „Registrul de stat al întreprinderilor” se substituie prin „Registrul de stat al persoanelor juridice”.

5. La art.292 alin.(1) sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”;

– alin.(2) sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”;

– alin.(3) sintagma „organului afacerilor interne” se substituie prin „subdiviziunii teritoriale a poliției”, iar sintagma „Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor” se substituie prin „Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor”;

– alin.(4) sintagma „organul afacerilor interne” se substituie prin „subdiviziunea teritorială a poliției”;

– alin.(5) sintagma „Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor” se substituie prin „Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor”.

6. Art.296 alin.(1), sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”;

– alin.(2) se expune în următoarea redacție: „Ordonanța sau hotărârea privind aplicarea măsurii preventive de obligare de a nu părăsi țara se trimite spre executare subdiviziunii teritoriale a poliției, în a cărei rază teritorială își are domiciliul prevenitul, care asigură ridicarea provizorie a pașaportului, și organelor de frontieră (Poliția de frontieră și Serviciul Vamal).”

7. Art.298, sintagma: „organului de poliție rutieră”, se substituie prin: „subdiviziunii supraveghere a transportului și circulației rutiere” la toate cazurile necesare.

8. Art.312 alin.(1), sintagma „sancțiunii administrative” se substituie prin „sancțiunii contravenționale”;

– alin.(2) sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”.

III. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 104-110 din 7.06.2003, art. 447)

1. Art.182 alin.(3), sintagma „organului de poliție rutieră” se substituie prin „subdiviziunii supraveghere a transportului și circulației rutiere sau serviciului/secției supraveghere transport și circulație rutieră”.

2. Așadar, trecerea de la vechi la nou e mai dificilă. Astfel, cu toate că Codul contravențional a fost adoptat la 24 octombrie 2008 și fiind publicat în *Monitorul Oficial* la 16 ianuarie 2009 a intrat în vigoare la 31 mai 2009, acesta rămâne a fi *tabu* pentru unii subiecți abilitați cu dreptul de inițiativă legislativă și ignorat de către Parlamentul Republicii Moldova. Totodată, menționăm că art.332 alin.(2) din CPP, deși a fost la 23.12.09 amendat, nu corespunde dispozițiilor constituționale și nu este în concordanță cu cadrul juridic existent, cu sistemul de codificare și unificare a legislației¹. Astfel rămânem până în prezent să operăm cu noțiuni sau sintagme gen „contravenție administrativă” în loc de noțiunea „contravenție”. Dar cel mai grav este faptul că legiu-

torul la 23 decembrie 2009, intervenind în dispozițiile art.332 alin.(2) CPP, a exclus sintagma „cu aplicarea sancțiunii administrative”, substituind-o prin sintagma „și, concomitent, soluționează cauza conform prevederilor Codului contravențional al Republicii Moldova”. În această situație, este greu să credem că ar fi vorba de o inadvertență, mai degrabă a fost comisă o mare eroare, de aceea propunem ca în art.332 alin.(2) CPP sintagma „contravenție administrativă” să fie înlocuită prin cuvântul „contravenție”.

IV. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6.06.2002 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 din 22.06.2002, art. 661)

1. Aceeași situație atestăm și la Codul civil. Odată cu intrarea în vigoare a Codului contravențional, toți urmează să opereze cu termenii de *sancțiune contravențională*, și nu *administrativă*, deci *arest contravențional*, și nu *arest administrativ*. Art.1405 alin. (1), sintagma „sancțiune administrativă a arestului” se va substitui prin „sancțiune contravențională a arestului”.

2. La art.1419 alin.(2) lit.b) sunt necesare unele precizări. Astfel, există câteva forme de instruire, iar cele mai des întâlnite sunt forma de instruire cu frecvență la zi și, respectiv, frecvență redusă. Noțiunea „fără frecvență”, devenind una perimată, nu corespunde nici legislației în domeniu, nici timpului pe care îl trăim, de aceea propunem substituirea sintagmei „fără frecvență” prin sintagma „cu frecvență redusă” sau „frecvență redusă”.

V. Legea nr.780-XV din 27.12.2001 privind actele legislative (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 36-38 din 14.03.2002, art. 210)

În Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, la titlul II *Procedura înaintea primei instanțe*, contrar prevederilor statuate de către legiuitor la art.33 din Legea nr.780-XV din 27.12.2001 privind actele legislative, se instituie un nou element structural al actului legislativ, precum este *subtitlul*. Așadar, *subtitlurile* respective determină procedura concretă în fața instanței, lucru salutar, însă, cu regret, neprevăzut în legislația națională.

Astfel, propunem expunerea dispozițiilor de la

lit.c) art.33 din Legea nr. 780-XV din 27.12.2001 în următoarea redacție: „c) capitolele se pot grupa în subtitluri numerotate cu litere și/sau titluri numerotate cu cifre romane;”

VI. Legea nr.1545-XIII din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 50-51 din 04.06.1998, art. 359)

1. La art.1 cuvântul „administrative” se substituie cu cuvântul „contravenționale”.

2. La art.2 alin.(1) sintagma „contravențiile administrative” se substituie prin cuvântul „contravenții”, iar cuvântul „administrative” se înlocuiește cu cuvântul „contravenționale”.

3. La art.3 alin.(1) sintagma „arest administrativ” se substituie prin sintagma „arest contravențional”, iar sintagma „a amenzii administrative” se substituie prin sintagma „a amenzii contravenționale”.

4. La art.6 lit.c) sintagma „arestului administrativ” se substituie prin sintagma „arestului contravențional”.

5. La art.13 alin. (1) sintagma „a amenzilor administrative” se substituie prin sintagma „a amenzilor contravenționale”.

VII. Legea nr. 190-XIII din 19.07.1994 cu privire la petiționare (republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 6-8 din 24.01.2003, art. 23)

La art.3 alin.(1) sintagma „contravențiile administrative” se substituie cu cuvântul „contravenții” sau sintagma „cu privire la contravențiile administrative” se substituie prin sintagma „de procedură contravențională”.

În concluzie, propunem subiecților statuați la art.73 din Constituția Republicii Moldova un proiect de *lege ferenda* pentru a îmbunătăți cadrul legal existent de *lege lata*.

Totodată, acest proiect de *Lege cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative* este supus dezbaterilor publice pe paginile revistei dvs.

Proiect

LEGE cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. – Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6, art.15), cu modificările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. La art. 32 alin. (2) se completează în final cu litera i) cu următorul conținut „expulzarea”.

2. La art. 32 după alin. (4) se introduce un nou alineat (4¹) cu următorul conținut: „Expulzarea se aplică numai cetățenilor străini și apatrizilor ca sancțiune complementară”.

3. La art. 256 sintagma „Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor” se substituie prin sintagma „Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor”.

4. Propoziția a doua a alin.(1) art.399 se expune în următoarea redacție: „Acesta poate aplica sancțiunile prevăzute în partea specială a cărții întâi în limitele competenței și numai în exercițiul funcțiunii”.

Art. II. – Codul de executare al Republicii Moldova nr.443-XV din 24 decembrie 2004 (republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.214-220, art.704), cu modificările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Art.165 alin.(4) sintagma „organul care a constatat acest fapt sesizează Curtea Constituțională în modul stabilit de lege” se substituie prin „organul care a constatat acest fapt adresează un demers în modul stabilit de lege către subiectul abilitat cu dreptul de-a sesiza Curtea Constituțională care, la rândul său, va sesiza Curtea Constituțională”.

2. La art.175:

– în alin.(1), (7) și (8) expresia „organul afacerilor interne în a cărui” se va înlocui cu „subdiviziunea teritorială a poliției în a cărei” la cazul necesar;

– alin. (2) se expune în următoarea redacție: „Executarea obligației de a nu părăsi țara se asigură de către subdiviziunea teritorială a poliției în a cărei rază teritorială se află domiciliul prevenitului și de către Poliția de frontieră”;

– în alin. (4), sintagma „organul de poliție rutieră” se substituie prin „subdiviziunea supraveghere a transportului și circulației rutiere”.

3. Art.181 alin.(1): lit.a) va avea următorul conținut: Președintele Republicii Moldova; lit. b) va avea următorul conținut: Președintele Parlamentului Republicii Moldova; lit.c) va avea următorul conținut: Prim-ministrul Guvernului Republicii Moldova.

4. Art.286 alin.(2), sintagma „Registrul de stat al întreprinderilor” se substituie prin sintagma „Registrul de stat al persoanelor juridice”.

5. Art.292 alin. (1), (2), (3) și (4), sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin sintagma „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei” la cazul necesar, iar la alin. (3), (5) sintagma „Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor” se substituie prin sintagma „Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor”.

6. Art.296 alin.(1), sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin sintagma „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”.

Alin.(2) se expune în următoarea redacție: „Ordonanța sau hotărârea privind aplicarea măsurii preventive de obligare de a nu părăsi țara se trimite spre executare subdiviziunii teritoriale a poliției, în a cărei rază teritorială își are domiciliul prevenitul și care asigură ridicarea provizorie a pașaportului, și organelor de frontieră (Poliția de frontieră și Serviciul Vamal).”

7. Art.298 sintagma „organului de poliție rutieră”, se substituie prin sintagma „subdiviziunii supraveghere a transportului și circulației rutiere” la cazul necesar.

8. Art.312 alin.(1), sintagma „sanctiunii administrative” se substituie prin sintagma „sanctiunii contravenționale”.

Art.312 alin.(2), sintagma „organului afacerilor interne în a cărui” se substituie prin sintagma „subdiviziunii teritoriale a poliției în a cărei”.

Art. III. – Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110, art.447), cu modificările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Art.182 alin.(3), sintagma „organului de poliție

rutieră” se substituie prin sintagma „subdiviziunii supraveghere a transportului și circulației rutiere”.

2. Art.332 alin.(2), sintagma „contravenție administrativă” se substituie prin cuvântul „contravenție”.

Art. IV. – Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 06.06.2002 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86, art. 661), cu modificările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Art.1405 alin.(1), sintagma „sanctiune administrativă a arestului” se substituie prin „sanctiune contravențională a arestului”.

2. Art.1419 alin. (2) lit.b), sintagma „la secția fără frecvență” se substituie prin „la secția cu frecvență redusă” sau prin „la secția frecvență redusă”.

Art. V. – Legea nr. 780-XV din 27.12.2001 privind actele legislative (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 36-38, art. 210), cu modificările ulterioare, art. 33 lit. c) va avea următorul cuprins: „c) capitolele se pot grupa în subtitluri numerotate cu litere și/sau titluri numerotate cu cifre romane”.

Art. VI. – Legea nr.1545-XIII din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.50-51, art.359), cu modificările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. La art.1 cuvântul „administrative” se substituie cu cuvântul „contravenționale”.

2. La art.2 alin.(1) sintagma „contravențiile administrative” se substituie prin cuvântul „contravenții”, iar cuvântul „administrative” se înlocuiește cu cuvântul „contravenționale”.

3. La art.3 alin.(1) sintagma „arest administrativ” se substituie prin sintagma „arest contravențional”, iar sintagma „a amenzii administrative” se substituie prin sintagma „a amenzii contravenționale”.

4. La art.6 lit.c) sintagma „arestului administrativ” se substituie prin sintagma „arestului contravențional”.

5. La art.13 alin.(1) sintagma „a amenzilor administrative” se substituie prin sintagma „a amenzilor contravenționale”.

Art. VII. – Legea nr. 190-XIII din 19.07.1994 cu privire la petiționare (republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 6-8, art.23), cu modificările ulterioare, în art.3 alin. (1) sintagma „contravențiile administrative” se substituie cu cuvântul „contravenții”, iar sintagma „cu privire la contravențiile administrative” se substituie prin sintagma „de procedură contravențională”.

Art. VIII. – Prezenta lege intră în vigoare la data publicării în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Nr. . Chișinău, iulie 2013.

Igor CORMAN

Note:

1. Art.4 alin. (2) din Legea nr.780-XV din 27.12.2001 privind

actele legislative, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 36-38 din 14.03.2002, art. 210.

CONTRACTUL NORMATIV CA FORMĂ REGLEMENTATORIE ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ

Oleg PANTEA,

doctor în drept, lector universitar (USEM)

REZUMAT

În această lucrare, a fost reflectată valoarea contractului normativ în cadrul procesului de integrare europeană, caracterul și calitățile specifice ale contractului normativ ca izvor al dreptului, forma specifică de creare a normelor juridice prin – conciliere, că normele din contractul normativ se nasc în urma medierii și, în acest sens, se mediază însuși conținutul acestor norme. Interesul țării noastre pentru procesul de conciliere se materializează și prin manifestul de integrare în Uniunea Europeană, care susține și promovează anume normele democratice.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, izvor de drept, contract normativ, formă reglementatorie, negociere, aderare, normă juridică, conciliere, relație socială, democrație, drepturile omului, norme contractuale.

SUMMARY

In this work there is reflected the normative contract value in the process of European integration, specific qualities and characteristics of the normative contract as a source of law, the specific form of the creation of legal norms by – conciliation, norms from normative contract are born as a result of mediation and in this respect, it mediates the actual content of the rule. Our interest for the conciliation process is materialized by the manifest of European integration, which supports and promotes certain democratic norms

Keywords: European integration, source of law, normative contract, regulators form, negotiation, adherence, legal norm, conciliation, social relationship, democracy, human rights, contractual norms.

Încă în anul 1978, Consiliul European declara: „Respectarea și menținerea democrației reprezentative și a drepturilor omului de către fiecare stat membru constituie elementul esențial”⁴. Iar în art. 49 din Tratatul asupra Uniunii Europene, care se referă la condițiile aderării la UE, se menționează că statul candidat trebuie să respecte principiile care stau la baza Uniunii: democrația, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, existența unui stat de drept, adică trebuie să înregistreze succese în democratizarea societății⁵.

Ideea democrației poate fi dezvoltată într-un stat numai prin promovarea valorilor: *libertate și egalitate*. Acestea reprezintă niște idealuri pentru care oamenii au luptat întotdeauna și, în același timp, repere pe a căror bază s-au creat normele ce reglementează viața în societate. Statul democratic garantează și promovează libertățile personale, astfel încât cetățenii să aibă dreptul la conduite și opinii proprii și, totodată, să-și poată exercita libertatea de a se exprima și de a decide în situații de interes public. Iar stabilirea unui sistem de norme juridice, menite să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, poate fi realizată inclusiv prin prisma unei asemenea categorii juridice importante cum este *contractul normativ*.

Contractul normativ – este o categorie juridică specifică în procesul de creare a regulilor juridice. Destinația normelor, stabilite în contractul normativ, are valoarea lor aparte, deoarece reglementează un domeniu juridic specific și la acordul părților. De eficiența funcționării unui asemenea mecanism de creare

a normelor juridice, în mare parte, depinde starea legalității și ordinii de drept din societate.

Tendința de a reliefa rolul și valoarea contractului normativ, care întrunește în sine trăsături de individualizare a sistemului de drept modern, devine tot mai marcantă în perioada ultimilor ani. Există astăzi anumite categorii de relații sociale specifice, a căror reglementare este mai eficientă prin intermediul normelor juridice stabilite în *contracte normative*, deoarece conținutul lor se obține ca rezultat al unor negocieri, tratative dintre viitorii subiecți ai posibilelor raporturi juridice. Iar în consecința negocierilor, prin creația comună a părților, se obțin niște norme juridice cu un grad înalt de calitate. La fel, aplicarea acestor standarde democratice ar avea o importanță praxiologică și pentru Republica Moldova – prin transpunerea practică a contractului normativ în cadrul procesului de aplicare și perfecționare a dreptului. În viziunea autorilor V. Korelski și V. Perevalov, „recunoașterea de către un stat a contractului normativ ca izvor al dreptului se exprimă prin faptul că realizarea lui este garantată de către stat, iar nerespectarea clauzelor contractuale atrage după sine răspunderea”⁶.

În același timp, nu trebuie să uităm că o soartă aparte au avut-o contractele normative în perioada sovietică. Structura sistemului izvoarelor dreptului socialist a decurs din concepția pozitivistă, de la care pornește, în definirea fenomenului juridic, concepția juridică dominantă. Iar în aceste condiții, izvorul principal de drept era actul normativ scris, importanța celorlalte izvoare fiind minoră. Așa, de exemplu, teoria marxist-leninistă susținea că „doar actele

normative și dispozițiile organelor puterii statului au forța de a stabili norme juridice”⁸, importanța celorlalte izvoare de drept, inclusiv a contractului normativ, fiind negată. De asemenea, potrivit concepției pozitiviste, „contractul reprezintă un act juridic cu caracter individual..., care este privit drept o consecință a realizării dreptului obiectiv și nicidecum ca pe un mecanism de creație juridică”¹⁵. La rândul său, autorul rus N. Ușakov scrie că „în această ipostază, dreptul reprezintă ceea ce este reflectat în legile statului, și nu ce se naște ca rezultat al activității de fiecare zi a membrilor societății civile”¹⁷. Cu toate acestea, au fost înregistrate anumite încercări teoretice de a argumenta necesitatea lui pentru dezvoltarea unui sistem de drept democratic, dar în același timp, la nivel praxiologic, nu s-a purces la aplicarea normelor contractuale^{6, 7, 10-13, 18}. Însă, fără fundamentele sale teoretice, contractul normativ se reduce la aspectele sale tehnice și, ca urmare, este greu de a-l înțelege, asimila și chiar practica. Un studiu analitic relevă și faptul că lipsa fundamentului teoretico-științific al contractului normativ s-a reflectat negativ și asupra practicii contractual-normative moderne, deoarece până în prezent nu sunt adoptate toate actele juridice necesare comunității. De aici derivă valoarea empirică semnificativă a contractului normativ la elaborarea bazei normative a statului de drept.

Este de menționat că valoarea contractului normativ ca izvor al dreptului este determinată de calitățile atribuite normelor juridice, pe care le conține acest izvor formal al dreptului, în coraport cu normele reflectate în alte forme ale dreptului. Considerăm că particularitățile normelor juridice date se manifestă încă la etapa inițială de creare a lor. Contractul normativ presupune concilierea, iar în această situație se conciliază însuși conținutul normei juridice, care ulterior, va obține **forță juridică**, odată cu intrarea în vigoare a contractului normativ. Concilierea conținutului normei juridice de către viitorii subiecți ai raporturilor juridice ridică și calitatea acesteia la un nivel net superior, în coraport cu normele juridice, reflectate prin intermediul altor forme ale dreptului (de ex. legile), îi determină o eficiență de perspectivă în procesul de realizare praxiologică, îi acordă o valoare superioară și, respectiv, o calitate democratică superioară întregului sistem al dreptului.

Contractele normative, ca izvoare ale dreptului, pot opera – în domeniul dreptului muncii sub formă de contracte și convenții colective de muncă; și în dreptul internațional – în calitate de tratate, acorduri internaționale; în dreptul constituțional – în materia formării federațiilor. Ele sunt contracte cu caracter normativ, deoarece, prin conținutul lor, stabilesc reguli de conduită generale și obligatorii – nasc norme juridice.

În același sens, un aspect important care merită a fi

menționat este modul de intrare în vigoare a contractului normativ privit prin prisma formelor dreptului. Caracterul volițional, manifestat de către părțile contractului normativ la elaborarea normelor juridice, se manifestă în momentul obținerii forței juridice a normelor stabilite, care, de regulă, se realizează din data semnării de către părțile contractante. Anume acest aspect determină *calitatea democratică a normelor juridice în contractul normativ*.

O altă idee determinativă, care contribuie la caracteristica contractului normativ ca formă a dreptului contemporan și a calităților specifice atribuite normelor respective conținute în el, este caracterul special și restrâns de reglementare juridică. Normele juridice stabilite prin contractele normative poartă un caracter de concretizare a normelor juridice cu caracter general, identificate în acte normative și se prezintă, deseori, în calitate de norme speciale. În același sens, menționăm că, prin intermediul normelor juridice, determinate de contractele normative, sunt stabilite și regimuri juridice speciale, sub influența aspectului praxiologic al relațiilor sociale reglementate. Arealul de răspândire a reglementărilor juridice contractual-normative este mai restrâns în raport cu cel al reglementărilor juridice legislative. Acest factor implică un grad mai înalt de concretizare a normelor juridice și contribuie la evitarea erorilor de reglementare și aplicare.

Este evident și faptul că atât în teorie, cât și în practică, contractul normativ demult a mai încetat să fie tratat ca ceva secundar, auxiliar pentru crearea și aplicarea dreptului. De aceeași opinie sunt și cercetătorii științei juridice. Avea dreptate M. Baitin când spunea că implementarea normelor contractuale în sistemul normelor juridice este o prioritate a fiecărui stat de drept, democratic⁹. La fel, profesorii N. Matuzov, A. Malko sunt de părerea că forma cea mai adecvată de reglementare a relațiilor de parteneriat este contractul normativ¹⁴. Într-adevăr, astăzi, multe categorii de raporturi juridice: internaționale, civile, de muncă, sunt atât de complicate și individualizate, încât sistematizarea lor prin prisma normelor juridice stabilite în actele normative este practic imposibilă și, în acest sens, se impune elaborarea unei alte forme de creare a normelor juridice, alta decât creația statului – *contractul normativ*.

Un alt aspect de valoare este asigurarea aplicării praxiologice a normelor juridice, care sunt determinate prin dialog social, și nu doar la nivel declarativ. Și acest lucru ar putea realiza tendințele de democratizare a societății noastre. Aplicarea acestuia ar conduce la reglementarea democratică a relațiilor de parteneriat în societate și astfel la dezvoltarea valorilor democratice în mentalitatea poporului nostru. Or, realitatea socială este determinată de mentalitate, iar normele juridice, am văzut deja, de realitatea socială, ca fapt primar.

În concluzii menționăm: Contractul normativ reprezintă în sine o renaștere juridică fenomenală, însă nivelul lui de cercetare nu este adecvat rolului acestui fenomen pe care-l produce într-o societate democratică. Societatea contemporană pune accentul tot mai pronunțat pe justiția restaurativă în procesul de soluționare a conflictelor ca modalitate de determinare a unei armonii în mediul social, corespunzător aspirațiilor unei societăți cu o cultură și conștiință juridică avansată. Contractul normativ, la rândul său, determină un sistem democratic, de conciliere, manifestat între părțile sale, în procesul de creare a normelor juridice. În opinia noastră, procesul de negociere, manifestat prin esența contractului normativ dintre guvernanți și guvernați, dintre cei ce acordă statut de normă juridică normelor contractului normativ și cei cărora le sunt destinate normele menționate, în scopul realizării lor, acordă normelor juridice din izvorul de drept supus cercetării o calitate superioară, manifestată prin exactitate și atașament față de valorile unei societăți democratice. Ideea prezentată se vrea a fi un argument pentru promovarea acestor practici și în Republica Moldova, cu atât mai mult, cu cât în prezent, organismele internaționale recomandă utilizarea acestui model de justiție, atunci când situația permite acest lucru.

Interesul Republicii Moldova pentru procesul de conciliere se materializează și prin manifestul de integrare în Uniunea Europeană, care susține și promovează normele democratice. Amintim în acest sens, spre exemplu, directivele Parlamentului și Consiliului European, care apar ca tehnică de legislație democratică, prin conciliere. Prin urmare, ponderea în creștere a normelor juridice, determinate de contractele normative, impută existența unui sistem juridic democratic, calitativ nou, capabil să determine reglementări juridice eficiente, în procesul de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Note:

¹ Conacu V., *Problemele actuale ale politicii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană*. în *Studii internaționale. Viziuni din Moldova*, 2008, vol. VII, nr. 2-3, p. 41.

² Sauron J., *Curs de instituții europene*, Editura Polirom, Iași, 2010. 428 p.

³ Savu V., *Integrare Europeană – dimensiuni și perspective*, Oscar Print, București, 1995. 223 p.

⁴ Stratulat D., *Unele aspecte privind procesele de integrare europeană*, în *Legea și viața*, 2005, nr.9 p. 37-43.

⁵ *Tratatul asupra Uniunii Europene*, art.6 (1), art.49.

⁶ Алексеев С., *Механизм правового регулирования в социалистическом государстве*, Юридическая литература, Москва, 1966. 187 с.

⁷ Ансон В., *Договорное право*, под общей ред. О. Садикова, пер. с англ., Юридическая литература, Москва, 1984. 464 с.

⁸ Байтин М., Косицын А., Коток В. и др., *Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Социалистическое право*, том 3, Юридическая литература, Москва, 1973, с. 358.

⁹ Байтин М., *Сущность права (Современное нормативное понимание на грани двух веков)*, СГАП, Саратов, 2001, с. 230-231.

¹⁰ Горшенев В., *Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом государстве*, Юридическая литература, Москва, 1972. 256 с.

¹¹ Кикоть В., *О договорных формах управления государственными и общественными делами*, în *Договорные формы управления: постановка проблем и пути решения*, Москва, 1981, с. 26-34.

¹² Клейн Н., *Организация договорно-хозяйственных связей*, Юридическая литература, Москва, 1976. 190 с.

¹³ Новоселов В., *К вопросу об административных договорах*, în *Правоведение*, 1969, № 3, с. 40-45.

¹⁴ Матузов Н., Малько А., *Теория государства и права. Курс лекций*, Юристъ, Москва, 1997, с. 333.

¹⁵ Петров Г., Поборная Н., Корнеев А. и др., *Советское административное право: Часть общая*. Изд-во Ленинградского университета имени А. Жданова, Ленинград, 1970, с. 57.

¹⁶ *Теория государства и права: Учебник для юрид. вузов*, под ред. В. Корельского, Перевалова В., НОРМА-ИНФРА, Москва, 1998, с. 254.

¹⁷ Ушаков Н., *Суверенитет и его воплощение во внутригосударственном и международном праве*, în *Московский журнал международного права*, 1994, № 2, с. 3-21.

¹⁸ Ямпольская Ц., *О теории административного договора*, în *Советское государство и право*, 1966, № 10, с. 132-136.

NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI A CIRCUMSTANȚELOR AGRAVANTE

Dorin POPESCU,
magistriu în drept, lector universitar (USM)

REZUMAT

În acest articol, este cercetată natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante pe care legislația penală a RM, precum și legislația penală a altor țări le atribuie la criteriile generale de stabilire, fie de individualizare a pedepsei.

Din analiza legislației penale, se observă că importanța circumstanțelor cercetate nu se limitează doar la stabilirea pedepsei. Prezența unui cumul de circumstanțe atenuante poate servi drept temei de liberare de răspundere penală. Sunt examinate opinii ale specialiștilor referitor la definirea noțiunilor vizate. În consecință, se ajunge la concluzia că circumstanțele cercetate influențează atât diferențierea, cât și individualizarea răspunderii și pedepsei penale. Se conturează trăsăturile importante ce descoperă natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante.

Cuvinte-cheie: natura juridică, circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante, pedeapsă penală, liberare de răspundere penală, infracțiune, individualizarea răspunderii penale, principiul umanismului.

SUMMARY

In the present article we carry out a research of the juridical nature of the extenuating and aggravating circumstances which the penal legislation of the Republic of Moldova, as well as the penal legislation of other countries confer to the general criteria of establishing or the individualization of the punishment.

From the analysis of the penal legislation we observe that the importance of the investigated circumstances is not limited to the establishing of the punishment. The presence of a number of attenuating circumstances can serve as a reason of relieving of penal responsibility. There are examined opinions of specialists as to the definitions of given notions. In the result, they come to the conclusion that the circumstances under investigation influence both the differentiation and the individualization of the circumstances under investigation, and the individualization of responsibility and criminal punishment. Important features emerge discovering the juridical nature of the mitigating and aggravating circumstances.

Keywords: juridical nature, mitigating circumstances, aggravating circumstances, penal punishment, free from penal responsibility, infraction, individualization of penal responsibility, principle of humanism.

Conform teoriei dreptului penal, pedeapsa penală este unul din cele mai efective mijloace de luptă contra criminalității. Legea penală în alin.(2) art.61 stabilește scopurile pedepsei penale, și anume: restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Atingerea scopurilor pedepsei penale, în mare măsură, depinde de activitatea instanțelor judecătorești cu privire la stabilirea și aplicarea categoriei și mărimii pedepsei penale, persoanei recunoscute vinovate de comiterea faptei infracționale. La determinarea categoriei și mărimii pedepsei, instanța de judecată trebuie să dea o apreciere gradului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, precum și gradului pericolului social al persoanei celui vinovat, bazându-se pe studierea multilaterală și obiectivă a circumstanțelor faptei comise. Pedeapsa stabilită de către instanța de judecată trebuie să fie legală și întemeiată. Prin urmare, factorii, de care instanța de judecată este obligată să țină cont la alegerea măsurii concrete de pedeapsă pentru cel vinovat, sunt stabiliți de legea penală.

În conformitate cu alin.(1) art.75 CP RM, persoanei, recunoscută vinovată de comiterea unei infracțiuni, i se aplică o pedeapsă echitabilă, în limitele fixate în partea specială a prezentului Cod și în strictă conformitate cu dispozițiile părții generale a prezentului Cod. De aici rezultă că sancțiunea normei părții speciale a CP, de fapt, reprezintă limita legală de aplicare a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante, în cazul în

care instanța de judecată a hotărât să aplice vinovatului pedeapsa penală. Conform regulii generale, pedeapsa stabilită celui vinovat de săvârșirea infracțiunii nu trebuie să depășească limitele sancțiunii, indiferent de circumstanțele concrete ale cauzei. Excepție de la această regulă se face în cazurile aplicării pedepsei pentru concurs de infracțiuni (art.84 CP) și cumul de sentințe (art. 85 CP), fie în cazul aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege (art. 79 CP)¹.

Legea penală, în alin.(1) art.75 CP RM, determină regulile și criteriile de care trebuie să se conducă instanța de judecată la stabilirea pedepsei, la care se referă: 1) gravitatea infracțiunii săvârșite; 2) motivul acesteia; 3) persoana celui vinovat; 4) circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea; 5) influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului; 6) precum și condițiile de viață ale familiei acestuia.

Astfel, considerăm că *circumstanțele ce atenuează și agravează răspunderea penală* constituie un criteriu aparte al individualizării pedepsei penale². Totodată, conform art.96 alin.(1) pct. 2) CPP RM, în procesul penal, atât în cadrul urmăririi penale, cât și al judecării cauzei, trebuie să se dovedească circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului, dacă acestea sunt prezente în cauza penală. Astfel, aceste circumstanțe formează obiectul probațiunii. Vedem că legislatorul atribuie circumstanțelor cercetate un loc și un rol important în procesul de individualizare a pedepsei penale.

Cercetând *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante, în opinia noastră, aceasta poate fi determinată, în primul rând, pornind de la locul aflării lor în lege. Așa, de exemplu, în CP RM, circumstanțele cercetate sunt prevăzute în cap. VIII – „Individualizarea pedepselor”; în Codul penal al României, circumstanțelor analizate, la fel le este dedicat cap. denumit – „Individualizarea pedepselor”. În legea penală a Federației Ruse, a Suediei, și a Germaniei circumstanțele atenuante și agravante sunt prevăzute în capitolele ce reglementează „Stabilirea pedepsei”, iar în Codul penal al Republicii San-Marino circumstanțele atenuante și agravante se află în capitolul ce reglementează „Stabilirea, schimbarea și executarea pedepselor”^{3,4,5}.

Astfel, legislația penală a RM, la fel și legislația penală a altor țări, atribuie circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante la criteriile generale de stabilire, fie de individualizare a pedepsei. Prin urmare, rezultă că legislatorul le acordă un scop bine determinat, și anume, scopul lor este de a servi drept criterii de individualizare a pedepsei, la stadiul, când persoanei trase la răspundere penală i se alege categoria și mărirea acesteia.

Totodată, analizând legislația penală, observăm că importanța circumstanțelor cercetate nu se limitează doar la sfera stabilirii pedepsei. Așa, de exemplu, aproape în toate cazurile, prezența unui cumul de circumstanțe atenuante poate servi drept temei de liberare a persoanei de răspundere penală (art. 54; 55; 57; 58; 59; 60 CP RM)⁶. Însă drept temei de liberare de răspundere penală servesc nu numai circumstanțele atenuante, dar și alți factori. În același timp, un cumul de așa circumstanțe atenuante, cum sunt *săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave* (art. 76 alin. (1) lit. a) CP), *autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii* (art. 76 alin. (1) lit. f) CP), *repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate prin infracțiune* (art. 76 alin. (1) lit. e) CP), formează o noțiune calitativ nouă, cum este *căința activă* și, în acest caz, răspunderea nu numai că este atenuată, ci poate fi totalmente exclusă.

Autorul T.A. Lesnievski-Kostariova, atribuie institutului liberării de răspundere penală la felurile *diferențierii răspunderii penale*⁷. Suntem de acord parțial cu această opinie. Astfel, în opinia noastră, la diferențierea răspunderii penale pot fi atribuite *doar cazurile de liberare obligatorie de răspundere penală*, stabilite de legislator în mod expres în lege, care poate fi efectuată atât la faza de urmărire penală, cât și la faza judecării cauzei penale (de exemplu, art. 56; 60 CP RM), indiferent de persoana infractorului și circumstanțele atenuante ce se referă la ea și o caracterizează. Însă, în cazul când legea prevede doar *dreptul* procurorului sau al instanței de judecată *de a libera de răspundere penală* persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii, atunci acest lucru se efectuează conform propriei convingeri, în fiecare caz în parte și față de fiecare individ în parte, luându-se în considerație, pe lângă circumstanțele atenuante ce constituie condiții de liberare de răspundere

penală și alte circumstanțe atenuante, ce se referă atât la infracțiune, cât și la persoana infractorului. De aceea, opinăm că în cazurile când legea prevede doar *dreptul* organului de urmărire penală sau al instanței de judecată de a libera persoana vinovată de răspundere penală, atunci este vorba despre *individualizarea răspunderii penale*, și nu despre diferențierea acesteia.

Considerăm că noțiunea de „circumstanțe ce atenuază și agravează *răspunderea*” cu un anumit grad de convenționalitate, se potrivește mai mult pentru definirea circumstanțelor, prevăzute în partea specilă a CP în calitate de semne calificative ale componentelor de infracțiune, deoarece în așa caz, ele fiind un mijloc de diferențiere a răspunderii penale, influențează anume măsura acestei răspunderi. În același timp, pedeapsa penală este o consecință a săvârșirii de către persoană a faptei infracționale. Astfel, din art. 289, 391 CPP RM, răspunderea penală poate fi realizată atât prin liberarea de răspundere penală, cât și prin condamnarea persoanei recunoscute vinovată de săvârșirea unei infracțiuni, fără stabilirea pedepsei, fie cu stabilirea pedepsei penale. Cu toate acestea, pedeapsa penală constituie o formă prioritară de realizare a răspunderii penale⁸.

În așa mod, circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în partea generală a CP, fiind un criteriu de individualizare a răspunderii și pedepsei penale, influențează: a) asupra liberării de răspundere și de pedeapsă penală, fie b) asupra stabilirii categoriei și cuantumului pedepsei, persoanei recunoscute vinovată de săvârșirea infracțiunii.

Astfel, ajungem la concluzia că circumstanțele cercetate influențează atât *diferențierea*, cât și *individualizarea răspunderii și pedepsei penale*.

Este de menționat faptul că, în știința dreptului penal, nu există o părere unică referitor la problema ce ține de *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante. În opinia noastră, o asemenea situație s-a creat datorită faptului că nu există și o părere unică referitor la *noțiunea* acestor circumstanțe, iar ca urmare, în știința dreptului penal se duc discuții aprinse cu privire la noțiunea circumstanțelor cercetate, care, în opinia noastră, trebuie să reflecte specificul lor.

În știința dreptului penal, există mai multe opinii referitor la definirea noțiunilor „circumstanțelor atenuante” și „circumstanțelor agravante”. Astfel, un grup de autori, cum ar fi, de exemplu, P.F. Telinov, L.A. Prohorov, au ajuns la concluzia că astfel de circumstanțe sunt acelea, care atenuază și agravează *pericolul social al faptei*¹⁰. La fel și I.I. Carpeț vorbește despre circumstanțele ce atenuază și agravează *pericolul social al faptei*¹¹. După părerea lui M.I. Bajanov, circumstanțele atenuante și agravante influențează *gradul de vinovăție*¹². Cairat Bakișev consideră că circumstanțele cercetate *atenuază și agravează atât răspunderea, cât și pedeapsa penală*¹³. Alți cercetători vorbesc despre circumstanțe ce atenuază și agravează *pedeapsa penală*^{1,14}. Majoritatea autorilor însă utilizează noțiunea de „circumstanțe ce atenuază și agravează *răspunderea*”.

Este important de menționat și faptul că circumstanțele atenuante și agravante legale, enumerate la art. 76, 77 CP, au o orientare strict determinată a influenței sale asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolului social al persoanei vinovatului, iar în cele din urmă – asupra stabilirii categoriei și cuantumului pedepsei penale. Aceasta înseamnă că de fiecare dată, când este comisă o infracțiune, circumstanțele indicate în listele legale, fie *măresc*, fie *micșorează* gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolul social al persoanei vinovatului. Cum menționează L.L. Kruglikov, o particularitate a circumstanțelor indicate în listele legale constituie faptul că „*în lege este prestabilit caracterul influenței lor asupra răspunderii celui vinovat și organele de drept nu le pot atribui un alt sens sau o altă semnificație, cum ar fi de exemplu, recunoașterea ca circumstanță agravantă a unei asemenea împrejurări care, conform legii, este circumstanță atenuantă*”. Orientarea strict determinată a influenței circumstanțelor atenuante pe de o parte, și a celor agravante – pe de altă parte, într-un fel este programată, prestabilită, ceea ce permite a diferenția direcțiile de influență a lor¹⁵.

După cum am menționat *supra*, în procesul tragerii la răspundere penală și stabilirii pedepsei penale persoanei vinovate de comiterea infracțiunii, instanța de judecată trebuie să stabilească un șir de circumstanțe atenuante și agravante, ce se referă la fapta infracțională și persoana vinovatului. În acest sens, în literatura de specialitate, la fel există opinii controversate referitor la faptul care anume circumstanțe ale cauzei constituie circumstanțe atenuante și agravante.

Astfel, într-o lucrare a sa profesorul I.I. Karpeț menționează că circumstanțele atenuante și agravante sunt acele circumstanțe care influențează asupra micșorării sau majorării gradului pericolului social al faptei infracționale și persoanei ce a săvârșit-o¹¹. Această părere prevalează și în timpul de față în teoria juridico-penală, datorită faptului că influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii precum și asupra pericolului social al celui vinovat este momentul-cheie, un moment pe care sunt axate majoritatea noțiunilor date acestor circumstanțe și întâlnite în literatura juridico-penală, moment ce reflectă și *esența* circumstanțelor cercetate^{16,10}. La fel și autorii autohtoni N.K. Gorea și S.I. Comarnițchi menționează că „la definirea circumstanțelor atenuante și agravante este important să subliniem faptul că ele caracterizează actul criminal și personalitatea infractorului. În privința aceasta, opiniile tuturor juriștilor coincid”¹⁷.

În același timp, trebuie de atras atenția la faptul că așa circumstanțe, cum sunt „comiterea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial” (art.76 alin.(1) lit.c) CP RM), „săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei” (art.77 alin.(1) lit.h) CP RM), reflectă *concomitent* atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și gradul de pericol social al persoanei vinovate. Totodată, „săvârșirea infracțiunii de către un

minor” (art.76 alin.(1) lit.b) CP RM), „repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate” (art.76, alin.(1) lit.e) CP RM), „săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză” (art.77 alin. (1) lit. a) CP RM), constituie circumstanțe, ce caracterizează doar persoana infractorului, și nu se referă la faptă.

Din acest punct de vedere, în opinia noastră, nu este reușită noțiunea dată de către V.I. Seliverstov, potrivit căreia „circumstanțele atenuante și agravante sunt circumstanțe care nu fac parte din numărul semnelor infracțiunii, caracterizează pericolul social al infracțiunii comise și persoana vinovatului și se iau în considerație de către instanța de judecată în conformitate cu criteriile generale ale aplicării pedepsei, la alegerea categoriei concrete, termenului și mărimii acesteia”. La fel, în opinia noastră, autorul V.I. Seliverstov greșește și atunci când afirmă că circumstanțele atenuante și agravante caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului, or, circumstanțele cercetate nu tot timpul caracterizează *concomitent* infracțiunea și persoana vinovatului¹⁸.

Autorii T.I. Carpov și C.N. Florea menționează că infracțiunea, ca faptă social-periculoasă, este nu altceva decât o activitate a persoanei în lumea obiectivă, care provoacă anumite daune social-periculoase. În procesul săvârșirii infracțiunii, acționează reciproc capacitățile infractorului și trăsăturile lumii obiective. De aici rezultă că și circumstanțele atenuante și agravante pot fi atribuite la personalitatea infractorului, sau la împrejurările obiective, în care se săvârșeste infracțiunea¹⁹. Susținem parțial această opinie.

În Cursul academic al Dreptului penal sovietic, se spune: „Circumstanțele atenuante și agravante sunt circumstanțe, ce caracterizează pericolul social mai mare sau mai mic al faptei, fie pericolul social mai mare sau mai mic al infractorului, de care instanța de judecată trebuie să țină cont în corespundere cu criteriile generale de individualizare a pedepsei, pentru a realiza cu succes scopurile acesteia”²⁰. Însă, avem observații și față de această definiție. Prima observație este de ordin redacțional. Astfel, după cum am menționat, unele circumstanțe atenuante și agravante descrise în art.76; 77 CP RM, caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului *concomitent*, și nu doar în mod separat, așa cum rezultă din definiția enunțată. A doua observație poartă un caracter principal și ține de circumstanțele atenuante ce caracterizează persoana infractorului. Astfel, definiția enunțată *supra*, se bazează doar pe circumstanțele enumerate de legislator în lege în norma părții generale a CP, și nu ține cont de faptul că legea prevede o interpretare extensivă a circumstanțelor atenuante, și anume, și că pot fi recunoscute drept atenuante și asemenea date referitoare la persoana vinovatului, care nu s-au manifestat în comportamentul criminal al acesteia.

Problema constă în faptul că trăsăturile caracteristice ale persoanei infractorului se manifestă nu numai prin comportamentul criminal, dar și prin comportament în general (de exemplu: comportamentul persoanei după

consumarea infracțiunii, atitudinea acesteia față de familie, față de serviciu, gravitatea persoanei, invaliditatea, prezența persoanelor la întreținere etc.). De aici rezultă că n-ar fi corect să afirmăm că infracțiunea și evenimentele legate de ea ne dau o închipuire exhaustivă despre persoana celui vinovat și particularitățile ei.

Autorii Costică Bulai și Bogdan N. Bulai susțin că sub noțiunea de *circumstanțe* sunt cuprinse diferite stări, situații, întâmplări, calități sau alte date ale realității, care stau în afara conținutului infracțiunii, dar care având legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului, sporesc sau atenuează gradul de pericol social al faptei ori pericolozitatea infractorului, putând determina, datorită acestei influențe, fie o agravare, fie o atenuare a pedepsei concrete²¹.

La rândul său, autorii Gheorghe Nistoreanu și Alexandru Boroș atribuie la criteriile generale de individualizare a pedepselor *împrejurările care atenuează sau agravează răspunderea penală*, prin care înțeleg diferite stări, situații, calități sau alte date ale realității, care deși nu fac parte din conținutul constitutiv al infracțiunii, au totuși legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului (influențează gradul de pericol social concret al faptei și pericolozitatea infractorului) și determină reducerea pedepsei sub minimul special sau, dimpotrivă, agravarea pedepsei, cu posibilitatea depășirii maximului special²².

La fel și autorii Constantin Mittrache și Cristian Mittrache consideră că sub denumirea de *circumstanțe atenuante și agravante* sunt desemnate stările, situațiile, împrejurările, calitățile, întâmplările, ori alte date ale realității, ce au legătură fie cu fapta infracțională ori cu făptuitorul și care relevă un pericol social mai scăzut al faptei ori reflectă, respectiv, un grad de pericol social mai ridicat al faptei ori o pericolozitate mai mare a infractorului. În același timp, autorii atribuie la *circumstanțe atenuante și agravante* nu numai împrejurările concomitente, dar și cele anterioare și subsecvente săvârșirii infracțiunii²³.

Însă noțiunile analizate au același neajuns, și anume: autorii consideră că circumstanțele cercetate caracterizează în mod separat fie numai infracțiunea, fie numai persoana vinovatului, pe când unele circumstanțe atenuante și agravante caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului *concomitent*. De aceea, în contextul dat, susținem opinia savantului L.L. Kruglikov, conform căreia, mai corect ar fi să definim circumstanțele cercetate ca fiind „*factori de ordin obiectiv și subiectiv, ce se referă la infracțiune și/sau la persoana celui vinovat, ce mărturisesc despre pericolozitatea socială mai mare sau mai mică a infracțiunii și a persoanei celui vinovat, fie numai a persoanei celui vinovat*”²⁴. Această definiție este mai reușită, deși ea nu reflectă particularitățile tuturor circumstanțelor atenuante și agravante.

Astfel, studiind *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante, sintetizând teoria juridico-penală privind problema abordată, propunem următoarea noțiune a circumstanțelor atenuante și agravante:

– *Circumstanțele atenuante* reprezintă prin sine date,

stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, ce relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, care influențează la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

– *Circumstanțele agravante*, reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

Vorbind despre *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante, nu este suficient să constatăm că ele sunt niște date despre infracțiunea comisă și persoana infractorului, caracterizând și una, și alta, fie numai persoana infractorului. Până în prezent, determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante se bazează pe interpretarea sa etimologică, și anume: odată ce în denumirea lor este indicat că ele atenuează și, respectiv, agravează pedeapsa, înseamnă că această calitate a lor este una principală la determinarea naturii juridice. Însă credem că nu este așa. De fapt, circumstanțele în cauză sunt chemate nu numai să micșoreze sau să mărească pedeapsa. Ele, fiecare în parte și cu atât mai mult în cumul, sunt capabile să ghideze instanța de judecată la alegerea categoriei pedepsei. Totodată, prin capacitatea de a atenua sau de a agrava, mai degrabă se manifestă destinația sau *calitatea funcțională* a circumstanțelor atenuante și agravante. De aceea o etapă necesară în cunoașterea și elucidarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante o constituie cercetarea *calităților funcționale* ale acelor date, stări, situații, împrejurări, ce poartă denumirile de „atenuante” și „agravante”.

În opinia noastră, toate circumstanțele atenuante și agravante ce se referă la conținutul infracțiunii și s-au manifestat în timpul săvârșirii acesteia, fără nici o excepție se răsfrâng asupra gradului prejudiciabil al faptei infracționale și, în același timp, asupra gradului de pericol social al persoanei vinovatului, de aceea ele urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei.

Mai complicat stau lucrurile cu acele categorii de circumstanțe atenuante și agravante, care nu s-au manifestat și nu s-au evidențiat în timpul săvârșirii infracțiunii, se află în afara limitelor ei, fie nu caracterizează atitudinea infractorului față de fapta săvârșită. Unele dintre ele se referă la persoana vinovatului, caracterizează gradul de pericolozitate a ei și, în virtutea acestui fapt, influențează asupra pedepsei penale (de

exemplu, comportamentul postcriminal manifestat prin repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înălțurarea daunei cauzate, autodenunțarea, recunoașterea vinovăției ori căința sinceră – art.76 lit.e), f) CP RM). În același timp, există și circumstanțe, ce nu se referă nemijlocit la gradul prejudiciabil al faptei și nici la pericolul social al persoanei ce a săvârșit-o, dar totuși, influențează stabilirea pedepsei. Asemenea circumstanțe, pot fi doar circumstanțe atenuante. Este vorba despre faptul că persoana vinovată nu se află într-un vacuum, ci este strâns legată de societate și de membrii acesteia. Condamnarea vinovatului și, în special, privarea acestuia de libertate, deși contribuie la atingerea unor scopuri social-utile, în același timp, poate să atragă după sine unele urmări negative nu numai pentru cel vinovat, dar și pentru alte persoane (copii, părinți). De aceea, statul nu trebuie să rămână indiferent față de soarta lor și trebuie să tindă spre reducerea numărului acelor consecințe negative, care sunt legate nemijlocit de aplicarea pedepsei, fapt care ar contribui, în același timp, și la eficacitatea pedepsei. Iată de ce, cu toate că asemenea circumstanțe nu reduc pericolul social al persoanei infractorului, ele totuși trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei, pornind de la *principiul umanismului*. La categoria vizată, putem atribui acele date și împrejurări, care pot fi recunoscute în calitate de circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în conformitate cu alin. (2) art. 76 CP RM, de exemplu: săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă; prezența copiilor minori în familia vinovatului; starea grea a sănătății vinovatului; existența persoanelor la întreținerea celui vinovat; activitatea anterioară social-utilă a vinovatului (a participat la luptele pentru apărarea integrității și suveranității teritoriale a țării, are merite deosebite față de patrie, are decorații de stat etc.)²⁴.

În așa mod, se conturează următoarele trăsături importante ce descoperă *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante:

– în primul rând, ele reprezintă date ce caracterizează particularitățile individuale ale faptei infracționale concrete și a persoanei ce a săvârșit-o și relevă gradul prejudiciabil sporit sau redus al infracțiunii și/sau pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului, influențând realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

– în al doilea rând, printre acestea sunt astfel de circumstanțe care: a) s-au manifestat în timpul săvârșirii infracțiunii; b) nu sunt legate de fapta infracțională, dar caracterizează pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului; c) nu influențează pericolul social al persoanei vinovatului, dar influențează stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, pornind de la principiul umanismului.

Recenzent:

Stela BOTNARU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Note:

¹ Агаев И.Б., *Совокупность преступлений: понятие, виды и наказуемость*, Проспект, Москва, 2003 г., с.120,166.

² Popescu Dorin, *Circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante – criteriu de bază al individualizării și aplicării pedepsei penale*, în *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria „Științe socioumanistice”, Chișinău, 2001, vol. I, p. 331-335.

³ *Уголовный кодекс Республики Сан-Марино*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2002, с.79.

⁴ *Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2003, с.146.

⁵ *Уголовный кодекс Швейцарии*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2002, с.123.

⁶ Popescu Dorin, *Rolul circumstanțelor agravante în prevenirea criminalității*, în *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”*, 18-19 aprilie 2003, Chișinău, 2003, p. 166-168.

⁷ Лесниевски-Костарева Т. А., *Дифференциация уголовной ответственности: Теория и законодательная практика*, Норма, Москва, 2000 г., с.176.

⁸ Лесниченко И.П., *Уголовная ответственность: понятие и проблемы реализации*. Дисс... канд. юрид. наук, Ростов-на-Дону, 2005, с.111.

⁹ Шулепов Н.А., *Правовые основания и формы реализации уголовной ответственности военнослужащих в Российской Федерации*, Изд-во Акад. ФПС России, Москва, 2001, с.101.

¹⁰ Беляев Н.А., *Курс советского уголовного права: Часть Общая*. т. 2, ЛГУ, Ленинград, 1970, с.330, 425.

¹¹ Карпец И.И., *Индивидуализация наказания в советском уголовном праве*, Госюриздат, Москва, 1961, с.21, 111.

¹² Бажанов М.И., *Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства при назначении наказания, в Вопросы государства и права*, Москва, 1974, вып. 2, с. 246-259.

¹³ Бакишев Кайрат, *Обстоятельства, смягчающие и отягчающие уголовную ответственность и наказание за неосторожные преступления*, în *Уголовное право*, 2007, № 4, с. 8-19.

¹⁴ Салихов Зявдат, *Индивидуализация наказания при его назначении судом по российскому уголовному праву*. Дисс. ... канд. юрид. наук, Казань, 2002 <http://www.lib.ua-ru.net/diss/conf/101337.html>. (vizitat 05.07.2013).

¹⁵ Круликов Л.Л., *Правовая природа смягчающих и отягчающих наказание обстоятельств*, în *Уголовное право*, 1999, № 4, с. 12-20.

¹⁶ Галиакбаров Р.Р., Ковалев М.И., Фролов Е.А., *Советское уголовное право: Часть Общая: Учебное пособие*, Свердловск, 1972, с.259.

¹⁷ Gorea N., Comarnițchi S., *Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei*, Cartea moldovenească, Chișinău, 1984, p.7.

¹⁸ *Уголовное право: части Общая и Особенная: Учебник*. Под общ. ред. Г.Г. Гаухмана, Л.М. Колодкина, С.В. Максимова, Юриспруденция, Москва, 1999, с.221.

¹⁹ Carpoș T.I., Florea C.N., *Noțiuni de infracțiune și aplicarea pedepsei. Material didactic*, Chișinău, 1976, p.49, 51.

²⁰ Игнатов А.Н., Келина С.Г., *Курс советского уголовного права: Наказание*. В 6-ти томах: Часть общая, т. 3, Наука, Москва, 1970, с.338.

²¹ Bulai C., Bulai B., *Manual de Drept penal. Partea generală*, Universul Juridic, București, 2007, p.389.

²² Nistoreanu Gh., Boroi Al., *Drept penal român. Partea generală*, All Beck, București, 2002, p.389, 288.

²³ Mitrache Constantin, Mitrache Cristian, *Drept penal român: Partea generală*, ed. a VII-a revăzută și adăugită, Universul juridic, București, 2009, p.385, 391, 392.

²⁴ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr.16 din 31.05.2004, în *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr.6, p. 22.

PARTICULARITĂȚI ALE CONTRACTULUI DE VÂNZARE-CUMPĂRARE A TERENURILOR PROPRIETATE PRIVATĂ

Olga CERNEI,
doctorand (USM)

REZUMAT

Contractul de vânzare-cumpărare, alături de contractul de schimb, este una din cele mai vechi instituții cunoscute de civilizația umană, tradițional pentru dreptul civil. Totodată, contractul de vânzare-cumpărare este una dintre modalitățile cele mai frecvent întâlnite de dobândire a dreptului de proprietate asupra terenurilor.

Numărul tranzacțiilor cu terenuri, atât cu destinație agricolă, cât și locativă, a sporit în ultimii ani, astfel conturându-se necesitatea atragerii unei atenții sporite clauzelor contractuale, precum și condițiilor de încheiere a acestor acte juridice.

Lucrarea dată a fost elaborată cu scopul studierii prevederilor legislative referitoare la condițiile de vânzare-cumpărare a terenurilor ce se află în proprietate privată, indicându-se dinamica tranzacțiilor de pe piața terenurilor, precum și tendințele de preț.

Cuvinte-cheie: contract, teren, proprietate publică, preț de vânzare, tranzacție, legislație.

SUMMARY

The sale and purchase contract, the same as the exchange contract is one of the oldest institutions known to human civilization, being traditional for civil law. However, the contract of sale is one of the most common ways of acquiring ownership of land.

The number of land transactions, both for agricultural as well as housing, has increased in recent years, thus outlining the need to attract more attention to contractual terms and conditions for such legal acts.

This paper was developed with the aim of studying the legal provisions relating to conditions of sale of the land that is in private ownership, indicating the dynamics of land market transactions and price trends.

Keywords: contract, land, public property, stock price, transactions, law.

Introducere. Pământul, este cel mai de preț tezaur – comoară lăsată de strămoși, de care deține întreaga existență a poporului nostru, precum și activitatea economică în întregime a țării noastre.

Moldova și locuitorii săi s-au caracterizat mereu ca fiind buni gestionari ai pământului, mai ales că fertilitatea acestuia e un motiv demn de mândrie.

Este important de menționat că cea mai mare parte din economia țării se bazează pe lucrarea pământurilor.

Toate terenurile, indiferent de destinație și de proprietate, constituie fondul funciar al Republicii Moldova. E logică acordarea de către conducerea țării a unei atenții sporite reformelor progresiste în domeniul funciar.

Diversificarea formelor de proprietate, pluralismul proprietății și, nu în ultimul rând, proprietatea privată, inclusiv asupra terenului, după cum arată experiența de veacuri, este o valoare general-umană la care s-a ajuns în urma evoluției istorice a civilizației. Proprietatea înseamnă libertate. Omul fiind proprietar, devine, totodată, stăpân pe sine și mai puțin dependent de stat.

Practica demonstrează că proprietatea privată, durabilitatea și stabilitatea relațiilor de proprietate reprezintă factorul principal al progresului.

Omul, fiind proprietar privat al pământului, devine, totodată, mai puțin dependent de stat. În statele în care proprietatea privată este garantată și ocrotită de stat și lege, economia prosperă, societatea progresaază, oamenii dispun de libertăți democratice și au

un nivel de trai decent. Proprietatea exclusivă de stat, după cum s-a confirmat în timp de mai mult de 70 de ani, a dus la dirijarea nelimitată și necontrolată a patrimoniului de către aparatul de stat în interesele acestuia, la consumul abuziv al bunurilor și exploatarea omului de către aparatul de stat, ceea ce, în consecință, duce la stagnarea și regresul societății. Pe când proprietatea privată, interesul privat asigură o permanentă evoluție și modificare a relațiilor de proprietate, în funcție de interesele și necesitățile vitale, reale și conștiente ale omului și întregii societăți.

Cu toate că dreptul de proprietate asupra terenurilor cunoaște diverse modalități de dobândire, ținem să menționăm că totuși contractul de vânzare-cumpărare este o modalitate frecvent întâlnită.

Evoluția instituției vânzării-cumpărării terenurilor. Contractul de vânzare-cumpărare, alături de contractul de schimb, este una dintre cele mai vechi instituții cunoscute de civilizația umană, tradițional pentru dreptul civil. Reglementarea raporturilor de vânzare-cumpărare cunoaște un istoric de 4 mii de ani și o evoluție îndelungată păstrând amprenta tuturor realităților sociale manifestate pe parcursul acestei perioade.

Contractul de vânzare-cumpărare este o categorie specifică care a evoluat din contractul de schimb – în fundamentul căruia își are sorginte.

Odată cu apariția monedei în sensul apropiat celui actual, vânzarea-cumpărarea capătă sensul schimbului unui lucru (*res*) contra unei valori monetare – preț (*pretium*).

Dreptul roman clasic atribuia vânzarea-cumpărarea contractelor consensuale. În baza contractului de vânzare-cumpărare (*emptio et venditio*) o parte, numită vânzător (*venditor*), se obligă să transmită altei părți, numită cumpărător (*emptor*), un bun (*merx*), iar cumpărătorul se obligă să plătească pentru acest bun o cantitate de metal numită preț (*pretium*)¹.

Spre sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX, circuitul bunurilor imobile, în special vânzarea-cumpărarea terenurilor a îmbrăcat o reglementare prevăzută de Codul civil român din 1865. Conform dispozițiilor acestuia, bunurile erau clasificate în diferite categorii.

În timpul Uniunii Sovietice, RSSM nu oferea o valoare sau o oarecare pondere juridică clasificării bunurilor în mobile și imobile. Acest fapt se explică prin politica promovată în statul sovietic. O normă de conduită, în acest sens, o întâlnim în Codul civil al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse din 1922, unde în anexă la art. 21 al acestui cod era stipulat „în legătură cu anularea proprietății private, se renunță la clasificarea bunurilor în mobile și imobile”².

Întrucât în situația monopolului exclusiv, când pământul se afla în proprietatea statului, nu putea fi vorba despre acte juridice cu terenuri de pământ – acesta era scos din libera circulație.

În perioada sovietică, actele juridice cu terenuri de pământ erau interzise. Pământul însă putea trece din posesia unei persoane la alta prin încheierea unui act juridic civil, în baza căruia terenul de pământ era accesoriu construcției ce forma obiectul material al actului juridic respectiv. Noul proprietar al construcției nu primea nici un act care ar fi confirmat că are vreun drept asupra terenului aferent construcției sale.

Situația s-a schimbat brusc, odată cu destrămarea URSS și cu începerea reformei funciare. Pământul a fost introdus în circuitul civil, astfel art.3 din Codul funciar al Republicii Moldova³ (în continuare Cod funciar) stabilește „terenurile în Republica Moldova pot fi proprietate publică și privată, statul ocrotește, în egală măsură, ambele tipuri de proprietate. Raporturile de proprietate asupra pământului se stabilesc de legislație”. Alin. (2) art. 4 din acest cod stabilește că destinatarii de terenuri cu titlu de proprietate privată pot fi cetățeni ai Republicii Moldova și investitori străini, în conformitate cu legislația.

Primii indici palpabili cu privire la intenția ca în RM să existe o bază legislativă cu privire la circulația terenurilor au fost realizați de legiuitor prin adoptarea unui șir de acte normative și, în special, adoptarea Legii RM cu privire la proprietate nr. 459 din 22.01.1991⁴. Prin intermediul acestei legi, a fost recunoscută proprietatea privată asupra terenurilor în categoria bunurilor participative la circuitul civil. Normele legii cu privire la proprietate s-au reflectat și în Constituția Republicii Moldova⁵, care consolida,

de fapt, trecerea la un nou sistem bazat pe principii constituționale, prin care s-au confirmat formele de proprietate. Alt act important, în acest sens, servește Legea cu privire la privatizare nr. 627 din 04.07.1991⁶, care a sporit și a făcut posibilă instituirea proprietății private asupra terenurilor, care ulterior privatizării puteau fi cu ușurință vândute sau înstrăinate prin diferite acte juridice. Dar disponibilitățile cu aceste bunuri urmau să fie efectuate conform unor proceduri prevăzute de alte acte normative pe care legiuitorul le-a adoptat mai târziu⁷.

Mecanismul juridic de realizare a vânzării-cumpărării se regăsește în contractul de vânzare-cumpărare, reglementat de Codul civil al Republicii Moldova⁸ (în continuare CC RM).

Art. 753 CC RM expune: „Prin contractul de vânzare-cumpărare, o parte (vânzător) se obligă să predea un bun în proprietatea celeilalte părți (cumpărător), iar aceasta se obligă să preia bunul și să plătească prețul convenit”. În ceea ce privește contractul de vânzare-cumpărare a terenurilor, esența acestuia constă în aceea că o parte a contractului – vânzătorul, se obligă să transmită un teren, care îi aparține cu drept de proprietate privată, în proprietate altei părți – cumpărătorul, iar acesta din urmă se obligă să preia terenul și să plătească prețul convenit.

Drept bază pentru dezvoltarea relațiilor contractuale, ce au ca obiect terenul în plan legislativ, au servit Codul funciar care a prevăzut transmiterea în proprietate privată cu titlu gratuit a terenurilor aferente caselor de locuit (art. 11), a cotelor de teren echivalente (art. 12), Legea RM cu privire la programul de privatizare pentru anii 1997-1998 nr. 1217-XIII din 25 iunie 1997⁹, care a stabilit particularitățile privatizării patrimoniului public, obiectele și subiecții privatizării. În calitate de obiect supus privatizării erau indicate terenurile agricole, terenurile din localități, inclusiv terenurile aferente obiectelor privatizate, terenurile aferente întreprinderilor private, înființate în afara procesului de privatizare, precum și terenurile din întovărașirile pomicole. Dar dezvoltarea relațiilor contractuale propriu-zise, în ceea ce privește vânzarea-cumpărarea terenurilor, se resimt abia după adoptarea Legii RM privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a terenurilor nr.1308 din 25.07.1997¹⁰ (în continuare Legea 1308/1997), deoarece actele normative sus-menționate au declarat doar dreptul de proprietate asupra terenurilor, inclusiv posibilitatea transmiterii cu titlu gratuit a terenurilor, fără a prevedea modalitatea vânzării-cumpărării terenurilor și deci fără a face posibilă încheierea contractelor de vânzare-cumpărare.

O etapă importantă a dezvoltării pieței funciare a fost determinată de crearea și punerea în aplicare a cadrului juridic privind privatizarea prin vânzare-cumpărare a terenurilor aferente obiectelor privati-

zate. Astfel, această etapă a reformei funciare își are începutul odată cu elaborarea și punerea în aplicare în luna august 1996 a legislației cu privire la privatizarea terenurilor aferente obiectelor privatizate. Prima tranzacție de privatizare prin vânzare-cumpărare a terenului aferent, conform amendamentelor la Legea 1308/1997 și conform Regulamentului cu privire la vânzarea-cumpărarea terenurilor aferente, aprobat prin Hotărârea Guvernului RM nr. 562 din 23 octombrie 1996¹¹, a avut loc în luna august 1997.

În conformitate cu Strategia națională de dezvoltare durabilă a complexului agroindustrial al Republicii Moldova (2008-2015), aprobată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 282 din 11 martie 2008¹², dezvoltarea relațiilor funciare e considerată și pe viitor ca una din prioritățile naționale strategice, având în vedere condițiile specifice favorabile ale țării – cadrul natural și socioeconomic, tradițiile istorice și experiența populației rurale. Politicile funciare reprezintă niște modalități de soluționare a unor probleme și situații care au loc în sistemul relațiilor funciare și sunt necesare pentru reorientarea acestui sector spre modernizare și eficiență. În nici o țară nu există relații funciare fără elemente regulatorii, adică fără anumite politici funciare.

Particularități ale contractului de vânzare-cumpărare a terenurilor proprietate privată. În categoria terenurilor proprietate privată intră toate terenurile deținătorilor, incluse în Registrul cadastral al deținătorilor de terenuri sau în Registrul bunurilor imobile cu drept de proprietate asupra acestora.

Proprietarii acestor terenuri au dreptul de a vinde terenurile la preț liber stabilit la momentul încheierii contractului de vânzare-cumpărare.

Terenurile pot fi proprietate privată atât a statului, cât și a persoanelor fizice și juridice.

Astfel, Legea RM privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor nr.91 din 05.04.2007¹³, la art.4 alin.(2), enunță că: de domeniul privat al statului țin terenurile aferente întreprinderilor de stat, alte terenuri care aparțin statului conform cadastrului funciar sau terenurile dobândite de stat, dacă nu fac parte din domeniul public.

De asemenea, la art.5 alin.(3) se concretizează că: de domeniul privat al satului (comunei), orașului (municipiului) țin:

a) terenurile neprivatizate aferente obiectivelor privatizate sau private, inclusiv cele aferente construcțiilor nefinalizate, precum și terenurile aferente

obiectivelor din fondul de imobile nelocuibile date în locațiune (arendă), dacă nu fac parte din domeniul public;

b) terenurile neprivatizate aferente clădirilor și altor construcții date în proprietate privată în contul cotelor valorice, conform legislației cu privire la privatizare;

c) terenurile aferente întreprinderilor municipale, dacă nu fac parte din domeniul public;

d) loturile neprivatizate ale întovărășirilor pomice;

e) terenurile fondului de rezervă, dacă nu fac parte din domeniul public;

a) alte terenuri dobândite de unitatea administrativ-teritorială, dacă nu sunt destinate uzului public.

Proprietarii au dreptul de a vinde terenurile la preț liber.

Procedura de vânzare-cumpărare a terenurilor este descrisă la art.5 alin.(3) al Legii nr.1308/1997, modificat prin Legea nr.354-XVI din 23.12.05¹⁴: vânzarea-cumpărarea terenurilor proprietate privată prin înțelegere între vânzător și cumpărător include următoarele acțiuni:

a) vânzătorul perfectează documentele care îi confirmă dreptul de proprietate asupra pământului;

b) vânzătorul și cumpărătorul încheie contractul de vânzare-cumpărare;

c) contractul de vânzare-cumpărare a pământului se autentifică notarial;

d) noul deținător de teren prezintă contractul de vânzare-cumpărare la oficiul cadastral territorial, în a cărui rază de activitate este situat terenul pentru înregistrarea dreptului de proprietate asupra lui.

Dreptul de proprietate asupra terenului se dobândește în momentul înregistrării în Registrul bunurilor imobile.

În cazul terenurilor aflate în proprietate privată, nulitatea contractului depinde de înregistrarea lui în termen de 3 luni la organul cadastral.

Date statistice privind tranzacțiile cu terenuri. Piața terenurilor, în mare parte, reflectă situația de pe piața construcțiilor. Dacă scade cererea la imobile, îngheață și piața terenurilor. Conform datelor Oficiului cadastral, în anul 2012, în comparație cu 2011, numărul de contracte de vânzare-cumpărare a loturilor de pământ pentru construcție în municipiul Chișinău a scăzut cu 11,5%, o scădere mai drastică – cu 47,8% suferind tranzacțiile cu terenuri agricole.

Tabel. *Tranzacții de vânzare-cumpărare a terenurilor în municipiul Chișinău în anul 2012*¹⁵

	Trim. 1	Trim. 2	Trim. 3	Trim. 4	Total 2012	2012, în % față de 2011
Terenuri agricole	174	143	252	214	783	52,2
Terenuri neagricole	854	688	801	784	3127	88,5

Analizii agenției imobiliare LARA subliniază faptul că cererea la terenuri în Chișinău există, însă prețurile, de cele mai multe ori, se mențin la nivelul celor de 3 ani în urmă – preț exagerat, luând în considerație situația economică actuală. Acum, cumpărătorul însă cere reduceri de 40% față de prețurile dinaintea crizei.

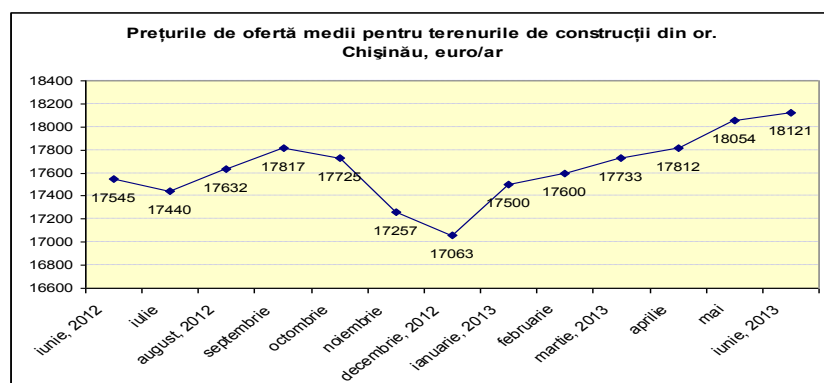
O cerere destul de mare se menține la loturile mari – de la 15 la 30 ari în sectoare locative, pentru construcția blocurilor cu multe etaje.

În medie, prețul unui ar de pământ în sectoarele capitalei se ridică la următoarele valori:

Centru – 30 mii euro; Ștefan cel Mare – 60 mii euro; Botanica – 10 mii euro; Râșcani – 11 mii euro; Buiucani – 9 mii euro; Ciocana – 10 mii euro.

Conform datelor agenției Nika Imobil, terenurile pentru construcția blocurilor se vând la preț de 13-17 mii euro/ar, iar cele pentru construcția obiectelor industriale – la preț de 3,5-7 mii euro/ar.

Prețul mediu de ofertă al terenurilor pentru construcții din or. Chișinău pentru trim. II al anului 2013 constituie 19.776 €/ar, comparativ cu trim. I, a. 2013 acest preț s-a majorat cu 12,3% (Diagrama). Pentru mun. Chișinău prețul mediu de ofertă al terenurilor pentru construcții în trim. II, a. 2013 constituie 22.125 €/ar, și este în descreștere cu 9,7% față de trim. I, a. 2013. A se vedea Diagrama¹⁶:

Cu referire la terenurile cu destinație agricolă, menționăm că în conformitate cu art. 6 al Legii 1308/1997, vânzarea-cumpărarea acestei categorii de terenuri se permite doar pentru cele aflate în proprietate privată. Destinația terenurilor se stabilește pe baza informației primăriei municipiului, orașului, satului (comunei), pe al cărei teritoriu este situat terenul.

Totodată, menționăm că dreptul de vânzare-cumpărare a terenurilor cu destinație agricolă aparține statului, persoanelor fizice cetățeni ai Republicii Moldova, precum și persoanelor juridice al căror capital social nu conține investiții străine.

Totuși, în cazul în care cetățenii străini sau apatrizii devin proprietari de terenuri cu destinație agricolă sau ale fondului silvic prin moștenire legală sau testa-

mentară, ei au dreptul de a le înstrăina prin acte juridice între vii numai cetățenilor Republicii Moldova.

În conformitate cu dreptul de preemțiune, prevăzut de legislația civilă a Republicii Moldova – de dreptul preferențial la cumpărarea terenului (a unor sectoare din teren) proprietate comună beneficiază coproprietarii.

Cu referire la prețul de vânzare a terenurilor agricole, în conformitate cu poziția a II-a din anexa la Legea 1308/1997, prețul pentru o unitate de grad-hectar este de 579,06 lei.

Astfel, prețul normativ al terenurilor cu destinație agricolă se va calcula în funcție de fertilitatea medie a solului, stabilită pentru orasul, satul respectiv sau, la cererea proprietarului, în funcție de fertilitatea solului stabilită pentru terenul respectiv.

Prețul terenului agricol din Republica Moldova s-a stabilizat în ultimul trimestru al anului trecut, după ce a cunoscut o scădere constantă determinată atât de deteriorarea climatului economic general, cât și de scăderea prețurilor agricole. Potrivit unor analize publicate de presă, prețul mediu al unui hectar de teren agricol este echivalentul a 660 de euro. În funcție de cât de bun este terenul, un hectar poate ajunge și la 1000 de euro. Suprafața medie a proprietăților agricole în Republica Moldova este de 2,2 hectare, cele mai numeroase tranzacții imobiliare având drept obiect între 0,5 și 1 hectar.

Datele statistice arată că, în prezent, prețul de piață al pământului este relativ redus. Astfel, prețul mediu al unui hectar de pământ în Republica Moldova este mai mic, față de prețul mediu al unui hectar de pământ în Polonia, care după calitate este inferior și constă în 2,9 mii euro. În Polonia, pământul corespunzător calității celui din Republica Moldova se comercializează la un preț de peste 7 mii de euro.

Conform datelor ultimului recensământ agricol, efectuat de Biroul Național de Statistică, Republica Moldova deținea în 2011 circa 2,2 mil. hectare de terenuri agricole, dintre care aproape 247 mii ha erau abandonate. De asemenea, s-a remarcat un nivel excesiv de parcelare a terenurilor agricole, înregistrând peste 2,6 mil. de parcele, dimensiunea medie a unei parcele constituind 0,8 hectare. Dacă s-ar permite vânzarea terenurilor către cetățenii străini, Moldova ar fi costat în 2010 circa 35 mld. euro, potrivit mișcării „Democrația acasă”.

Potrivit ziarului de mică publicitate *Makler*, 1 ha de pământ cu destinație agricolă în suburbia Chișinăului costă în medie între 4.000-7.000 de euro, în funcție de zona amplasării și infrastructura din apropiere.

Terenurile agricole ocupă cam 75% din suprafața totală a Republicii Moldova.

În continuare, prezentăm prețurile terenurilor arabile pentru un hectar în unele țări europene: România – 700-1500 euro; Olanda – 14.800 euro; Franța – 8.300 euro; Belgia – 8.500 euro; Slovacia – 6.000 euro; Cehia – 5.300 euro; Rusia – 2.000 euro; Ucraina – 1.600 euro¹⁷.

Cele menționate *supra* nu fac decât să întărească opinia conform căreia terenurile noastre arabile nu sunt prețuite la justa lor valoare – aceasta fiind o urmare a lipsei de investiții în agricultură și a lipsei interesului de a valorifica aceste terenuri și de a le ridica productivitatea – și prin urmare, și valoarea. E bine cunoscută legea pieței conform căreia atunci când crește cererea, cresc și prețurile – așadar, ne îndreptăm spre ideea că prețurile sunt atât de mici, deoarece terenurile arabile nu sunt întrebate pe piața imobiliară.

Recenzent:

Gheorghe CHIBAC,

doctor în drept, profesor universitar (USM)

Note:

¹ Chibac Gh., Baieșu A., Rotari A., Efrim O., *Drept civil. Contracte și succesiuni*, Cartier, Chișinău, 2010, p.11.

² Adoptat la 31.10.1922 de sesiunea a IV-a a Comitetului Executiv Central al Rusiei de a 9-a convocare. În vigoare de la 01.01.1922 pînă la 01.10.1964.

³ Aprobata prin Legea nr.828 din 25.12.1991, publicată la 04.09.2001 în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.107, art.817.

⁴ Abrogată prin Legea nr.54 din 02.03.2007, publicată la 30.03.2007, în *Monitorul Oficial al RM*, nr.43-46, art.188.

⁵ Constituția Republicii Moldova, adoptată la data de 29.07.1994. Publicat la 18.08.1994 în *MO al RM*, nr.1, art.1. Data intrării în vigoare 27.08.1994.

⁶ Abrogată prin Legea privind administrarea și deetativizarea proprietății publice nr.121 din 04.05.2007, publicată la 29.06.2007 în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.90-93, art.401. Data intrării în vigoare 29.06.2007.

⁷ Ghenadie Vasluian, *Unele aspecte teoretico-practice cu privire la contractul de vânzare-cumpărare a terenului aferent*, Studii juridice în onoarea prof. univ. dr. Gheorghe Chibac, CEP USM, Chișinău, 2013, p.428.

⁸ Aprobata prin Legea RM nr.1107 din 06.06.2002, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.82-86/661 din 22.06.2002.

⁹ Abrogată din 29.06.2007 prin Legea privind administrarea și deetativizarea proprietății publice nr.121 din 04.05.2007, publicată la 29.06.2007, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.90-93, art.401.

¹⁰ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 57-58/515 din 04.09.1997; Legea republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.147-149 din 06.12.2001, art.1161.

¹¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 75-76 din 21.11.1996.

¹² *Ibidem*, nr.57-60 din 21.03.2008.

¹³ *Ibidem*, nr. 70-73 din 25.05.2007.

¹⁴ *Ibidem*, nr.20 din 31.01.06 art.85.

¹⁵ Глазова Татьяна, *На рынке жилья устойчивая стагнация*, în *Экономическое обозрение*, 22 февраля 2013, №6, с.12

¹⁶ www.arfc.gov.md

¹⁷ Năframă Sorin, *Piața terenurilor agricole din Moldova*, în *Stand by, „Capital Market”*, nr.02 (473) din 16 ianuarie 2013.

DIMENSIUNEA TEORETICĂ A CONCEPTULUI DE CONTROL AL CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGILOR

Tatiana DABIJA,
doctorand (ICJP al AȘM)

REZUMAT

Una din problemele științifice, care a generat discuții și abordări multiaspectuale, atât în mediile savanților constituționaliști autohtoni și de peste hotare, cât și în rândul practicienilor, ține de realizarea efectivă a controlului constituționalității legilor. Or, tocmai prin acest control, se contribuie esențial la asigurarea dezideratului statului de drept – instituirea supremației Constituției. De aici și necesitatea identificării elementelor constitutive ale conceptului de control al constituționalității legilor. Asigurarea supremației constituției nu poate și nu trebuie să rămână un simplu principiu al ordinii constituționale, ci este necesară existența unui sistem de garanții, în măsură să permită ca, într-adevăr, constituția să se manifeste drept act normativ cu forță juridică supremă. În acest sistem de garanții, trebuie să existe și un sistem de sancțiuni aplicabile în cazurile în care constituția este încălcată.

Generalizând ideile expuse pe parcursul intervenției științifice în acest articol, vom evidenția aspectele cele mai importante cu referire la dimensiunea teoretică a conceptului de „control al constituționalității legilor”. Fără a pretinde exhaustivitate, acestea sunt: fundamentele teoretice ale conceptului de control al constituționalității. Poate fi justificată existența controlului constituționalității legilor? Care este entitatea instituțională investită cu competențe în domeniul controlului constituționalității legilor? Care sunt limitele controlului constituționalității legilor?

În concluzie, controlul constituționalității legilor poate contribui la asigurarea unității și coerenței sistemului de drept, la o reprezentare mai desăvârșită a intereselor sociale.

Cuvinte-cheie: controlul constituționalității legilor, constituția, supremația constituției.

SUMMARY

One of the most important issues with profound theoretical and practical implications, concerning the supremacy of the constitution is the constitutionality of laws, being part of the legal means of ensuring the supremacy of the Constitution. Supremacy of the constitution cannot and must not remain a simple principle of constitutional order, it is necessary to have a security system, able to really allow the constitution to act as the supreme legal act. Within this system of guarantees must be a system of sanctions which will be applied in every case when the Constitution is violated.

Just to summarize, in this article we are dealing with the theoretical concept that the constitutionality of laws is the most important legal instrument which is guaranteeing the Constitution. Without pretending the exhaustiveness, they are: the theoretical basis of the concept of constitutionality. Can be justified the existence of the control of constitutionality of laws? Which is the entity that is competent to exercise the control of constitutionality of laws? What are the limits of the control of constitutionality of laws?

In conclusion, the control of constitutionality of laws can mark its contribution assuring the coherence of the legal system, enforcing a vast representation of social interests.

Keywords: the control of constitutionality of laws, constitution, supremacy of the constitution.

Declarându-se stat de drept (art.1 alin.(3) din Constituție), Republica Moldova trebuie să întreprindă acțiuni concrete în sensul de a corespunde anumitor standarde democratice, de a se încadra în sistemul valorilor statelor democratice, unde drepturile și libertățile omului, garanțiile, legalitatea și multe altele sunt valori supreme și protejate de Constituție. În această ordine de idei, transpunerea în practică a principiului supremației constituției devine o obligație și o necesitate, un act asumat față de propriii cetățeni și față de comunitatea internațională (în primul rând, Organizația Națiunilor Unite) și regională (în primul rând, Consiliul Europei și Uniunea Europeană).

Este absolut firesc că obligației de a transpune în viața politico-juridică a preceptului supremației constituției, trebuie să-i corespundă forța coercitivă a statului, în cazul în care se aduce atingere principiului respectiv. Intervenția statului se poate realiza prin aplicarea de sancțiuni factorilor implicați în aducerea de atingeri supremației constituției.

Existența sancțiunilor pentru încălcările constituției

este de importanță majoră, căci acestea, alături de alte elemente, bineînțeles, dau dispozițiilor constituționale caracterul de norme juridice. Fără a relua întreaga problematică a sancțiunilor în dreptul constituțional, trebuie să observăm că unii juriști au negat caracterul de *drept* dreptului constituțional din considerentul că acesta nu ar conține sancțiuni care să dea eficiență normelor sale, argumentându-se prin exemple din practica unor state, unde, deși șefii de state au încălcat dispoziții constituționale, ei nu au fost sancționați. Or, controlul constituționalității legilor este tocmai un argument împotriva unei asemenea susțineri, căci el este un exemplu vădit de existență evidentă a sancțiunilor în dreptul constituțional.

Într-o accepție largă, este unanim recunoscut că controlul constituționalității legilor este instrumentul juridic cel mai important prin care se garantează respectarea Constituției. Asigurarea aplicării acesteia, în organizare și conducerea întregii vieți a societății se realizează, în concret, prin abordarea legilor, adică prin adoptarea de reguli obligatorii ce stau la baza tuturor

raporturilor sociale, legile, în esență, constituind, ca atare, cea mai generală formă de conducere a societății⁷.

Abordarea problemei controlului constituționalității legilor trebuie făcută pornind de la două întrebări:

1. poate fi justificată existența controlului constituționalității legilor?

2. și, dacă da, în a cui competență trebuie dată exercitarea acestui control?

Din analiza sistemelor constituționale, a jurisprudenței și a literaturii de specialitate, rezultă clar că răspunsul la prima întrebare este „da”. Dar conturarea unui sistem de control al constituționalității, a unei justiții constituționale, reprezintă un sistem complex, lung și cu un parcurs anevoios.

Existența justiției constituționale are ca premisă fundamentală „supremația legii”, iar după apariția constituțiilor scrise ea a fost înlocuită de „supremația constituției”. Chiar și înainte de existența unei Constituții – în sensul modern al cuvântului – la baza tuturor sistemelor de drept a stat respectul datorat⁸ unei „legii superioare” (Antichitate), preeminența regulilor dreptului natural asupra regulilor dreptului pozitiv (Evul Mediu), preeminența „legii scrise” asupra „legii nescrise” și, ulterior, preeminența „Constituției – lege fundamentală” asupra legilor. Odată cu cristalizarea regimului constituțional, apar formele „embrionare” de control.

Formele incipiente de control al constituționalității legilor sunt forme de *control politic*. Se circumscriau raporturilor de putere existente între *monarh*, ca șef al statului (și de cel mai multe ori ca unicul deținător al puterii legislative), și *adunările de stări* (care au evoluat anterior în adunările reprezentative sau parlamentele moderne)¹².

După opinia lui Jerre S. Williams, controlul se fundamentează pe trei piloni: raportul dintre „dreptul divin” (devenit drept natural) și dreptul pozitiv (legile făcute de om); respectul legii și necesitatea legii (Constituției scrise)¹⁷.

Odată cu evoluția adunărilor reprezentative și întărirea rolului acestora în exercitarea puterii de stat, acestea au început să-și abroge un drept de a se pronunța asupra modului în care monarhul respecta angajamentele luate și legea (la început sub forma cutumelor, obiceiurilor, apoi și a legii scrise).

Apariția *constituțiilor scrise* marchează un moment foarte important în evoluția controlului de constituționalitate, în special cu privire la „ținta” controlului.

Parlamentul a devenit ținta controlului de constituționalitate din momentul în care Constituția scrisă i-a oferit competențe în legiferare și aceste competențe au fost strict reglementate. Inițial, controlul exercitat este un *control politic* care a fost dat în competența unui organ, trebuia să aibă același caracter reprezentativ ca și puterea legiuitoare. De exemplu, „Consiliul Bătrânilor” reglementat de Constituția franceză din 22 august 1795, Senatul conservator reglementat prin Constituția franceză din 1799, Senatul reglementat prin Constituția franceză din 1852, Consiliul de cenzori reglementat de Constituția statului Pennsylvania din 28 septembrie 1766¹⁵.

Dar un asemenea control asupra Parlamentului s-a dovedit, de multe ori, impracticabil, deoarece, în primul rând, mai ales în secolul XIX, atât Parlamentele ca „autorități purtătoare ale suveranității naționale”, cât și legile, ca manifestări ale voinței generale erau instituții „sacrosante”, menționează savantul Florin Bucur Vasilescu¹⁶. În al doilea rând, natura politică a acestui organ exclude din start independența acestuia, aspect existențial, fără de care existența controlului nu se mai justifică.

Odată cu conturarea clară a celei de-a treia componente a puterii în stat – cea judecătorească, și asumarea de către judecător a rolului de a „împărți puterea” și de a sancționa orice încălcare a legii, puterea judecătorească și-a asumat treptat și rolul de a sancționa chiar încălcarea legii fundamentale. În condițiile în care supremația Constituției devenise principiu fundamental „ideea de legalitate era adânc jignită când Parlamentul, în omnipotența sa trecea peste o normă constituțională, care, deși nu era o normă sacrosantă, era totuși stabilită cu anumite garanții și nu putea fi modificată decât tot în același chip”²³.

Totuși, în final, controlul jurisdicțional al constituționalității a prevalat în fața celui politic. Profesorul George Alexianu declară că „controlul constituționalității legilor revine... În mod firesc puterii judecătorești, ca una ce este chemată să interpreteze legea. Căci acest control nu este altceva decât examinarea legii ordinare și interpretarea ei în raport cu altă lege, superioară acesteia, de natură constituțională”²³.

Statele moderne și civilizate, în evoluția lor, au ajuns să-și fundamenteze existența pe ideea de legalitate, adică pe obligația impusă tuturor organelor statului de a funcționa în baza unei ordini de drept, stabilite de legiuitoare, căreia să i se conformeze¹¹.

Argumentând necesitatea existenței controlului constituționalității legilor pentru a asigura sistemul de garanții necesar manifestării Constituției ca act normativ cu forță juridică supremă, I. Muraru definește instituția ca fiind „activitatea organizată de verificare a conformității legii cu Constituția, cuprinzând regulile privitoare la organele competente a face această verificare, procedura de urmat, precum și măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri”¹⁴.

Prima chestiune care trebuie să rețină atenția celui care cercetează instituția controlului constituționalității legii este noțiunea de control al constituționalității legilor, în această ordine de idei, trebuie să observăm că doctrina juridică este de acord cu includerea constituționalității legilor în principiul legalității, ca parte componentă a acestuia din urmă. Fără a intra în analiza conținutului legalității ca principiu fundamental de organizare și funcționare a sistemului organizării politice, trebuie să arătăm că acesta presupune ca elaborarea actelor normative să se facă de către organele competente, după procedura prestabilită, cu respectarea dispozițiilor din actele normative emise de organele de stat, care indiferent de categoria din care fac parte ocupă o poziție superioară celor emitente în sistemul organelor statului. Este în mare măsură admis că principiul legalității, ca principiu fundamental de organizare și funcționare a

sistemului organelor statului, implică respectarea tuturor actelor normative.

Pentru a îndeplini condiția de legalitate față de această situație și legea ordinară trebuie să fie conformă constituției. Constituționalitatea legii nu înseamnă, în fond, altceva decât cerința de legalitate a legii, în sensul ca legea să se adopte cu respectarea normelor constituționale atât în spiritul, cât și în litera lor.

Controlul constituționalității legilor este activitatea organizată de verificare a conformității legii cu constituția, iar ca instituție a dreptului constituțional cuprinde regulile privitoare la autoritățile competente a face această verificare, procedura de urmat și măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri.

O altă opinie exprimată cu privire la controlul constituționalității legilor are în vedere fundamentarea acestuia pe principiul supremației Constituției. Principiul supremației Constituției este caracterizat într-o părere ca „generator de legalitate și de stabilitate juridică în organizarea constituțională democratică”⁹. Dacă G. Burdeau arată că „fie că este scrisă sau cutumiară, Constituția este legea supremă a statului”, A. Houriou afirmă „consecința logică a caracterului de supralegalitate al Constituției scrise este aceea că legile ordinare, făcute de legislatorul ordinar trebuie să respecte Constituția, nu numai în litera ei, dar și în spiritul ei, adică în principiile sale”¹⁴. Cercetarea formelor de control, a autorităților competente a-l efectua, precum și a procedurii de urmat, impun însă clarificarea unor probleme prealabile.

Unele neconcordanțe între constituție și legile ordinare se datoresc rigidității exagerate a unor constituții. Neputând fi modificate lungi perioade de timp, ele nu mai sunt în acord cu unele interese care apar pe parcurs – interese exprimate prin legile ce se adoptă.

Controlul constituționalității legilor este astfel rezultatul unor realități statale și juridice, este garanția unor structuri și principii constituționale. Funcțiile acestui control sunt azi incontestabile, prin ele se urmărește garantarea supremației constituției. Iar această supremație implică și garantarea separației echilibrului puterilor precum și protecția drepturilor omului¹³. Mai mult, controlul constituționalității legilor apare ca o garanție pentru exprimarea eficientă a opoziției parlamentare¹⁰. Dacă adoptarea sau modificarea unei Constituții se poate realiza cu votul a, cel puțin, două treimi dintre parlamentari și sunt dificil de realizat fără opoziție, adoptarea și modificarea unei legi presupun un cvorum mai mic. În această din urmă situație, opoziția poate să se exprime și prin dreptul ce-l are de a cere unor autorități constituționale să se pronunțe. Iar practica justiției constituționale evidențiază că nu de puține ori apelul opoziției și-a găsit o rezolvare favorabilă. Utilitatea controlului constituționalității legilor explică extinderea sa în lume, mai ales în ultima jumătate de secol, astăzi vorbindu-se de două modele, și anume, modelul american și modelul european⁵.

Sub aspect practic, se disting următoarele abordări conceptuale privitor la problema realizării controlului de constituționalitate, care inevitabil au impact asupra definirii conceptului de control al constituționalității

legilor: 1) absența oricărui control; 2) controlul exercitat de opinia publică; 3) controlul pe calea unui referendum; 4) controlul efectuat de un organ politic; 5) controlul efectuat de unul sau mai multe organe jurisdicționale; 6) controlul efectuat printr-un organ unic, special și specializat².

Spere final de cercetare, ajungem să susținem într-un tot opinia savantului E. Aramă, precum că controlul constituționalității legilor poate contribui la asigurarea unității și coerenței sistemului de drept, la o prezentare mai desăvârșită a intereselor sociale. Parlamentul, deși este un organ reprezentativ, este și exponentul unor partide care își caută și propriile avantaje, câteodată chiar detașându-se de interesele celor pe care îi reprezintă. În acest sens, controlul de constituționalitate a actelor normative ale Parlamentului de către Curtea Constituțională stimulează perfecționarea reprezentării, îmbunătățește apărarea drepturilor particularilor împotriva unei majorități parlamentare agresive¹.

Concluzionăm că una din garanțiile cele mai eficace de executare a dispozițiilor constituționale este controlul constituțional, care nu numai că sporește eficiența procesului legislativ, dar și micșorează simțitor procedura unor efecte nocive de către legea neconstituțională. Necesitatea controlului constituționalității legilor și a altor acte normative este atât de evidentă, încât implică, firește, fondarea unui organ de jurisdicție constituțională. În Republica Moldova, el activează din 23 februarie 1995, în baza Constituției⁶ din 29 iulie 1994.

Recenzent:

Dumitru GRAMA,

doctor în drept, conferențiar universitar

Note:

¹ Aramă E., *Controlul constituționalității legilor: Istorie și actualitate*, Museum, Chișinău, 2000, p.52.

² Arseni Alexandru., *Jurisdicția Constituțională a Republicii Moldova*, Chișinău, 2000, p.61.

³ Alexianu George, *Studii de drept public*, Institutul de arte grafice „Vremea”, București, 1930, p.2, 5.

⁴ Burdeau G., *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, 1947, p.49.

⁵ Chalvidan P.-H., Tranka H., *Les régimes politiques de l'Europe des Douze*, Eyrolles, Paris, 1991, p.89.

⁶ *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, cu modificările și completările ulterioare*, Moldpres, Chișinău, 2005. 52 p.

⁷ Criste M., *Controlul constituționalității legilor*, Lumina Lex, București, 2002, p.210.

⁸ Deleanu I., *Justiția Constituțională*, București, 1995, p.210.

⁹ Duguit L., *Traité de droit constitutionnel (Traité de droit constitutionnel)*, vol. III, ed. a II-a, Paris, 1923, p.673.

¹⁰ Duhamel O., *Droit constitutionnel et politique*, Seuil, Paris, 1994, p.143.

¹¹ Iancu Gh., *Drept constituțional și instituții politice*, Lumina Lex, București, 2002, p.154.

¹² Ionescu Cristian, *Controlul politic al constituționalității legilor. De la practica medievală la cea modernă*, în *Revista de drept public*, 2006, nr. 1, p. 2-14.

¹³ Madiot Yves, *Droits de l'homme*, Masson, Paris, 1991, p.57.

¹⁴ Muraru I., *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a 7-a, Actami, București, 1997, p.76.

¹⁵ Tismăneanu Vladimir, *Exceptionalism românesc – democrație, etnocrație și pluralism incert în România post-Ceaușescu*, în *Sfera Politicii*, 1998, nr.6, p.191-193.

¹⁶ Vasilescu Florin Bucur, *Constituționalitate și constituționalism*, Național, București, p.193.

¹⁷ Williams Jerre S., *Constitutional analysis in a nutshell*, West publishing Co. St Paul, Minnesota, 1979, p.2.

О ВОЗМОЖНОСТЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Василий ДИДЫК,

докторант (Академии «Штефан чел Маре» МВД РМ)

REZUMAT

După destrămarea Uniunii Sovietice, toate țările postsovietice se confruntau cu probleme de transformare economică și, ca urmare, cu o întârziere serioasă a dezvoltării instituțiilor financiare, în comparație cu liderii economiei mondiale.

Conștientizând slăbiciunea evidentă și instabilitatea sistemului financiar al Ucrainei, elitele sale conducătoare încep să înțeleagă că cea mai periculoasă provocare la securitatea Ucrainei astăzi o reprezintă influența crizelor economice și financiare mondiale.

Astăzi este necesar să avem o închipuire clară că necesitatea creării unui mecanism instituțional efectiv pentru asigurarea securității financiare în Ucraina reprezintă un rezultat, condiționat prin factorii interni și externi obiectivi ai funcționării, atât a economiei în ansamblu, cât și a sectorului financiar, în special.

Obiectul principal al asigurării securității financiare a Ucrainei sunt „interesele naționale” ale indivizilor, societății și statului care exprimă la etapa actuală a dezvoltării societății nimic altceva decât perspectiva creșterii economice a țării cu o viteză capabilă să asigure competitivitatea economiei sale pe scară mondială.

Cuvinte-cheie: securitate financiară, statul, amenințare, sistemul financiar, interesele naționale, societatea, legea, actul juridic.

SUMMARY

The collapse of the Soviet Union, all post-Soviet countries are facing problems of economic transformation, failed to avoid such problems and Ukraine, which as a country - energy importer faced with a steady negative foreign trade balance, chronic balance of payments problems.

Realizing the visible weakness and instability of the financial system of Ukraine, its ruling elites are beginning to realize that the most dangerous challenge to the security of Ukraine today is the impact of the global financial and economic crises.

Today the need to establish an effective institutional arrangement to ensure financial security in Ukraine is the result due to objective factors external and internal functioning of both the economy as a whole, and its financial sector, in particular.

The direct object of measures to ensure the financial security of Ukraine are the “national interests” of individuals, society and the state means, at the present stage of development of society, is nothing but the prospects for economic growth in the country able to provide competitive rates of its economy on a global scale.

Keywords: financial safety, the state, the threat, the financial system, national interests, society, the law, legal act.

Врезультате распада СССР все постсоветские республики, в той или иной степени, столкнулись с проблемами трансформации экономики и как следствие – с серьезным отставанием от ведущих государств мира в развитии финансовых институтов.

Не удалось избежать подобных проблем и Украине, которая как страна-импортер энергоносителей столкнулась с устойчивым отрицательным сальдо внешней торговли, хроническими проблемами платежного баланса, которые и по сей день решаются с помощью экспорта рабочей силы, привлечения иностранных инвестиций, кредитов и займов помощи.

Становится вполне очевидным, что Украина как страна, унаследовавшая достаточно слабую финансовую базу развития, не могла не столкнуться с рисками и угрозами быстро меняющихся условий торговли, прежде всего за счет роста мировых цен на энергоносители, серьезно влияющих, в свою очередь, на состояние платежного баланса, бюджета и задолженности.

Не способствовало улучшению ситуации и то, что экспорт Украины во многом зависел от спроса на рынках ЕС и России, который в ходе последнего финансового кризиса резко сократился, а следовательно, одновременно резко сократились и потоки капитала из этих стран.

Примерно с такими же проблемами столкнулась и Молдова, которой в нагрузку достался еще и ряд

нерешенных вопросов национального и военного характера.

В последние годы Украина, проходя этап трансформации, связанный с изменениями, касающимися всех сфер жизни государства и общества, предпринимает достаточно серьезные попытки формирования правового демократического государства, рыночной хозяйственной системы, создания сильной, многоплановой экономики, ориентированной на обеспечение стабильного экономического развития государства и общества, их защищенности от экономических угроз¹.

Осознавая явную слабость и нестабильность финансовой системы Украины, ее правящие элиты начинают понимать, что «самым опасным вызовом для безопасности Украины сегодня является влияние мировых финансово-экономических кризисов. В 2009 году ВВП Украины сократился на 15%, по объему промышленного производства страна откатилась на уровень 2003 года. Этот кризис показал, что нынешняя сырьевая экспортно-ориентированная модель украинской экономики чрезвычайно уязвима к внешнему спросу. Иностранные финансовые потоки в Украину мгновенно изменили направление, как только проблемы на мировых финансовых рынках начали приобретать угрожающие масштабы. В результате украинская валюта девальвировала на 60%, а компании и граждане оказались не в состоянии

платить по кредитам в долларах, обесценились сбережения граждан в гривнах, украинская банковская система оказалась на грани краха»².

Быстрые темпы рыночной реформы не позволяют финансовой системе принимать стабильную форму, а тем более оформлять и стабилизировать ее основные институты, в том числе и правовые.

Исходя из сказанного, следует иметь четкое представление, что необходимость создания действенного государственного механизма обеспечения финансовой безопасности в Украине диктуется объективными внешними и внутренними факторами функционирования как экономики в целом, так и ее финансовой сферы в частности.

Сегодня уже нет необходимости доказывать, что «значительными негативными последствиями Украине угрожают возможные «валютные войны» крупнейших мировых экономик, если они прибегнут к сдерживанию роста обменного курса и девальвации своих валют в целях создания благоприятной ситуации для собственного экспорта. Для Украины это будет означать уменьшение реальных доходов компаний и государства от экспорта и приток «горячих денег», что приведет к чрезмерной переоценке гривны. Такая ситуация может снова ударить по украинскому экспорту и снизить конкурентоспособность украинской экономики»³.

Основным нормативным актом, призванным регулировать правовые отношения в области финансовой безопасности, является закон Украины от 19 июня 2003 года №964-IV «Об основах национальной безопасности Украины»⁴.

«Настоящий Закон, в соответствии с пунктом 17 части первой статьи 92 Конституции Украины (254к/96-ВР), определяет основные принципы государственной политики, направленной на защиту национальных интересов и гарантирование в Украине безопасности личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз во всех сферах жизнедеятельности»⁵.

В ст.1 закона Украины от 19 июня 2003 года №964-IV «Об основах национальной безопасности Украины» указано, что «национальная безопасность – защищенность жизненно важных интересов человека и гражданина, общества и государства, при которой обеспечиваются стабильное развитие общества, своевременное выявление, предотвращение и нейтрализация реальных и потенциальных угроз национальным интересам в сферах ... рынка финансовых услуг, защиты прав собственности, фондовых рынков и оборота ценных бумаг, налогово-бюджетной и таможенной политики, торговли и предпринимательской деятельности, рынка банковских услуг, инвестиционной политики, ревизионной деятельности, монетарной и валютной политики, защиты информации... и других сфер государственного управления при возникновении негативных тенденций до создания потенциальных или реальных угроз национальным интересам»⁶.

Далее, ссылаясь на закон Украины от 19 июня 2003 года №964-IV «Об основах национальной безопасности Украины» и обращаясь к «абзацу

второму статьи 1 с изменениями, внесенными согласно Закону № 2411-VI (2411-17) от 01.07.2010», нельзя не отметить грамотно сформулированных определений:

- национальных интересов – как «жизненно важных материальных, интеллектуальных и духовных ценностей украинского народа как носителя суверенитета и единственного источника власти в Украине, определяющих потребности общества и государства, реализация которых гарантирует государственный суверенитет Украины и ее прогрессивное развитие»;

- угроз национальной безопасности – как «имеющихся и потенциально возможных явлений и факторов, создающих опасность жизненно важным национальным интересам Украины»⁷.

В данном случае заслуживает внимания тот факт, что законодатель, без выявления значения основных понятий безопасности, определения их соотношения и роли в общественных отношениях по обеспечению финансовой безопасности, не способен сделать возможной и организацию государственного управления в области обеспечения финансовой безопасности Украины.

Используя рабочее определение, что финансовая безопасность государства – это составная часть национальной безопасности с уровнем самодостаточности его финансовой системы, определяющимся ее целостностью, устойчивостью и развитием, регламентируемая правовыми нормами, защищаемая институтами государства и обеспечивающая достаточную финансовую основу для поддержания экономической независимости и реализации национальных интересов, становится возможным выделить, что:

- понятие «финансовая безопасность» в Украине уже означает закрепление в правовых институтах системы отношений по поводу финансовой безопасности, которая не может не представлять собой основы стабильного существования экономики и финансовой сферы, а также обеспечения условий, при которых состояние финансов в государстве не допускает опасности для жизнедеятельности личности, общества и государства;

- понятие «обеспечение финансовой безопасности» означает воздействие права на отношения по поводу безопасности сферы финансов посредством его норм, действий и мер, которые способны сделать возможным достижение уровня защищенности национальной экономики Украины от внутренних и внешних угроз.

В данном случае необходимо подчеркнуть, что непосредственным объектом мер обеспечения финансовой безопасности Украины являются «национальные интересы» личности, общества и государства, означающие на современном этапе развития социума не что иное, как перспективу экономического роста страны в темпах, способных обеспечить конкурентоспособность ее экономики в глобальном масштабе.

Для определения возможностей в построении отношений по обеспечению финансовой безопасности,

необходимо обратиться к закону Украины от 19 июня 2003 года №964-IV «Об основах национальной безопасности Украины», который в ст. 1 сформулировал понятие угрозы национальной безопасности как «имеющихся и потенциально возможных явлений и факторов, создающих опасность жизненно важным национальным интересам Украины»⁸.

В данном законе речь идет об угрозе национальной безопасности страны, а поскольку ее составляющая – финансовая безопасность не может не корреспондировать с патронимом, то вполне понятно, что в случае использования законодательством Украины правового понятия «угроза финансовой безопасности», оно должно будет развивать и дополнять условия вышеизложенного.

Необходимо, однако, отметить, что отсутствие в правовом поле Украины понятия «угроза финансовой безопасности» представляется преждевременным называть «серьезной правовой прорехой» по причине того:

- что принимая во внимание относительную новизну самого понятия финансовой безопасности государства, работа над его теоретическим обоснованием далека от завершения;

- и что гораздо важнее, в ст.7 упомянутого выше закона, угрозы национальной безопасности получают толкование, оформляя некий перечень, который способен угрозы финансовой сфере выделить не только из общего экономического блока, как составной части национальной безопасности Украины, но и подчеркнуть их обособленность, так сказать, право на самостоятельное существование.

Выделяя интересующий контекст, важно подчеркнуть, что законодатель Украины понимает, что такие явления, как существенное сокращение внутреннего валового продукта, снижение инвестиционной и инновационной активности и научно-технического и технологического потенциала, сокращение исследований на стратегически важных направлениях инновационного развития; ослабление системы государственного регулирования и контроля в сфере экономики; нестабильность в правовом регулировании отношений в сфере экономики, в том числе финансовой (фискальной) политики государства; отсутствие эффективной программы предотвращения финансовых кризисов, роста кредитных рисков; критическая зависимость национальной экономики от конъюнктуры внешних рынков, низкие темпы расширения внутреннего рынка; большая долговая зависимость государства, критические объемы государственных внешнего и внутреннего долгов; опасный для экономической независимости Украины рост доли иностранного капитала в стратегических отраслях экономики способны нанести урон не только, скажем, «национальным интересам» государства, но и поставить под вопрос само его существование⁹.

Кроме того, не следует забывать, что в ст.3.2.2 Указа Президента Украины № 389/2012 о решении Совета национальной безопасности и обороны Украины от 8 июня 2012 года «О новой редакции Стратегии национальной безопасности Украины»

перечисляются такие факторы, как то: «недостаточная эффективность использования материальных ресурсов, преобладание в структуре промышленности отраслей с небольшой долей добавленной стоимости, низкий технологический уровень отечественной экономики; имеющиеся валютные риски, неэффективное использование средств Государственного и местных бюджетов; чрезмерное влияние иностранного капитала на развитие отдельных стратегически важных отраслей национальной экономики, опасное для экономической независимости Украины, рост доли иностранного капитала в таких областях»¹⁰.

В ст. 4. «Стратегические цели и основные задачи политики национальной безопасности», в п. 4.3.3 указывается, что для гарантии безопасности Украины необходимо обеспечить:

- эффективную защиту права собственности, оптимизацию налоговой нагрузки на бизнес, совершенствование регуляторного и корпоративного законодательства, ограничения монополизма и содействие конкуренции, повышение эффективности регулирования финансовых и товарных рынков, создание на этой основе благоприятных условий для предпринимательства и инвестирования, сокращение материальных затрат в экономике и ограничения теневой хозяйственной деятельности;

- повышение эффективности использования государственных средств, обеспечение действенного государственного контроля за деятельностью субъектов естественных монополий, прозрачности использования ими финансовых ресурсов, эффективности ценовой и тарифной политики;

- устойчивость финансовой системы, гибкость валютного курса рубля, расширение кредитной поддержки экономики, укрепление доверия к финансовым учреждениям;

- минимизацию негативного влияния на экономику внешней конъюнктуры и последствий мирового финансово-экономического кризиса;

- оптимизацию структуры и объема внешнего долга, недопущение неконтролируемого оттока капитала за пределы государства¹¹.

И тем не менее, беря за основу положение ст.1 закона «Об основах национальной безопасности Украины», можно заключить, что угроза финансовой безопасности должна создавать реальную и потенциальную опасность как для существования либо функционирования национальной финансовой сферы экономики Украины в целом, так и для отдельных ее составных частей.

Следуя изложенному материалу, вполне логичен вывод, что и «Стратегия национальной безопасности Украины», и закон «Об основах национальной безопасности Украины» подразделяют угрозы национальной безопасности государства на внешние и внутренние.

При этом необходимо отметить, что основным критерием финансовой безопасности должен служить высокий уровень стабильного, сбалансированного развития денежно-кредитной, валютной, банковской, бюджетной, налоговой, инвестиционной

и фондовой составляющих финансовой системы государства.

Ценообразование непременно должно характеризоваться стойкостью к внутренним и внешним негативным влияниям, способностью обеспечивать эффективное функционирование национальной финансовой системы и ее экономический рост.

Несомненно, что именно вышеуказанные нормативные правовые акты Украины имеют непосредственную связь с проблемами обеспечения как национальной безопасности в целом, так и финансовой безопасности в частности. Однако отсутствие должным образом закрепленных правовых терминов, несомненно, способно приводить к затруднениям применения права в области обеспечения финансовой безопасности государства.

В данном случае можно констатировать, что под требованиями финансовой безопасности Украины необходимо понимать систему мер в качестве условий, запретов либо ограничений, следование которым способно достигать заданного результата в области ее обеспечения. При этом, использование законодателем как Украины, так и Республики Молдова понятия «угроза финансовой безопасности» позволит субъектам обеспечения финансовой безопасности государства избежать переоценки либо, наоборот, недооценки опасности тех или иных видов деятельности при выборе направлений противодействия угрозам и рискам в области обеспечения финансовой безопасности государства.

Противодействие угрозам способно дать положительные результаты лишь в случае эффективного их обнаружения, локализации и устранения или, скажем, оперативного реагирования на воздействие угроз не только отдельных структурных подразделений, но системы национальной безопасности в целом.

С точки зрения управления, любая деятельность социума, в том числе по обеспечению финансовой безопасности, включает принятие решения, его реализацию (исполнение) и контроль реализации. По сути, на этой основе строится работа любого государственного аппарата – совокупности органов, выражающих государственную власть.

Известно, что органы законодательной, исполнительной и судебной власти самостоятельны, но при всей их правовой автономности и институциональной определенности три ветви власти действуют как единый механизм, обеспечивающий согласованную реализацию функций государства. В нашем случае вся деятельность государства Украины и его институтов направлена на то, чтобы обеспечить правовой порядок реализации финансово-экономических отношений.

В числе таких институтов в первую очередь следует назвать Совет национальной безопасности и обороны Украины, возглавляемый, согласно ст. 106 п. 18 Конституции Украины, Президентом Украины¹².

Совет безопасности и обороны Украины является сегодня ключевым звеном в системе безопасности государства и играет основополагающую роль в его

функционировании. Основой деятельности Совета является не только обеспечение межведомственной координации и осуществление возможности влияния на подготовку общегосударственных решений по проблемам, касающимся интересов национальной безопасности и ее финансовой составляющей, но и осуществление контроля их исполнения.

Основой функционирования Совета безопасности и обороны Украины является, прежде всего, формирование, осуществление и контроль мероприятий, проводимых в целях обеспечения целостной государственной политики в сфере национальной безопасности. Уместным в данном случае будет подчеркнуть, что подобная деятельность не может осуществляться без учета мнений заинтересованных министерств и ведомств, а также соблюдения баланса интересов граждан, общественных организаций и государства.

Совет безопасности и обороны Украины, согласно закону Украины от 5 марта 1998 года №183/98-ВР «О Совете национальной безопасности и обороны Украины», является конституционным органом, который осуществляет функции по «внесению предложений Президенту Украины по реализации основ внутренней и внешней политики в сфере национальной безопасности и обороны; координации и осуществлению контроля за деятельностью органов исполнительной власти в сфере национальной безопасности и обороны в мирное время; координации и осуществлению контроля за деятельностью органов исполнительной власти в сфере национальной безопасности и обороны в условиях военного или чрезвычайного положения и в случае возникновения кризисных ситуаций, угрожающих национальной безопасности Украины»¹³.

Статья 3 закона Украины от 5 марта 1998 года №183/98-ВР «О Совете национальной безопасности и обороны Украины» позволяет говорить о построении в Украине целостной и достаточно централизованной системы национальной безопасности государства. Осуществление подобной политики позволяет Украине не только более эффективно бороться с угрозами финансовой безопасности государства, но и претендовать на место одного из ведущих политических и экономических игроков Европы. Подтверждением тому служат присущие Совету национальной безопасности и обороны Украины функции:

- внесение предложений Президенту Украины по реализации принципов внутренней и внешней политики в сфере национальной безопасности и обороны;
- координация и осуществление контроля за деятельностью органов исполнительной власти в сфере национальной безопасности и обороны в мирное время;
- координация и осуществление контроля за деятельностью органов исполнительной власти в сфере национальной безопасности и обороны в условиях военного или чрезвычайного положения и при возникновении кризисных ситуаций, угрожающих национальной безопасности Украины¹⁴.

Согласно ст. 6, «персональный состав Совета национальной безопасности и обороны Украины формирует Президент Украины. В состав Совета национальной безопасности и обороны Украины по должности входят Премьер-министр Украины, Министр обороны Украины, Председатель Службы безопасности Украины, Министр внутренних дел Украины, Министр иностранных дел Украины. Членами Совета национальной безопасности и обороны Украины могут быть руководители других центральных органов исполнительной власти»¹⁵.

Согласно ст. 9 закона Украины от 5 марта 1998 года №183/98-ВР «О Совете национальной безопасности и обороны Украины», «основной организационной формой деятельности Совета национальной безопасности и обороны Украины является заседание. На заседаниях Совета национальной безопасности и обороны Украины его члены голосуют лично. Делегирование ими обязанности присутствовать на заседании Совета национальной безопасности и обороны Украины другим лицам не допускается»¹⁶.

Заседания Совета безопасности и обороны проводятся на регулярной основе и в соответствии с планами, утверждаемыми Председателем Совета безопасности и обороны. В случае необходимости могут проводиться внеочередные заседания. Повестку дня и порядок рассмотрения вопросов на заседаниях Совета безопасности и обороны определяет Председатель Совета безопасности и обороны по представлению его Секретаря. Заседания Совета безопасности и обороны ведет Председатель Совета безопасности и обороны, а рабочие совещания с членами Совета безопасности и обороны проводит его Секретарь.

Деятельность Совета безопасности и обороны обеспечивается его аппаратом, а структура, штатное расписание и положение о Совете утверждаются Президентом Украины по представлению Секретаря Совета безопасности и обороны.

Примечательно, что в целях унификации правового поля Украины и ЕС Президент В. Янукович, согласно пункту 18 части первой статьи 106 Конституции Украины и закону Украины «О Совете национальной безопасности и обороны Украины», утвердил Указом № 251/2012 от 6 апреля 2012 г. «Вопросы Аппарата Совета национальной безопасности и обороны Украины» новую структуру Совета безопасности и обороны с предельной численностью работников Аппарата в количестве 180 штатных единиц.

В структуру Аппарата Совета национальной безопасности и обороны Украины входят: Секретарь Совета национальной безопасности и обороны Украины; Первый заместитель Секретаря Совета национальной безопасности и обороны Украины; два заместителя Секретаря Совета национальной безопасности и обороны Украины; Пресс-секретарь; Служба Секретаря Совета национальной безопасности и обороны Украины; Департамент государственной безопасности и правоохранительных органов; Департамент военной безопасности; Департамент экономической и социальной безопасности; Де-

партамент внешнеполитических аспектов национальной безопасности; Контрольное управление; Организационно-техническое управление; Отдел кадров; Юридический отдел; Отдел бухгалтерского учета и отчетности; Отдел обеспечения доступа к публичной информации; Режимно-секретный сектор¹⁷.

Наличие в структуре Аппарата Совета национальной безопасности и обороны Украины такого подразделения, как Департамент экономической и социальной безопасности, ясно дает понять, что в свете последних решений политического руководства Украины одним из главных направлений деятельности Совета безопасности и обороны Украины является управление процессом формирования механизмов защиты экономики и финансов Украины от всех видов внутренних и внешних угроз, способных нанести урон «национальным интересам» либо оказывать отрицательное влияние на жизнеспособность личности, общества и государства.

Из чего можно заключить, что, согласно закону Украины от 5 марта 1998 года №183/98-ВР «О Совете национальной безопасности и обороны Украины» и Указу Президента Украины № 389/2012 о решении Совета национальной безопасности и обороны Украины от 8 июня 2012 года «О новой редакции Стратегии национальной безопасности Украины», основными мерами по обеспечению финансовой безопасности являются:

- определение «национальных интересов» общества и государства, выявление внутренних и внешних угроз объектам финансовой безопасности;
- разработка основных направлений стратегии обеспечения финансовой безопасности Украины;
- подготовка рекомендаций Президенту Украины для принятия решений по вопросам внутренней и внешней политики Украины в области обеспечения финансовой безопасности;
- подготовка оперативных решений по предотвращению чрезвычайных ситуаций, которые могут привести к существенным финансово-экономическим и иным последствиям, а также организация их ликвидации;
- совершенствование системы обеспечения финансовой безопасности.

Статья 14 закона Украины от 5 марта 1998 года №183/98-ВР «О Совете национальной безопасности и обороны Украины» гласит, что «для ... комплексного решения проблем межотраслевого характера, обеспечения научно-аналитического и прогнозного сопровождения деятельности Совета национальной безопасности и обороны Украины по его решению в рамках средств, предусмотренных Государственным бюджетом Украины, могут образовываться временные межведомственные комиссии, рабочие и консультативные органы. Функции и полномочия этих органов определяются отдельными положениями, которые утверждает Президент Украины»¹⁸.

Конкретизируя вышеизложенное, необходимо принимать во внимание, что межведомственные комиссии Совета безопасности и обороны являются не чем иным, как его основными рабочими органами.

В зависимости от возлагаемых на них задач, они, как правило, создаются по функциональному признаку на постоянной или временной основе. Постоянные межведомственные комиссии Совета безопасности и обороны осуществляют подготовку предложений и рекомендаций по основным направлениям государственной политики в области обеспечения безопасности, способствуют координации деятельности органов исполнительной власти по исполнению решений Совета безопасности и обороны¹⁹.

Сегодня, в условиях возрастания масштабов угроз финансовой безопасности, опыт создания и функционирования Межведомственной комиссии по финансовой безопасности при Совете безопасности и обороны Украины позволил бы руководству Республики Молдова более эффективно бороться с их проявлением в банковском секторе, на рынке ценных бумаг, в кредитно-денежной системе страны.

Указом Президента Украины от 7 мая 2001 года № 294/2001 было утверждено Положение о Межведомственной комиссии по вопросам финансовой безопасности при Совете национальной безопасности и обороны Украины и ее персональный состав. Целью деятельности Комиссии были определены:

- оценка и прогнозирование развития ситуации в финансовой и денежно-кредитной сферах, внесение предложений по комплексному решению проблем обеспечения финансовой безопасности Украины;
- выявление и оценка угроз финансовой безопасности Украины, тенденций их возникновения при формировании финансовой и денежно-кредитной политики государства;
- изучение состояния государственного регулирования финансовых рынков, тенденций развития и внесение предложений и рекомендаций по улучшению ситуации в этой сфере;
- анализ деятельности государственных органов и органов местного самоуправления по соблюдению ими интересов национальной безопасности в финансовой и денежно-кредитной сферах, внесение соответствующих предложений и рекомендаций;
- изучение и внесение предложений по использованию опыта развитых стран в обеспечении финансовой безопасности и преодолении теневой экономики²⁰.

Представляется необходимым обратить внимание и на полномочия, которыми наделила верховная власть Украины Межведомственную комиссию по вопросам финансовой безопасности для содействия ее эффективному функционированию. Для выполнения возложенных на нее задач, Комиссия имеет право:

- получать в установленном порядке безвозмездно от органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций статистические данные, информацию, справочные и другие материалы, необходимые для решения вопросов, относящихся к ее компетенции;
- использовать государственные электронные базы данных, системы связи и коммуникаций;
- образовывать при необходимости экспертные

группы, привлекать в установленном порядке представителей органов исполнительной власти, местного самоуправления, научных учреждений и общественных организаций (по согласованию с их руководством), в том числе на договорной основе, для рассмотрения вопросов, относящихся к ее компетенции;

- проводить конференции, семинары, совещания по вопросам, относящимся к компетенции Комиссии;

- участвовать в соответствующих международных мероприятиях, в том числе и за рубежом²¹.

Можно заключить, что основными параметрами ее деятельности Межведомственной комиссии является выработка рекомендаций по ключевым проблемам в сфере обеспечения финансовой безопасности для законодательных и исполнительных органов власти в Украине.

Рецензент:
Серджиу КОБЭНЬУ,
доктор права, профессор

Литература:

¹ Барановский О., *Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України у світовий простір*, in *Вісн. Нац. Банку України*, 2003, № 10, с.18-19

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV «Про основи національної безпеки України», in *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 39, ст.351. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (пос.22.01.2014)

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Указ Президента України № 389/2012 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». <http://www.president.gov.ua/documents/14823.html> (пос.22.01.2014)

¹¹ *Ibidem*.

¹² Конституція України, in *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. Текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 08.12.2004. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (пос.22.01.2014)

¹³ Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР «Про Раду національної безпеки і оборони України», in *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 35, ст.237. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр> (пос.22.01.2014)

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Указ Президента України від 6 квітня 2012 року №251/2012 «Структура Апарату Ради національної безпеки і оборони України». <http://www.rmbo.gov.ua/content/aparat.html> (пос.22.01.2014)

¹⁸ Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV, ст. 351.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Указ Президента України Питання Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України Із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президента України від 24 вересня 2007 року № 912/2007. http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/U294_01.html (пос.22.01.2014)

²¹ *Ibidem*.

²² Ермошенко М., *Відзначення загрози національним інтересам держави у фінансово-кредитній сфері*, in *Економіка України*, 1999, № 1, с. 4-12.

²³ Чумак В. и др., *Новая стратегия национальной безопасности: чего надеемся достичь?* http://gazeta.zn.ua/POLITICS/novaya_strategiya_natsionalnoy_bezopasnosti_chego_nadeemsa_dostich.html (пос.04.04.2013).

NOȚIUNEA, IMPORTANȚA ȘI TRĂSĂTURILE AUDIERII CONTRADICTORIALE ÎN PROCESUL PENAL

*Dumitru GHERASIM,
doctorand (ICJP al AȘM)*

REZUMAT

Judecata independentă, imparțială și contradictorială – este condiția obligatorie a democrației și libertății. La rândul său, judecata contradictorială este de neînchipuit fără audierea contradictorială, care este o „armă” a persoanei libere ce își apără și susține poziția sa în privința adevărului în condiții de concurență egală. Expunând unele aspecte ale subiectului audierii contradictoriale, tindem spre faptul ca idealurile proclamate de către reforma judiciară să se transforme în realități ale justiției penale autohtone. Cultura realizării justiției penale, mentalitatea persoanelor implicate în realizarea actului de justiție nu pot fi direcționate imediat și de urgență prin reglementări normative stricte. Prin subiectul abordat în cadrul acestui articol, ținem să aducem un aport cât de cât avantajos procesului de perfecționare științifică a persoanelor implicate în realizarea actului de justiție în spiritul democrației judiciare și al protejării drepturilor persoanei.

Cuvinte-cheie: contradictorialitate, audiere contradictorială, judecată contradictorială, justiție penală, act de justiție, justiție penală, acțiune procesuală, imparțialitate, audiere, cercetare judecătorească, duel judiciar, martor, principiu, fapt judiciar, circumstanțe ale cauzei penale, depoziții, probatoriu, învinuit, inculpat.

SUMMARY

An independent, impartial and contradictory court is the prerequisite of democracy and freedom. In turn, it's hard to imagine a contradictory judgment without a contradictory hearing, which is a “weapon” of a free person who is protecting and supporting his position about the truth on the playing field. Exposing some aspects of the subject of contradictory hearing, we strive for the fact that the ideals proclaimed by the judicial reform should transform into realities of domestic criminal justice. The culture of achievement of criminal justice, people's mentality which is involved in administration of justice cannot be redirected immediately and emergency by strict regulatory requirements. By subject matter within this article we want to bring a small contribution to the process of scientific training of persons involved in the administration of justice in the spirit of judicial democracy and of protection of person's rights.

Keywords: contradictory, contradictory hearing, contradictory court, criminal justice, act of justice, procedural action, impartial, hearing, judicial investigation, judicial duel, witness, principle, judicial fact, circumstances of the criminal case, testimony, evidences, accused, defendant.

Ascultarea (audierea) reprezintă actul procedural prin care anumite persoane (învinuiți, inculpați, celelalte părți, martori), în privința cărora există fie o certitudine, fie o presupunere că dețin informații în legătură cu infracțiunea sau făptuitorul acesteia, sunt chemate să dea relații sau explicații în fața organelor judiciare penale⁴. Ascultarea (audierea) – actul procedural prin care învinuitul, inculpatul, celelalte părți din proces, precum și martorii sau experții sunt chemați să dea explicații în fața organelor de urmărire penală sau a instanței de judecată⁶.

Audierea contradictorială constituie un mijloc important de cercetare a probelor în cadrul unui proces judiciar contradictorial. Am putea afirma, cu absolută certitudine, că aceasta ar fi chiar și unul dintre cele mai importante mecanisme în cadrul acestui proces. Totodată, ea întrunește și un anumit grad de dificultate pentru cel care realizează actul de audiere. În cadrul procesului cu jurați, importanța audierii contradictoriale crește substanțial: ea devine dominantă procesului judiciar contradictorial.

Realizarea audierii contradictoriale necesită o adevărată artă, măiestrie. În etapa actuală, orice jurist care dorește să obțină succese pe tărâmul justiției trebuie să tindă spre a însuși și stăpâni această artă. Nu vom exa-

gera dacă vom afirma că dezvoltarea artei și iscusinței audierii contradictoriale constituie o componentă obligatorie a formării unei culturi contradictoriale în realizarea dezbaterilor judiciare. Aceste momente își găsesc reflecție în conținutul acestui articol. Nu se pune la îndoială faptul că și în Republica Moldova au existat și există și astăzi adevărați „maestri” ai realizării audierii contradictoriale. Din păcate, experiența lor în acest domeniu nu a devenit un patrimoniu al jurisprudenței autohtone și un obiect de studiu al lucrărilor științifice din domeniu. În literatura procesual-penală autohtonă, din anumite cauze de caracter atât obiectiv, cât și subiectiv, nu dispunem de monografii sau publicații anume detaliate destinate acestui subiect. Tocmai din acest considerent, venim cu anumite tratări privind această chestiune, în vederea completării lacunei regretabile din domeniul vizat.

Deprinderile necesare realizării audierii contradictoriale sunt acumulate prin intermediul practicii din domeniu. Ea este de neînlocuit în sensul dat. Propria experiență este cea mai scumpă – ea este obținută în urma propriei munci asidue. Totodată, este adevărat că cel ce tinde spre anumite rezultate nu va scăpa ocazia de a se folosi și de practica străină în vederea propriei perfecționări. Orice jurist poate și trebuie să învețe,

să se instruiască pe exemple demne de a fi urmate și a evita comiterea greșelilor, erorilor comise de către colegi și predecesori. După cum menționa absolut corect savantul F.L. Wellman, „unul dintre cele mai bune mijloace de a deprinde arta și meseria audierii contradictoriale o constituie studierea metodelor folosite de către iluștrii *cross-examinatori*”⁸. Ei sunt modele demne de urmat pentru adevărații profesioniști¹⁰.

În situația dată, din lipsa unei experiențe practice proprii vizând realizarea actului de audiere contradictorială, în procesul realizării studiului dat, vom face trimiteri, în mare parte, anume la savanții juriști de peste hotare.

Se spune că succesul în artă vine de cele mai multe ori la persoanele abilitate, înzestrate cu anumite talente în domeniul artei. Noi însă considerăm că propria experiență, precum și cea împrumutată, de comun cu antrenările permanente și competiția cu alții pot deveni o metodă sigură de însușire a abilităților și iscusinței în realizarea audierii contradictoriale.

Litigiul judiciar constituie un duel al cărui deznădămint depinde de iscusința de a duce lupta în limitele legii și ale moralității. Autenticitatea oricărei depoziții a martorului este condiționată, relativă, deoarece ea constituie o percepere și o cunoaștere particulară. După cum s-a menționat în literatura de specialitate: „Depoziția martorului constituie doar o impresie a unei persoane, însă nu un fapt de la sine, care se poate reflecta în viziunea mai multor persoane sub aspecte diferite”¹⁰. Pentru ca depoziția, declarația să se transforme într-un fapt, este necesar ca instanța de judecată, judecătorul (în sens larg – auditoriul ce include cercul de persoane către care se adresează martorul) să se convingă de corectitudinea și autenticitatea acesteia. În atare sens, subliniem că „pentru realizarea ascultării... în condiții optime, organul judiciar trebuie să aibă în vedere cadrul legal prescris prin normele procesual-penale pentru audiere și regulile tactice criminalistice”¹⁵.

În instanța de judecată, orice probă poate fi compromisă prin anumite dubii asupra veridicității acesteia, în privința admisibilității etc. Proba nu are nici o forță, nici o putere dacă ea nu a fost prezentată și verificată în instanța de judecată. În acest context, fie reprezentantul apărării, fie cel al acuzării urmează să se îngrijească asupra faptului cum urmează să procedeze pentru a-și întări propria probă și a o slăbi pe cea a oponentului în procesul cercetării judecătorești. Acest moment are însă anumite particularități tehnice. Aceste tehnici ale realizării audierii contradictoriale se fundamentează pe abilitatea de a purta o dispută verbală, în cadrul căreia componentele psihologice, ale vorbirii, raționale și emoționale au o importanță deosebită. Trebuie să înțelegem că judecătorul apreciază depozițiile martorului nu numai rațional, dar și sub influența emoțiilor, a stereotipurilor psihologice, a factorilor extralingvistici, care, în totalitate, constituie contextul dialogului judiciar. De aceea, în arta și meseria audierii contradictoriale

se include capacitatea, abilitatea de a lucra cu întregul spectru de circumstanțe care însoțește comunicarea și vorbirea în cadrul ședinței de judecată.

Juristul depinde de opinia și poziția auditoriului, care este înzestrat cu dreptul de a participa la soluționarea cauzei¹¹. În lumea justiției penale, opinia auditoriului, opinia judecătorului funcționează similar legii gravitației: ei i se supune totul. Cucerirea spiritului, inteligenței și a sufletelor judecătorului și a auditoriului este temelia strategiei obținerii succesului de către oratorul judiciar. Discursul – este arma lui de bază, iar întrebările – constituie arsenalul acestei arme. Gramatica duelului judiciar, partea esențială a căreia o constituie tehnica audierii contradictoriale, se fundamentează pe aceste axiome.

Audierea contradictorială este o „armă puternică”. Savantul M.P. Brown, făcând comparație între audierea contradictorială și audierea simplă, a presupus „o analogie asupra faptului cum arde praful de pușcă și cum explodează dinamita. Fiecare dintre ele își realizează lucrul său, și anume, forța audierii simple acționează doar într-o singură direcție determinată, iar forța audierii contradictoriale își răspândește efectul în toate părțile, direcțiile”⁷.

De audierea contradictorială urmează a se frapa și surprinde cei care încearcă să zădărnicească stabilirea corectă a faptelor în cadrul cercetării judecătorești. Însă, în situația unei lipse de profesionalism, audierea contradictorială poate cauza anumite „daune” atât celui care o realizează, cât și intereselor justiției. După cum menționa savantul R. Garriss, „a realiza audierea contradictorială este precum a se deplasa sub gloanțe. Anume aici, ca nicăieri în altă parte a cercetării judecătorești, de la cel ce realizează audierea sunt necesare manifestări de curaj, atenție, fermitate și ageritate. Periculozitățile audierii contradictoriale frecvent se pot manifesta la mult timp după finisarea acesteia, fiind de multe ori de neînălțurat”¹².

Audierea contradictorială constituie un duel intelectual dintre jurist și martor. El include în sine toate sferele cunoștințelor umane, a moralei și pasiunii. Conform savantului F.L. Wellman, „audierea contradictorială necesită ingeniozitate enormă, aptitudini de analiză logică, percepere clară a esenței, răbdare nelimitată și stăpânire de sine. De asemenea, nu trebuie să fie în lipsă capacitatea de a citi intuitiv gândurile străine și a determina caracterul persoanei după exterior, de a aprecia motivele lui, de a acționa cu forță și exactitate, de a cunoaște la nivel profesional obiectul litigiului, de a manifesta precauțiune avansată și ceea ce este mai important – este necesar a dispune de capacități instinctive în vederea determinării locurilor slabe în depozițiile martorului oponentului”^{9,10}.

Anterior, în cadrul cercetării judecătorești unde figurantul de bază era președintele ședinței, audierea contradictorială avea rolul unui mecanism auxiliar cu ajutorul căruia părțile completeau audierea de bază rea-

lizată de către judecător. Actualmente, audierea contradictorială este plasată la baza cercetării judecătorești, iar lucrătorii practici se acomodează treptat la această situație. Până la inițierea cercetării judecătorești, fiecare martor reprezintă o entitate dubioasă, îndoielnică. În acest sens, audierea contradictorială constituie o etapă hotărâtoare în transformarea datelor de fapt, prezentate de părți, în probă judiciară proprie, adică în argument sau dovadă.

Audierea contradictorială este cel mai eficient mijloc în mâinile unui jurist în vederea deconstruirii faptelor judiciare, invocate de către oponent și, concomitent, întru întărirea propriei poziții. Asume din acest considerent, este necesar a dispune de anumite aptitudini pe tărâmul realizării acestei acțiuni procesuale.

Judecata independentă, imparțială și contradictorială este condiția obligatorie a democrației și libertății. La rândul său, judecata contradictorială este de neînchipuit fără audierea contradictorială, care este o „armă” a persoanei libere care își apără și susține poziția sa în privința adevărului în condiții de concurență egală. Despre aceasta ne vorbește și experiența milenară a democrației europene. Expunând unele aspecte ale subiectului audierii contradictoriale, tindem spre faptul că idealurile proclamate de către reforma judiciară să se transforme în realități ale justiției penale autohtone. A atinge acest obiectiv nu este ușor. Cultura realizării justiției penale, mentalitatea persoanelor implicate în realizarea actului de justiție nu poate fi direcționată de îndată și de urgență prin reglementări normative stricte. Toți avem atribuție la constituirea unei noi realități juridice, fiind totodată și componente ale acesteia. Prin subiectul abordat în cadrul acestui articol ținem să aducem măcar un mic aport procesului de perfecționare științifică a persoanelor implicate în realizarea actului de justiție în spiritul democrației judiciare și al protejării drepturilor persoanei. În acest context, considerăm că aspectul tehnic al realizării audierii contradictoriale constituie un subiect destoinic, destul și necesar pentru discuții și cercetări științifice. Astfel, este evidentă necesitatea de a explica ce constituie prin sine audierea contradictorială, prin ce ea este importantă și utilă și de ce nu poate fi limitat dreptul persoanelor antrenate în proces la realizarea audierii contradictoriale în cadrul cercetării judecătorești.

Audierea contradictorială nemijlocită – este una din acțiunile procesuale reglementate de către legislația procesuală actuală. Ea este de neînlocuit în calitate de mijloc de cercetare și verificare a probelor prezentate de către oponent, precum și în vederea interpretării în favoarea sa a anumitor fapte. Conform savantului F. L. Wellman, „audierea contradictorială reprezintă mijlocul de bază de stabilire a faptelor în situația unui litigiu dintre părți”¹⁰.

Importanța și dificultatea realizării audierii contradictoriale era evidentă chiar și în perioada antichității. Exemple ale audierii contradictoriale întâlnim și în

Sfânta Scriptură. Măiestria realizării, desfășurării litigiului judiciar în varietatea sa concentrată se manifestă anume în aptitudinea și capacitatea efectuării audierii contradictoriale. Acest moment este bine cunoscut englezilor, care practică de o perioadă îndelungată dezbaterile (dialogurile) contradictoriale, cultivând sânguincios arta „cross-examination”. În acest sens, venim să expunem și opinia savantului Jeffrey L. Kestler, conform căruia „audierea contradictorială este unul dintre cele mai mărețe instrumente juridice, inventate cândva de către civilizația umană în vederea stabilirii adevărului”⁹.

De obicei, audierii contradictoriale sunt supuși martorii părții opuse. Din acest considerent, particularitatea audierii contradictoriale se exprimă clar prin contrapunerea acesteia cu audierea simplă (primară). Audierea simplă (primară) – este prima audiere a persoanei asupra circumstanțelor care nu au constituit încă obiectul declarațiilor acestui martor în instanța de judecată. Audierea primară este realizată de către partea care a prezentat depozițiile acestui martor în calitate de probă asupra celor afirmate de el în instanța de judecată.

Respectiv, audierea contradictorială poate fi definită succint în felul următor: *ea constituie audierea martorului de către partea opusă aceluia care a realizat audierea primară asupra circumstanțelor, care au constituit obiectul audierii directe, primare a acestui martor*. În așa fel, întrebările părților se intersectează, în special, în limitele circumstanțelor și faptelor deja expuse.

Într-o formă mai desfășurată referitoare la audierea contradictorială, putem menționa că *aceasta reprezintă o audiere a persoanei, a cărei depoziții sunt prezentate în calitate de probă de către partea oponentă, în vederea cercetării critice și verificării informațiilor conținute, oferite în procesul audierii primare, a sursei și purtătorului lor, precum și în vederea obținerii de noi date din partea persoanei, ascultate anterior în cadrul audierii primare*.

Dacă e să considerăm drept corectă opinia conform căreia faptele judiciare se formează în procesul cercetării judecătorești, apoi orice depoziție poate pretinde la statutul de *probă* abia după încercarea acesteia prin intermediul audierii contradictoriale. După cum menționa, în viziunea noastră, absolut corect savantul F.L. Wellman, „...ceea ce era dubios în cadrul audierii primare, s-a transformat în adevăr după realizarea audierii contradictoriale”¹⁰. În orice caz, depoziția devine cu mult mai importantă și puternică după audierea contradictorială, în comparație cu aceea cum ea putea să se materializeze ca rezultat al audierii primare. Chiar și însăși posibilitatea audierii contradictoriale (inclusiv nerealizată) este deja o garanție a corectitudinii stabilirii faptelor de către instanța de judecată. Primejdia și pericolul demascării în cadrul audierii contradictoriale îl va face pe mincinos să se abțină de la realizarea intențiilor sale ilegale. Pe de altă parte, lipsa obiecțiilor părții oponente duce la transformarea datelor prezen-

tate instanței în fapte, deoarece, după cum cunoaștem, adevărul judiciar (în judecată) este rezultatul dezbaterilor și a acordului părților.

Savantul procesualist rus P. Sergheici a subliniat nu o singură dată că „...arta și iscusința audierii contradictorii este una dintre cele mai importante și dificile. A se compara cu aceasta nu este în stare nici un oarecare alt domeniu al activității judiciare”.

Audierea contradictorială îi este necesară instanței de judecată pentru cercetarea critică și aprecierea depozițiilor persoanelor, prezentate de către părți. În procesul civil, audierii contradictorii îi pot fi supuși pârâtul, reclamantul și alte persoane care oferă explicații asupra cauzei. În procesul judiciar penal, în situația în care acceptă să ofere depoziții, audierii contradictorii de către participanții părții acuzării poate fi supus inculpatul. Este evident că audierea contradictorială poate fi înfăptuită și de către judecător când acesta urmărește obiectivul verificării depozițiilor martorului. Sunt întâlnite și situațiile când o parte (apărarea sau acuzarea) purcede la audierea contradictorială formală a martorului său, însă care de facto oferă declarații împotriva părții reprezentate de apărător sau procuror.

Audierea contradictorială poate fi utilizată și în vederea neutralizării impresiilor care s-au format în urma informațiilor comunicate de către martor în cadrul audierii primare; pentru a diminua gradul convingător al informațiilor anterioare; pentru a genera apariția anumitor dubii asupra veridicității celor declarate și chiar și în vederea obținerii de noi probe care ar confirma versiunea celui ce realizează audierea respectivă. În caz de necesitate, prin audierea contradictorială poate fi subminată și încrederea față de persoana a cărei declarații sunt dăunătoare pentru poziția apărată în cadrul dosarului penal.

Fără audierea contradictorială nemijlocită, este imposibil a ne închipui constituirea, formarea bazei probatorii în cauza penală în condițiile unui proces contradictorial¹⁶. Din acest considerent, unele limitări de orice caracter – atât oficiale, cât și neoficiale – asupra realizării audierii contradictorii constituie manifestări ale îngădirii contradictorialității. În context larg, aceste manifestări constituie un semn al afectării democrației și libertăților în stat, o cotitură spre autoritarism.

În Republica Moldova, dreptul la realizarea audierii contradictorii nemijlocite decurge din reglementările constituționale referitoare la justiție. În Constituția Republicii Moldova sunt întărite principiile egalității (art.16); accesului liber la justiție (art.20); prezumției de nevinovăție (art. 21); dreptului la apărare (art. 26); caracterului public al dezbaterilor judiciare (art. 117). Toate aceste idei călăuzitoare formează baza juridică necesară realizării audierii contradictorii în orice tip de proces judiciar. Cu anumite deosebiri privind ordinea realizării, audierea contradictorială în orice tip și formă a procesului judiciar se fundamentează pe începuturile generale ale justiției contradictorii.

Realizarea audierii contradictorii în procesul civil este prevăzută de art. 26, 131, 132, 216, 217 ș.a. CPC RM. În procesul penal, ea este reglementată de art. 24, 102, 103, 104, 105, 106 ș.a. CPC RM. Și procedura contravențională admite, în principiu, audierea contradictorială.

Analizând particularitățile realizării audierii contradictorii în cadrul diferitelor tipuri ale procesului judiciar, putem conchide că cele mai largi premise pentru efectuarea audierii contradictorii nemijlocite sunt instituite în procesul penal. Fundamentăm această concluzie pe faptul că în cadrul reglementării juridice a cercetării judecătorești în cauzele penale se acordă o preferință evidentă activității părților în prezentarea și cercetarea probelor. Instanța este obligată să cerceteze acel spectru de probe care sunt prezentate de către părți. Părțile se află pe poziții de egalitate în ceea ce se referă la prezentarea și cercetarea probelor. Instanța nu este în drept să intervină, să se implice în prezentarea probelor de către părți și obține dreptul la examinarea probei abia după aceea când acest moment a fost realizat, epuizat de către părți. Numai în situația unor așa condiții generale ne putem închipui realizarea unei audieri contradictorii nemijlocite libere în cadrul cercetării judecătorești.

Audierea contradictorială este o armă a unei lupte cinstite și fără de compromis. De aceea, în instanță este necesar consecutiv și minuțios de a insista asupra dreptului său referitor la realizarea audierii contradictorii a martorului părții oponente; de a determina obiectul și limitele audierii; de a evidenția tactica formulării întrebărilor; de a nu admite limitarea drepturilor la efectuarea audierii contradictorii oricine nu ar încerca să atenteze la aceasta.

Unii specialiști văd în audierea contradictorială un anumit pericol la adresa stabilirii adevărului. De aceea este important de a menționa chiar din start că audierea contradictorială nu afectează procesul stabilirii adevărului în cauza penală. Totodată, urmează să manifestăm și sinceritate, recunoscând faptul că istoria cunoaște multiple cazuri de realizare neadecvată a acestei acțiuni procesuale. Ca și alte mijloace de luptă procesuală, audierea contradictorială poate servi uneori anumitor scopuri josnice și egoiste în vederea câștigului de cauză cu orice preț. După cum se menționează corect, omoară nu arma, ci omul. Vicioasă, defectuoasă poate fi nu audierea contradictorială, ci persoana care utilizează acest mecanism.

Deși există anumite pericole, posibile în procesul realizării audierii contradictorii, considerăm că în condițiile contradictorialității procesului judiciar aceasta constituie nu numai cea mai efectivă modalitate de cercetare a datelor, oferite de către părți în calitate de probe ale afirmațiilor sale, dar și unica variantă rațională și echitabilă de cercetare a probelor. Acest moment se datorează și faptului că drept alternativă a audierii contradictorii se impune audierea realizată unipersonal

de către judecător, fără implicarea părților. În atare situații ne-am pomeni foarte aproape de varianta inchi-zitorială de stabilire a adevărului în cauza penală.

Este important și faptul că audierea contradictorială ia în calcul natura ființei umane, precum și alte modalități de luptă procesuală. Ea se fundamentează pe presupunerea firească privind inevitabilitatea unilateralității în reflectarea circumstanțelor cauzei atât de către acuza-tor, cât de către apărător. Rațiunea firească dă în vileag momentul că fiecare dintre părți nu va pune accentul pe faptele care-i sunt dăunătoare, ci, dimpotrivă, va sub-linia momentele care-i sunt favorabile. Așa a fost, și astfel va fi întotdeauna în procesul contradictorial, unde sunt părți care urmăresc obiective antagoniste. Aceasta este logica duelului procesual, duel necruțător a cărui miză o constituie onoarea, demnitatea, viața, sănătatea și averea persoanei.

În aceste condiții, audierea contradictorială reflectă sub aspect critic orice informații prezentate instanței și deci ușurează misiunea judecătorului referitor la aprecierea obiectivă, completă și sub toate aspectele a probelor prezentate în cauză. În această ordine de idei, audierea contradictorială este un mijloc dur, dar rațional în calea stabilirii adevărului în procesul judiciar contradictorial. „Într-un proces judiciar ideal, unde toți spun adevărul și nimic în afară de adevăr, audierea contradictorială, pro-babil, ar fi de prisos. Însă, în procesul real de judecată până la momentul de față nu au fost descoperite careva mijloace capabile de a substitui audierea contradictoria-lă în calitatea sa de pârgă de delimitare a adevărului de minciună”¹⁰. Cu această părere este de acord și savantul P.Sergheici care vine cu părerea că „...audierea contra-dictorială... pentru persoanele cinstite și oneste – este modalitatea de a descoperi acele aspecte care ar rămâne inaccesibile pentru instanță. Mai mult decât atât, acest mijloc este plasat la temelia procesului judiciar penal, este fixat prin lege, și până la moment nu i-a fost identi-ficată o altă alternativă mai benefică”¹⁵.

Vorbind despre importanța audierii contradictoriale în cadrul culturii juridice a procesului contradictorial, putem menționa, fără a exagera, că ea servește ca fiind drept una din garanțiile fundamentale a drepturilor și libertăților persoanei. Avem în vedere dreptul incul-patului la audierea contradictorială a celui care oferă depoziții demascatoare împotriva lui.

Conform subpunctului „d”, pct. 3 din art. 6 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, „...Orice acuzat are, în spe-cial, dreptul: ...să întrebe sau să solicite audierea mar-torilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării”¹¹.

Astfel, dreptul la audierea contradictorială este un drept inalienabil al apărării asupra audierii martorilor acuzării. Mai mult decât atât, dreptul la audierea con-tradictorială este un drept absolut a oricărei persoane participante la procesul judiciar penal în vederea apără-rii drepturilor și intereselor sale legitime.

Istoria dramatică a justiției dă în vileag anumite situații când „puterea” încercând să pună în aplicare anumite represiuni pseudojudiciare în privința „ele-mentelor asociale”, limita sau, în genere, interzicea re-alizarea audierii contradictoriale în judecată.

La momentul de față, drept condiții ideale pentru manifestarea tuturor calităților audierii contradictoriale sunt:

1) pasivitatea instanței de judecată și neimplicarea ei în audierea contradictorială cu condiția respectării de către părți a ordinii stabilite pentru examinarea cauze-lor în ședința de judecată;

2) acordarea de libertate părților în vederea formării bazei probatorii și a desfășurării în baza propriei vizi-uni a audierii contradictoriale a oricărei persoane, care a confirmat anumite fapte în favoarea oponentului în judecată.

Ținem să menționăm că legea procesual-penală a Republicii Moldova susține întru totul această ideo-logie. Astfel, din principiul contradictorialității (art.24 CPP RM), regula privind caracterul activ al părților cu referire la prezentarea și cercetarea probelor. Inițiativa instanței de judecată se menține doar în ceea ce se referă la verificarea și aprecierea informațiilor, deja prezentate și examinate de către părți. Judecătorul (instanța de ju-decată) nu poate substitui părțile în ceea ce privește prin ce mijloace de probă ei consideră posibilă soluționarea litigiului de drept penal.

De aceste momente principiale este legată modifi-carea esențială și radicală a realizării audierii în cadrul ședinței de judecată. În locul audierii primare, de bază, a martorului de către judecător și libera narațiune a acestuia, aplicată anterior, audierea în cadrul cercetă-rii judecătorești, realizată la etapa actuală, se divizează în audierea inițială a martorului care oferă declarații în proces și audierea contradictorială a aceleiași persoane de către partea oponentă. Ultima etapă a audierii – îna-întarea către martor a întrebărilor suplimentare de către judecător – nu este obligatorie și este lăsată la latitudi-ne, la aprecierea instanței de judecată.

Conform opiniilor de mai demult, audierea con-tradictorială este audierea de către părți și instanță a uneia și aceleiași persoane asupra unora și aceluiași circumstanțe. În situația unei așa percepți a audierii contradictoriale, nu era exclusă posibilitatea aplicării audierii contradictoriale la etapa urmăririi penale, erau afectate limitele audierii contradictoriale, și ceea ce este mai important, se admitea implicarea activă a instanței în procesul realizării acestuia, intervenția președintelui ședinței în realizarea audierii contradictoriale la orice moment și în orice formă.

Noi punem accentul pe o altă ideologie – cea con-tradictorială. Toate probele sunt clasificate în probe de apărare și probe de acuzare, părțile fiind egale în prezen-tarea și examinarea acestora. Oralitatea, nemijlocirea și publicitatea – acestea sunt condițiile în cadrul cărora se realizează probatoriul în procesul examinării cauzei în

judecată. Acest moment este prevăzut expres de legea procesual-penală a Republicii Moldova. Drept rezultat al evoluției îndelungate a procesului judiciar penal a fost instituită o ordine procesuală în cadrul căreia audierea contradictorială a obținut un anumit statut în „cultura și obiceiul” dialogului judiciar. De aceea, de fiecare dată, când persoana implicată în procesul judiciar se pomenește în situația referitoare la limitarea dreptului ei la audierea contradictorială, ea urmează să se opună acestei soluții, invocând prevederile constituționale și argumentele expuse anterior de noi în cadrul acestui articol. Și încă un moment. Realizarea audierii contradictoriale este un drept dispozitiv al părții. Ea este în drept de a se folosi nestingherit de această prevedere, inclusiv și în forma refuzului de la realizarea audierii contradictoriale. Din considerentul că dreptul la realizarea audierii contradictoriale este unul din cele mai esențiale drepturi, oferit de lege părților pentru apărarea intereselor sale, președintele ședinței de judecată este obligat, în fiecare caz aparte, când partea în proces beneficiază de acest drept, să i-l explice și să-i propună de a se folosi de el. În caz contrar, această prevedere legală riscă să se transforme într-o „normă moartă”.

Concluzii

1. Audierea contradictorială este cel mai eficient mijloc în mâinile unui jurist în vederea deconstruirii faptelor judiciare, invocate către oponent și, concomitent, întru întărirea propriei poziții; anume din acest considerent, este necesar de a dispune de anumite aptitudini pe tărâmul realizării acestei acțiuni procesuale.

2. De obicei, audierii contradictoriale îi sunt supuși martorii părții opuse. Din acest considerent, particularitatea audierii contradictoriale se exprimă clar prin contrapunerea acesteia cu audierea simplă (primară).

3. Audierea contradictorială poate fi definită succint în felul următor: *ea constituie audierea martorului de către partea opusă aceuia care a realizat audierea primară asupra circumstanțelor, care au constituit obiectul audierii directe, primare a acestui martor*. În așa fel, întrebările părților se intersectează, în special, în limitele circumstanțelor și faptelor deja expuse.

4. Într-o formă mai desfășurată referitoare la audierea contradictorială putem menționa că *aceasta reprezintă o audiere a persoanei, a cărei depoziții sunt prezentate în calitate de probă de către partea oponentă, în vederea cercetării critice și verificării informațiilor conținute, oferite în procesul audierii primare, a sursei și purtătorului lor, precum și în vederea obținerii de noi date din partea persoanei, ascultate anterior în cadrul audierii primare*.

5. La momentul de față, drept condiții ideale pentru manifestarea tuturor calităților audierii contradictoriale sunt: pasivitatea instanței de judecată și neimplicarea ei în audierea contradictorială cu condiția respectării de către părți a ordinii stabilite pentru examinarea cauzelor în ședința de judecată; acordarea de libertate părților în vederea formării bazei probatorii și a desfășurării în

baza propriei viziuni a audierii contradictoriale a oricărei persoane, care a confirmat anumite fapte în favoarea oponentului în judecată.

Recenzent:

Vitalie RUSU,

doctor în drept, conferențiar universitar,
(UPS „Alec Russo” din Bălți)

Note:

¹ Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950.

² *Constituția Republicii Moldova*.

³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 12.06.2003.

⁴ Ciopraga Aurel, *Criminalistica. Tratat de tactică*, GAMA, Iași, 1996, p. 150.

⁵ Miheș Cristian, *Criminalistica: Ascultarea martorului*, Lumina Lex, București, 2008, p. 81.

⁶ Rusu V., Gavajuc S., Gheorghies A. et al., *Dicționar de drept procesual penal*, Pontos, Chișinău, 2012, p. 27.

⁷ Brown M. P., *The Art of Questioning. Thirty Maxims of Cross-Examination*, Macmillan Publishing Company, London Collier Macmillan Publishers, New-York, 1987, p. 103.

⁸ Acest termen are în vedere reprezentantul apărării sau al acuzării care dirijează cu realizarea actului de audiere contradictorială.

⁹ Kestler Jeffrey L., *Questioning technique and tactics*, Colorado Springs, CO: Shepard s/McGraw Hill, 1982, p. 55.

¹⁰ Wellman Francis L., *The art of cross-examination*. Fourth Edition. Revised and Enlarged. New-York: The Macmillan Company, 1946, p. 207, 143, 37, 7, 63.

¹¹ Opinia auditorului judiciar constituie mulajul opiniei sociale, care administrează viața publică a persoanelor.

¹² Гаррис Р., *Школа адвокатуры. Руководство к ведению гражданских и уголовных дел*, Пер. П. Сергееича, СПб., 1911, c. 50-51.

¹³ Unul din exemplele antice ale audierii contradictoriale o constituie chestionarea de către Socrate a acuzatorului său – poetul Milet.

¹⁴ Prin martori ascultați în cadrul audierii contradictoriale se subînțelege cercul de persoane care oferă explicații în judecată asupra circumstanțelor cauzei sau care au confirmat anumite fapte în cauza dată.

¹⁵ Сергееич П., *Искусство речи на суде*, Тула, 1998, c. 151, 152.

¹⁶ Întâlnim și audiere contradictorială realizată prin intermediul judecătorului. În așa cazuri, reprezentantul apărării sau al acuzării este lipsit de dreptul de a se adresa nemijlocit cu întrebări către martor, dar este obligat să se adreseze către președintele ședinței de judecată, care și decide în ce formă întrebarea urmează să fie înaintată, sau în genere, ia soluția respingerii acesteia. O formă mai „blândă” a mijlocirii audierii contradictoriale o constituie situația în care judecătorului i se permite să intervină cu anumite întrebări în realizarea acestei acțiuni procesuale până ea este dusă la capăt de către subiectul care o realizează, precum și respingerea întrebărilor înaintate de către părți din propria inițiativă, fără a oferi anumite explicații.

LOCUL ȘI ROLUL MODELULUI CONTRADICTORIAL ÎN TEORIA DREPTULUI PROCESUAL PENAL

Lucia RUSU,
doctorand (ICJP al AȘM)

REZUMAT

Constituția Republicii Moldova orientează spre construirea unui sistem contradictorial al justiției penale, ceea ce, în mod obligatoriu, presupune și necesitatea realizării unor începuturi contradictoriale și în etapa urmăririi penale. Cu toate acestea, Codul de procedură penală al Republicii Moldova, pus în aplicare la 12 iunie 2003, sub aspectul contradictorialității nu a schimbat (influențat) procesul penal al țării noastre la nivelul care s-a dorit. În fața legislatorului din Republica Moldova sunt puse astăzi aceleași sarcini și probleme care au frământat societatea noastră pe durata a mai multor reforme de pe tărâmul justiției penale. Principala problemă de moment o constituie eficiența redusă a justiției penale în sfera combaterii infracționalității, precum și sub aspectul apărării drepturilor și intereselor legitime ale participanților la activitatea procesual-penală. Anume din acest considerent, abordarea chestiunilor referitoare la perfecționarea justiției penale, inclusiv sub aspectul locului și rolului modelului contradictorial în procesul penal, urmează a fi cântărită la culme.

Cuvinte-cheie: justiție penală, contradictorialitate, principiu al procesului penal, justiție penală, urmărire penală, proces penal, funcții procesual-penale, participanți la procesul penal, începuturi contradictoriale, sistem judiciar, cauză penală, proces echitabil, model procesual penal, forme istorice de proces penal, acuzare, apărare.

SUMMARY

The Constitution of Moldova is oriented towards the creation of a contradictory system of criminal justice, which necessarily involves the necessity of realization of some contradictory beginnings at the prosecution stage. Despite of this fact, the code of criminal procedure of Moldova, implemented in June 12th, 2003, in terms of contradictory did not change (influence) the criminal process of our country at the desired level. Nowadays, in front of the legislator of Moldova there exists the same tasks and problems which kneaded our society during many reforms in the realm of justice. The main problem of time is the low efficiency of criminal justice in the sphere of combating crime, as well as in terms of protecting the rights and legitimate interests of participants to the criminal procedure activity. On this basis addressing issues on improvement of criminal justice should be weighed at peak, including in terms of place and role of contradictory model in criminal process.

Keywords: criminal justice, contradictory, principle of criminal process, prosecution, criminal process, functions of criminal procedure, trial participants, contradictory beginnings, judicial system, criminal case, fair process, model of criminal procedure, historical forms of criminal process, prosecution, defense.

În orice sistem național al justiției penale în procesul reformelor, urmărirea penală și examinarea cauzelor în judecată constituie obiectul principal al transformărilor și restructurărilor. Anume ele figurează în calitate de purtător a celor mai caracteristice particularități ale sistemului național al justiției penale, punând la încercare influența regimului politic al statului.

În realizarea reformei procesului penal, au fost expuse multiple puncte de vedere și opinii referitor la perspectiva începuturilor contradictoriale în procesul penal al Republicii Moldova. Oricum, variantele și inițiativele înaintate nu au fost capabile să asigure realizarea în totalitate a uneia din ideile de bază ale acestei reforme – ideea unui proces penal contradictorial.

Existența unui proces penal în care toate drepturile să fie asigurate este un imperativ al timpului. Realizarea efectivă a drepturilor procesuale și materiale ale participanților la procesul penal este posibilă în cadrul procesului penal contradictorial. Pentru a concluziona dacă procesul penal al unui stat corespunde sau nu principiului contradictorialității, este suficient să apreciem următoarele:

1) dacă funcțiile procesuale principale sunt în deplină separare, existând între ele doar colaborare în vederea realizării justiției penale în cel mai achitabil mod;

2) dacă părțile care au interese procesuale opuse (apărarea și acuzarea) dispun de posibilități procesuale echivalente pentru a-și realiza cât se poate de eficient propriul interes procesual;

3) dacă instanța de judecată este cu adevărat „arbitru” independent și imparțial la darea sentinței și dacă ea în mod exclusiv are dreptul de a se expune asupra legalității acțiunilor procesuale ce comportă ingerințe în drepturile, libertățile și inviolabilitățile persoanei⁴.

Contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual penal. Deși de origine anglo-saxonă, ea a prins rădăcini adânci și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție continentală (Franța, România, Federația Rusă, Republica Moldova etc.), însă nu există o poziție univocă în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul său. Unificarea opiniilor privind valențele, conținutul, sfera de aplicare și alte particularități specifice principiului contradictorialității, este posibilă

recurgându-se la practica internațională în domeniu³.

Constituția Republicii Moldova orientează spre construirea unui sistem contradictorial al justiției penale, ceea ce, în mod obligatoriu, presupune și necesitatea realizării unor începuturi contradictoriale și la etapa urmăririi penale. Cu toate acestea, Codul de procedură penală al Republicii Moldova, pus în aplicare de la 12 iunie anul 2003, sub aspectul contradictorialității nu a schimbat (influențat) procesul penal al țării noastre la nivelul care s-a dorit.

În fața legislatorului din Republica Moldova sunt puse astăzi aceleași sarcini și probleme care au frământat societatea noastră pe durata a mai multor reforme din domeniul justiției penale. Principala problemă de moment o constituie eficiența redusă a justiției penale în sfera controlului infracționalității, precum și sub aspectul apărării drepturilor și intereselor legitime ale participanților la activitatea procesual-penală. Ținem să menționăm că în activitatea de căutare a soluțiilor în vederea depășirii acestor dificultăți Republica Moldova nu este unicul stat. De exemplu, mai multe state din Europa (Italia, Franța, Germania, Finlanda etc.) în ultimii ani, deși întâmpină anumite greutăți, tind spre reformarea justiției penale. Experiența lor plasează accentul asupra faptului că fiecare sistem judiciar luat aparte este unic și că o „rețetă” fixă de reformare a acestuia nu există. Anume din acest considerent, abordarea chestiunilor referitoare la perfecționarea justiției penale urmează a fi cântărită la culme. Este necesar a supune unei analize minuțioase particularitățile sistemului național, scopurile reformei, precum și vectorul național și mondial al evoluției justiției penale.

În același timp, o anumită comunitate a problemelor justiției penale din mai multe state determină și comunitatea formelor de soluționare a acestor probleme. Contradictorialitatea, în viziunea mai multor savanți procesualiști, are rolul unui indicator care urmează a fi luat în calcul în procesul reformării justiției penale. Ea este mijlocul preferabil al organizării litigiului juridico-penal în cadrul unui mediu democratic (societatea civilă și statul de drept). Numai contradictorialitatea este în stare să asigure nivelul dorit al apărării drepturilor participanților la proces și echitatea procesului judiciar¹⁶.

Principiul contradictorialității este o realizare esențială a procesului penal contemporan. Acest principiu este o condiție iminentă pentru soluționarea unei cauze penale în cel mai just mod. El creează condiții de ordin procesual și organizațional maxim favorabile pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei și, ca efect, emiterea unei hotărâri judecătorești adecvate. Principiul contradictorialității este un principiu general al procesului penal și, în mod normal, ar trebui să se aplice în tot cursul procesului penal¹². Contradictorialitatea este recunoscută de către practica europeană ca fiind un principiu aplicabil deopotri-

vă întregului proces penal; or, restrângerea sa doar la etapa judecării cauzei îi conferă un sens trunchiat și duce la neglijarea dreptului la un proces echitabil¹⁷.

Principiul contradictorialității, ca valoare juridică internațională, face parte din garanțiile minime care asigură realizarea dreptului la un proces echitabil. Sfera principiului contradictorialității este departe de a fi exhaustiv determinată, fiind în proces de continuă dezvoltare și suplinire⁴.

Contradictorialitatea nu are numai sensul de principiu al procesului penal. Alte valențe ale acestui termen sunt contradictorialitatea ca formă istorică a procesului penal și contradictorialitatea ca metodă de reglementare juridică a raporturilor procesuale penale².

În știința dreptului procesual penal, contradictorialitatea este examinată, de regulă, din două puncte de vedere: în calitate de principiu al procesului penal¹³ și ca model (formă, varietate) al acestuia²². Ținem să menționăm, fiindcă veni vorba, că anume în calitate de principiu este percepută contradictorialitatea de către legea procesual-penală a Republicii Moldova, moment care și-a găsit reflectare în art.24 CPP RM (Principiul contradictorialității în procesul penal). Viziunea asupra contradictorialității în calitatea sa de model procesual se pare a fi una fundamentată. În acest context, se presupune că modelul procesului penal constituie o varietate a organizării activității procesual-penale, iar principiul procesului penal este o regulă generală ce constituie temelia întregii activități procesual-penale, subordonându-și toate celelalte reguli. În acest sens, chiar și din punct de vedere istoric, forma procesuală este premergătoare formulării unor principii caracteristice activității procesuale²⁶. Mai mult decât atât, în favoarea contradictorialității în calitatea sa de model procesual este invocat următorul argument: așa-numitul principiu al contradictorialității nu conține semnele principiilor procesuale, fiind el însuși izvorul, sursa principiilor procesuale.

Astfel, principiile procesului penal sunt niște reflectări ale varietății (tipului) activității procesual penale, în dependență de care se constituie sistemul acestor principii. Cu alte cuvinte, varietatea, tipul figurează în calitate de izvor al principiilor¹¹. În acest context, contradictorialitatea trebuie privită nu ca un principiu separat, ci ca un model, ca un tip, ca o varietate a procesului²². Prin tip, varietate a activității procesual-penale urmează să se înțeleagă o așa organizare „care determină sursa orientării și realizării activității în cauza penală și bazele statutului procesual al participanților la această activitate”²⁹.

Menționăm că și în doctrina dreptului procesual-civil s-au întreprins tentative similare de a examina contradictorialitatea nu în calitate de principiu al procesului, ci ca varietate de organizare a mecanismului juridic protector, ceea ce, în esență, coincide cu categoria de varietate (tip) a procesului judiciar²⁷.

Semnele, criteriile modelului contradictorial sunt cercetate destul de suficient și minuțios în literatura de specialitate. Concluzia privitoare la *prezența egalității părților* și *independența judecătii* în calitate de componente principale ale contradictorialității permite a o determina ca fiind un tip, varietate a procesului în care disputa, litigiul dintre părțile egale este soluționat de către o judecată independentă. Ținem să menționăm că o astfel de tratare poate fi aplicată, în totalitate, în privința procedurii de soluționare a oricărui litigiu, inclusiv a celei procesual-civile. Aceasta ar însemna că prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Realizarea lor în cadrul activității procesual-penale permite a formula concluzia referitoare la corespunderea acestei proceduri conceptelor și reflectărilor juridice generale privind contradictorialitatea. Astfel, este vorba despre o așa organizare a activității procesual-penale, în cadrul căreia sursa „mișcării” cauzei o constituie litigiul părților egale în fața judecătii independente.

Momentul de bază al oricărei organizări procesuale îl constituie problema referitoare la metoda reglementării juridice. Acest aspect se află în legătură directă cu problema „stăpânului procesului” – adică a celui care are dreptul de a lua anumite hotărâri, decizii în privința întrebărilor juridice de o importanță majoră. În cadrul procesului contradictorial, această metodă cunoaște denumirea de metodă *arbitrară* (*contradictorială*)²². Aceasta înseamnă că participanții la proces în soluționarea întrebărilor-cheie purced la ajutorul unui arbitru neutru (judecător) sau, chiar mai mult decât atât, nu pot evita participarea acestuia în situația respectivă. Această metodă asigură, în deplină măsură, reflectarea în procesul penal a semnelor respective ale contradictorialității: părțile sunt plasate în poziție de egalitate, iar instanța de judecată independentă, apreciind litigiul existent, pronunță anumite soluții în cauza dată.

Varietății contradictoriale a procesului penal se opune forma inchiuzitorială (de urmărire), aceasta fiind purtătoarea unor „începuturi” absolut contradictorii. În doctrina dreptului procesual-penal acest tip al procesului penal mai cunoaște denumirea de *tip ideal*, în virtutea polarității și abstractivității excesive a conținutului prin care se caracterizează^{25, 6}. În teoria procesului civil, categoriile modelelor ideale de procese sunt utilizate doar în situațiile în care procesului contradictorial i se opune așa-numitul proces *de cercetare*²⁹.

Tipologia ideală, completată prin metode istorice și de drept comparat, ne oferă tabloul modificării tipurilor ideale (mai bine zis, a reprezentărilor despre tipurile ideale) în procesul evoluției istorice a aspectelor ce ne interesează. Atât tipul contradictorial al procesului penal, cât și cel inchiuzitorial cunosc mai multe varietăți. În teoria dreptului procesual penal

sunt evidențiate următoarele varietăți ale procesului contradictorial: acuzatorial (de învinuire); de acțiune (de acțiune publică și de acțiune privată) și publico-contradictorial. În cele ce urmează, vom caracteriza succint aceste varietăți.

În *procesul acuzatorial*, scopul ambelor părți (a acuzatorului și a celui acuzat) ține de obținerea victoriei în cadrul litigiului, care este fixată prin hotărârea organului judiciar. În același timp, o importanță primordială o are respectarea de către părți a condițiilor formale ale litigiului. Altfel spus, probele sunt apreciate de către instanța de judecată după anumite criterii prealabil stabilite (sistemul formal al probelor). În cadrul acestui proces, în calitate de mijloace de soluționare a litigiului sunt folosite pe larg ordaliile, jurământul, garanția și duelul judiciar.

Procesul de acțiune privată se derulează, în exclusivitate, datorită acordului de voință al părților (al reclamantului și pârâtului). Fiecare dintre ei, chiar și reprezentantul puterii de stat, acționează în calitate de persoană particulară, ceea ce asigură egalitatea formală a părților. Asupra părților este plasată în întregime sarcina probatoriului, iar instanța de judecată apreciază probele administrate de ei în baza convingerii proprii. Cu toate acestea, este posibilă și utilizarea unor elemente specifice probatoriului formal.

Procesul de acțiune publică contradictorială se impune prin apariția unui organ special de stat însărcinat cu urmărirea penală menit să apere interesele publice. În aceste condiții, egalitatea părților este asigurată prin crearea unui sistem de garanții pasive pentru învinuit. Scopul acestei varietăți a procesului ține de stabilirea adevărului obiectiv. Instanța de judecată se ghidează de principiul liberei aprecieri a probelor.

Procesul publico-contradictorial (sau cum mai este numit, postcontradictorial, discursiv-contradictorial), spre deosebire de varietățile anterioare, este orientat nu spre obținerea unei victorii în cadrul litigiului, ci spre reglementarea, depășirea situației de conflict. Părților li se asigură nu o egalitate formală, ci una funcțională. Principiile adevărului obiectiv și a liberei aprecieri a probelor, de asemenea, nu-și pierd importanța pe care o au. Această varietate este o reflectare a modelului dorit al procesului penal, adică a unei viitoare contradictorialități a procesului judiciar. Se pare că termenul „publico-contradictorial” este unul reușit din considerentul că reflectă tendința de balansare a intereselor particulare și obștești, specifice societății civile.

Tipul *inchiuzitorial al procesului penal* cunoaște, de asemenea, anumite varietăți: reprimarea (represiunea), procesul inchiuzitorial și ordinul judiciar.

În general, tipurile de proces penal pot fi clasificate și în dependență de gradul de respectare a intereselor publice, adică în baza coraportului dintre interesele publice și cele particulare. Așa, la publice,

evident că sunt atribuite toate varietățile procesului acuzatorial (de cercetare) și unele varietăți ale tipului contradictorial, precum procesul de acțiune publică și procesul publico-contradictorial. La cele nepublice se referă – procesul de acuzare și procesul de acțiune privată. Caracterul public al procesului corelează cu interesul obștesc, adică cu interesul unei comunități sociale, recunoscut de stat și asigurat de normele de drept, a cărui satisfacere constituie condiția existenței și dezvoltării lui²⁴. În procesul penal contradictorial de perspectivă, publicitatea va avea un alt rol decât în cadrul procesului de acțiune publică sau în alte varietăți ale procesului, unde publicitatea presupune primordialitatea, preponderența unui îngust interes statal. Acum scopul publicității ține de protecția unor așa valori sociale, precum „drepturile și libertățile omului” (art.4 din Constituția Republicii Moldova). Anume din acest considerent publicitatea în cadrul unui proces contradictorial, conform opiniei savantului A.V. Smirnov, urmează a fi percepută, în primul rând, ca fiind o reflectare a dreptului cetățenilor, iar procesul publico-contradictorial trebuie interpretat ca fiind forma juridică a discursului public asupra temeiului răspunderii penale²².

În realitatea obiectivă, tipuri ideale ale procesului judiciar nu există din motivul unor abstractizări extreme ale acestor entități. Se întâlnește opinia conform căreia toate tipurile reale sunt combinate¹⁴. În legătură cu acest fapt, savantul rus S.I. Viktorski menționează: „varietăți pure, simple ale formei procesului penal (de acuzare, de cercetare) nu întâlnim. Există doar anumite varietăți combinate care se intersectează reciproc, pendulând, spre o formă sau alta”¹⁰. În legătură cu acest fapt, în sistemul tipologiei procesului judiciar penal se evidențiază anumite tipuri *morfologice (istorice și legislative)* ca o întruchipare ideală a anumitor începuturi ideale de procese penale în diverse îmbinări proporționale. Tipologia morfologică, spre deosebire de cea ideală, este orientată spre fixarea unor arhetipuri reale ale procesului judiciar. Prin formele istorice ale procesului judiciar se subînțeleg doar cele mai generale, pentru diferite state și regiuni, particularități ale procesului judiciar, care s-au cristalizat drept rezultat al unui anumit proces istoric concret.

Printre aceste tipuri ale procesului judiciar penal, se evidențiază cel englez, francez, german și musulman. Ele constituie chintesența formelor concrete de proces, care s-au instituit în anumite state și s-au dovedit a fi atât de reușite, încât au servit drept modele pentru mai multe popoare. În acest sens, ele constituie modelele de bază ale unor forme legislative concrete. Prin acestea din urmă trebuie a fi înțelese regimurile judiciare, existente în anumite state (SUA, Marea Britanie, Franța, Republica Federativă Germană, Italia, Federația Rusă etc.)³⁰. Altfel spus, formele legislative ale procesului judiciar penal pot fi denumite

naționale. La tipul morfologic englez putem atribui procesul Marii Britanii, al SUA și Australiei. Formei istorice franceze îi corespund, în afară de Franța, sistemele procesuale ale Belgiei, Italiei, Federației Ruse, a Republicii Moldova și ale altor state ale CSI. Tipul germanic este constituit din sistemele judiciare ale RFG, Austriei, Norvegiei, Ungariei. La forma istorică musulmană a procesului judiciar, fundamentat pe legile șariatului, se atribuie justiția penală a Iranului, Afganistanului și a Emiratelor Unite Arabe.

Studierea complexă a tipurilor morfologice, precum și a varietăților procesului inchiuzitorial în cadrul acestui articol este de prisos. Acestor aspecte li se va acorda un anumit grad de atenție în măsura în care aceasta va fi necesar pentru dezvoltarea subiectului supus cercetării.

Atitudinea față de contradictorialitate din partea savanților și a lucrătorilor practici din domeniu este una controversată, fiind expuse anumite păreri atât în susținerea acesteia, cât și împotriva ei. În rândul lucrătorilor practici chestionați în legătură cu acest subiect, de asemenea, nu întâlnim unitate de păreri.

Mai mult decât atât, chiar și unii savanți care susțineau tendința generală a evoluției procesului penal prin lărgirea bazelor și începuturilor contradictoriale^{15, 19, 18, 20, 7} nu au elaborat un răspuns clar la întrebarea cum urmează a fi determinat locul formei legislative a procesului într-un moment istoric concret în sistemul „contradictorial-inchiuzitorial”. Se pare a fi insuficiență limitarea la recunoașterea fiecărui tip morfologic ca fiind unul mixt, deoarece aceasta nu ne oferă posibilitatea unei determinări sistemice a tendințelor evoluției unei forme concrete a procesului penal chiar și pentru cea mai apropiată perspectivă, ceea ce nemijlocit de la sine ar avea o enormă importanță, în primul rând, sub aspect teoretic. În calitate de exemplu elocvent poate servi faptul coraportului conținutului ordinilor procesuale aplicate în actualul spațiu al Republicii Moldova după anul 1812: legea procesual-penală a Rusiei Țariste din 1864 și legislația procesual-penală de pe timpul regimului sovietic (după anul 1940). Ele se deosebesc prin faptul că cea dintâi „tindea spre lichidarea și neutralizarea rudimentelor ordinii inchiuzitoriale”¹⁰, iar cealaltă, „dimpotrivă, a dus la întărirea și cristalizarea acestora din urmă”²¹. Chiar și după independența Republicii Moldova încoace, cu toate că legea procesual-penală a statului nostru „a suferit multiple modificări și completări din momentul intrării în vigoare, mai cu seamă în perioada anilor 1991-1998, totuși el a păstrat un șir de trăsături inchiuzoriale, mai ales în faza cercetării prealabile. De asemenea, nu a fost clarificată pe deplin contradictorialitatea și egalitatea părților în fazele de judecată...”²⁵.

Pornind de la ideea că toate tipurile reale ale procesului penal au un caracter mixt, înglobând în sine trăsături ale ambelor tipuri ideale, trebuie să

recunoaștem că „greutatea specifică” a unor anumite începuturi în formele legislative concrete în cadrul etapelor evoluției istorice a fost diferită. Conținutul acestora este unul dinamic. Însă a descrie acest proces, pornind de la tipologia ideală nu doar că este necesar, dar mai e și obligatoriu. Ținem să menționăm că în literatura de specialitate astfel de încercări s-au întreprins. Astfel, de exemplu, savantul A.S. Alexandrov, în special, a menționat că în cadrul procesului penal mixt unele principii (principiile unei anumite forme) sunt dominante, în timp ce alte principii se află într-o stare inactivă⁸.

În așa fel, formele legislative pot fi clasificate în dependență de tendința evoluției în coraport cu tipul ideal inchiuzitorial sau contradictorial al procesului penal în următorul mod:

- 1) precontradictorial;
- 2) postcontradictorial;
- 3) preinchiuzitorial;
- 4) postinchiuzitorial²².

Totodată, limita dintre postinchiuzitorial și precontradictorial, precum și dintre postcontradictorial și preinchiuzitorial este într-o anumită măsură condițională, ea presupunând coraportul proporțional în cadrul procesului elementelor inchiuzitoriale și contradictoriale. O atare clasificare ia în calcul nu numai direcția în care se dezvoltă legislația, dar și dominația evidentă a unor sau altor elemente. Așa, în exemplul anterior expus, legislația aplicată pe teritoriul Basarabiei în a doua jumătate a sec. XIX (legea procesual-penală a Rusiei Țariste din 1864) poate fi atribuită la categoria postinchiuzitorială, iar legislația procesual-penală sovietică aplicată în teritoriul actual al Republicii Moldova după anul 1940 este atribuită la forma preinchiuzitorială.

Se pare a fi inadmisibilă o anumită amestecare, diluare a noțiunilor „precontradictorial”, „postcontradictorial”, „preinchiuzitorial”, „postinchiuzitorial”, deoarece inchiuziția și contradictorialitatea sunt tipuri-antagoniste, și, respectiv, slăbirea începuturilor, bazelor uneia dintre acestea va genera, va însemna, în mod automat, slăbirea începuturilor celeilalte. Mai mult decât atât, într-adevăr, stabilirea abstractă a proporțiilor coraportului dintre începuturile inchiuzitoriale și cele contradictoriale este destul de problematică. În același context, nu trebuie să uităm și despre faptul că nu întotdeauna ordinea procesuală cu începuturi vădite inchiuzitoriale și ordinea procesuală cu tendințe evidente contradictoriale s-au înlocuit, substituit reciproc în mod nemijlocit. Istoria procesului penal a reținut și anumite cazuri când se substituiau, se înlocuiau reciproc anumite varietăți ale unui tip ideal. Așa, de exemplu, contradictorialitatea publico-investigativă actuală din Marea Britanie a apărut din cadrul varietății privato-investigative, iar în Franța varietatea respectivă s-a separat de la forma inchiuzi-

torială, având trăsăturile unui proces postinchiuzitorial. În același timp, ambele forme pot fi caracterizate ca fiind precontradictoriale, luând în considerație tendințele lor spre atingerea unui obiectiv concret sub forma realizării la maximum a începuturilor contradictoriale în cadrul unui proces penal.

Procesul penal al Italiei ca rezultat al reformei din 1989 a obținut trăsăturile unui model precontradictorial, însă deja începând cu anul 1992, în urma anumitor transformări legislative, acestuia i-au fost atribuite trăsături postcontradictoriale datorită faptului întăririi începuturilor inchiuzitoriale¹².

Cu referire la procesul penal actual al Republicii Moldova, putem afirma cu certitudine că el este unul precontradictorial. Însă termenul „postinchiuzitorial” deocamdată rămâne a fi pentru el ceva mai preferabil, deoarece în cadrul acestuia se întâlnesc situații de dominare evidentă a unor rudimente ale procesului inchiuzitorial în coraport cu tendința de a le depăși în cadrul unei evoluții continue. Aceeași situație este specifică și pentru procesul penal al României și al Federației Ruse. După cum menționează savantul rus R.H. Iakupov, „procesul penal actual al Federației Ruse constituie un proces mixt cu o formă preponderent inchiuzitorială, trecerea de la care la forma mixtă a procesului penal cu evidente tendințe contradictoriale reprezintă scopul final al reformei judiciare aflate în deplină desfășurare”²⁸.

Această tipologie, în virtutea reflectării dinamismului stării tipurilor morfologice ale procesului penal și tendința de orientare spre tipurile ideale poate fi denumită ca fiind *idealo-dinamică*. Importanța ei ține de faptul că ea indică asupra tendințelor evoluției unei anumite forme concrete a procesului penal (formă a procesului penal al unei țări anumite) și, respectiv, este în stare să evidențieze direcțiile prioritare de reformare pe vectorul respectiv.

Venind cu anumite concluzii asupra celor expuse în acest articol, ținem să menționăm că largirea începuturilor contradictoriale ale procesului penal al Republicii Moldova va contribui, fără echivoc, la depășirea și înlăturarea rudimentelor inchiuzitoriale din cadrul acestuia. Acest lucru înseamnă că sarcina de bază care stă în fața legiuitorului pe direcția reformării procesului penal o constituie întărirea consecutivă, continuă și realizarea începuturilor unui model publico-contradictorial ca mijloc principal de edificare a unui proces de așa tip.

Concluzii

1. Contradictorialitatea este recunoscută de către practica europeană ca fiind un principiu aplicabil deopotrivă întregului proces penal. Or, restrângerea sa doar la etapa judecării cauzei îi conferă un sens trunchiat și duce la neglijarea dreptului la un proces echitabil.

2. În doctrina dreptului procesual-civil, s-au între-

prins tentative similare de a examina contradictorialitatea nu în calitate de principiu al procesului, ci ca varietate de organizare a mecanismului juridic protector, ceea ce, în esență, coincide cu categoria de varietate (tip) a procesului judiciar.

3. Semnele, criteriile modelului contradictorial sunt cercetate destul de suficient și minuțios în literatura de specialitate. Concluzia privitoare la *prezența egalității părților și independența judecătii* în calitate de componente principale ale contradictorialității permite a o determina ca fiind un tip, varietate a procesului în care disputa, litigiul dintre părțile egale sunt soluționate de către o judecată independentă.

4. Tipul inchiizitorial al procesului penal cunoaște, de asemenea, anumite varietăți: reprimarea (represiunea), procesul inchiizitorial și ordinul judiciar.

5. Formele legislative pot fi clasificate în dependență de tendința evoluției în coraport cu tipul ideal inchiizitorial sau contradictorial al procesului penal în următorul mod: precontradictorial; postcontradictorial; preinchiizitorial; postinchiizitorial.

Recenzent:
Vitalie RUSU,

doctor în drept, conferențiar universitar,
(Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți)

Note:

¹ Codul de procedură penală al Republicii Moldova, din 12.06.2003.

² Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et al., *Drept procesual penal*, Cartier juridic, Chișinău, 2005, p.120, 122.

³ Erjiu E., *Rolul apărătorului în realizarea principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova*, în *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*, 2005, vol. 1, p.614.

⁴ Erjiu E., *Reglementări internaționale referitoare la principiul contradictorialității*, în *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*, 2006, vol. 1, p. 460, 617.

⁵ Osoianu T., Spivacenco V., *Procedură penală: Partea generală*, Chișinău, 1999, p.23.

⁶ Herbert L. Parcker, *Two models of the Criminal Process*. 113 U. PA. L. REV. 1. 1964, p.163.

⁷ Kumar K., *The Rise of Modern Society. Aspects of the Social and Political Development of the West*, Oxford, 1988, p.10.

⁸ Александров А.С. *Диспозитивность в уголовном процессе*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Нижний Новгород, 1995, с.7.

⁹ Вандышев В.В., Дербенев А.П., Смирнов А.В., *Уголовный процесс: Учебно-методическое пособие*, ч. 1, СПб., 1996, с.15.

¹⁰ Викторский С. И., *Русский уголовный процесс*, Москва, 1997, с.15, 359-360.

¹¹ Даев В.Г., *Процессуальные функции и принцип*

состязательности в советском уголовном процессе, în *Правоведение*, 1974, № 1, с.29.

¹² Делла Марра Т., *Уголовный процесс Италии: реформа и контрреформа*, în *Государство и право*, 1994, № 1, с.124.

¹³ Долгушин А.В., *Развитие процессуальных условий реализации принципа состязательности*. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 1995, с.17.

¹⁴ Калиновский К.Б., *Законность и типы уголовного процесса*. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, СПб., 1998, с.17, 7.

¹⁵ Лунеев В.В., *Преступность XX-го века*, Москва, 1997, с.459.

¹⁶ Машовец А.О., *Принцип состязательности и его реализация в предварительном следствии*. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Екатеринбург, 1994, с.11.

¹⁷ Мишель де Салвия, *Прецеденты Европейского Суда по правам человека*, СПб., 2004, с.379.

¹⁸ Петрухин И.Л., Куцова Э.Ф., *О концепции уголовно-процессуального законодательства Российской Федерации*, în *Государство и право*, 1992, № 12, с.83-85.

¹⁹ Петрухин И.Л., *Состязательность и правосудие: к 100-летию М. С. Строговича*, în *Государство и право*, 1994, № 10, с.128-187.

²⁰ Савицкий В.М., *Уголовный процесс России на новом витке демократизации*, în *Государство и право*, 1994, № 6, с.101-103.

²¹ Смирнов А.В., *Эволюция исторической формы советского уголовного процесса и предварительное расследование*, în *Советское государство и право*, 1990, № 2, с.57.

²² Смирнов А.В., *Модели уголовного процесса*, СПб., 2000, с.3-25, 7, 19, 120-122, 48-49.

²³ Смирнов А.В., *Состязательный процесс*. СПб., 2001.

²⁴ Тихомиров Ю.А., *Публичное право*, Москва, 1995, с.4.

²⁵ Фойницкий И.Я., *Курс уголовного судопроизводства*, СПб., 1996, т.6, с.59.

²⁶ Чельцов-Бебутов М.А., *Курс уголовно-процессуального права*, СПб., 1999, с.51.

²⁷ Шишкин С.А. *Состязательность в судебном механизме защиты гражданских прав*. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 1996, с.5, 16, 21.

²⁸ Якупов Р.Х. *Актуальные проблемы реформирования российского уголовно-процессуального законодательства*, în *Актуальные вопросы предварительного расследования*, Волгоград, 1997, с.5.

²⁹ Realizarea procesului în formă de cercetare în cauzele civile presupune transformarea judecătorului dintr-un arbitru pasiv într-un judecător-investigator activ, pentru care inițiativa părților nu are un rol hotărâtor, el stabilind singur adevărul²⁷. În teoria dreptului procesual penal, procesul de cercetare este perceput, sub aspect istoric, în calitate de varietate a procesului penal ideal inchiizitorial²⁸.

³⁰ Republica Moldova este, în mare parte, moștenitoarea tradițiilor franceze ale procesului judiciar penal, și în acest sens, procesul penal al țării noastre se atribuie tipului francez morfologic.

ANALIZĂ ASUPRA INFRAȚIUNILOR VAMALE COMISE PE TERITORIUL ROMÂNIEI PÂNĂ ÎN ANUL 1989 PRIN PRISMA METODEI ISTORICE

Octavian PASAT,

doctorand (USM), România (Galați)

REZUMAT

Numeroase documente istorice au atestat de-a lungul timpului existența și dezvoltarea impunerilor vamale, precum și apariția unui regim vamal. Astfel, existau taxe care se încasau la frontiere pentru orice fel de marfă, la trecerea mijloacelor de transport prin centrele urbane, cu prilejul vânzării lor și la ieșirea din țară. Într-o anumită perioadă de timp, taxele vamale au constituit aproape sursa principală de venituri în bani și mărfuri a domniilor, deoarece se aplicau pe toate mărfurile importate, exportate și în tranzit. Regimul taxelor vamale a fost fixat prin convenții, tratate sau privilegii comerciale, încheiate de domnii țărilor române cu șefii statelor cu care aveau relații comerciale, precum și cu anumite centre comerciale străine sau asociații de negustori. Pentru unele categorii de mărfuri, se acorda reducere de vămi, pentru altele se plătea mai mult. Până în a doua jumătate a secolului XVI, politica vamală s-a caracterizat prin existența unor taxe uniforme.

Cuvinte-cheie: lege vamală, infrațiune vamală, contrabandă, codul vamal.

SUMMARY

Numerous historical documents attested along the time the existence and development of taxations, as well as the appearance of a tax regime. Thus, there, existed taxes paid at the border for any goods, at the crossing of the transportation means through the urban centers, with the occasion of their selling and while leaving the country. At a certain period of time, the customs taxes constituted almost the main source of income in money and goods of the rulers, because taxes were imposed on all the imported, exported or transit goods. The regime of customs taxes was fixed by means of commercial conventions, treaties or privileges, signed by the rulers of the Romanian countries with the head of states with which they had commercial relations, as well as with certain foreign commercial centers or associations of traders. For some categories of goods there were customs reductions, for others they paid more. Till the second half of the XVIth century, the customs policy was characterized by the existence of some uniform taxes.

Keywords: customs law, customs infraction, smuggling, customs code.

Taxele vamale au constituit întotdeauna o parte importantă a veniturilor oricărei administrații. Acestea se încasau pentru mărfuri, dar și pentru călători – atât la trecerea frontierelor, cât și la intrarea în orașe, la trecerea peste poduri, pentru folosirea unor căi de comunicație etc. La început, vămile erau concesionate unor particulari, dar ulterior sistemul a fost înlocuit cu regia.

Deși nu există atestări în acest sens, este în afară de orice îndoială că statul și-a apărât prin măsuri punitive dreptul său de a percepe taxele vamale împotriva celor care le eludau. De asemenea, pentru protejarea unor interese economice sau politice, s-au instituit anumite prohibiții, încălcarea lor declanșând aplicarea forței de constrângere. Așadar, este de presupus că odată cu instituirea vămilor și a regimurilor vamale au apărut și primele incriminări ale încălcării acestor reglementări.

Valoarea vamală nu coincidea cu cea reală, ci reprezenta o valoare stabilită uneori prin cutumă, alteori prin convenția ad-hoc intervenită între vameși și negustori. Taxele vamale se plăteau fie în bani, fie în natură, o cotă-parte din mărfurile supuse vămuirii. Plata vămii nu constituia o obligație generală și fără excepții. De la impunerile vamale existau derogări prevăzute în mod oficial. Dreptul de a organiza și percepe taxele vamale era exercitat direct de către rege, voievod, principe sau concesionat în favoarea unor orașe sau persoane fizice: nobili, negustori indigeni ori străini. Concesionarii plăteau arenda direct suveranului sau negustorilor care, avansând fondurile de care acesta avea nevoie, le putea recupera direct de la concesionari.

La 16 decembrie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a promulgat Proiectul pentru administrarea vămilor

Principatelor Unite Moldova și Țara Românească. Documentul a rămas în acest stadiu (de proiect) din cauza mecanismului legislativ greoi din acea perioadă, dar și obstacolelor, în special externe, aflate în calea acestui demers deosebit de important pentru ființa tânărului stat românesc¹⁵.

Proiectul a constituit o primă tentativă de modernizare a sistemului vamal și era inspirat de legislația europeană. Conținea 111 articole grupate pe trei părți:

- partea I, organizarea serviciului vamal (art. 1-45);
- partea a II-a, dispoziții comune referitoare la operațiunile de import și export (art. 46-57);
- partea a III-a, instrucțiuni de contabilitate și manipulare (art. 58-111).

De asemenea, cuprindea instrucțiuni speciale privind procedura judiciară în caz de nereguli. Deși a reprezentat rodul unei gândiri înaintate și a avut drept scop dezvoltarea relațiilor economice ale Principatelor Române, împrejurările istorice nu au favorizat legislația acestui proiect.

La 9 iulie 1860, s-a impus emiterea unei legi pentru interzicerea arendării vămilor, practică până atunci, veniturile urmând a fi încasate în mod direct de către administrația publică. La 19 iunie 1866, a apărut Legea asupra taxelor vamale, a cărei punere în aplicare a fost amânată prin alte două legi succesive, ca dovadă a nesiguranței și timidității din acest domeniu.

La 6 februarie 1872, a fost promulgată Legea pentru monopolul tutunului care prevedea la art. 26 alin.(2) că oriunde s-ar găsi tutun neînregistrat cu marca regiei, foi naturale sau în preparare, se va considera de contrabandă,

afară numai de vor fi importate și se va prezenta biletul vamal de import pentru consum; bunurile se vor confisca și călcătorii se supun la o amendă de la 50 la 500 lei. Până la apariția Legii generale a vămilor din 15 iunie 1874, se pare că infracțiunea de contrabandă este menționată pentru prima dată în această Lege a monopolului tutunului în forma arătată *supra*.

Prima lege vamală modernă și sistematizată a fost promulgată la 15 iunie 1874 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1875. Elaborarea proiectului a durat aproape opt ani, era opera unui colectiv de specialiști care au observat cu precizie elementele economico-financiare ale epocii, ansamblul normelor de drept public și privat, celelalte probleme referitoare la situația sistemului vamal¹⁵.

Este de observat că România și-a făurit o lege vamală, expresie de necontestat a suveranității statale, cu 3 ani înaintea dobândirii independenței (1877). Legea cuprindea 11 titluri și 265 de articole, tit. VII (art. 166-174) fiind intitulat „Despre contrabandă”, iar tit. VIII (art. 175-213) „Despre modul de a proceda în cazurile de infracțiuni”. Abia intrată în vigoare a suferit două modificări prin legile din 4 și 12 aprilie 1875. Alte modificări s-au operat în 1877, 1880, 1882 (una dintre cele mai importante), în 1884, 1886 și 1889.

În pofida acestor numeroase modificări, esența noțiunii de contrabandă a rămas aceeași. Textul art. 166 care o definea nu a fost atins din 1874 și până în 1905. Potrivit acestuia, „orice importățiune sau esportățiune săvârșită sau tentată în contra dispozițiilor legii de față, fie în scopul de a nu se plăti drepturile cuvenite fiscoi sau de a se eluda o prohibițiune, fie numai spre a se evita îndeplinirea unor formalități, va constitui un fapt de contrabandă”¹⁶. Contrabanda având ca obiect mărfuri tarificate sau prohibite, făcută sau tentată în cuprinsul unui port sau unui birou vamal, prin locuri afectate regalmente la operațiuni vamale se pedepsea cu confiscarea mărfurilor și cu o amendă egală cu jumătatea valorii acestora, dacă erau tarificate, și cu valoarea întreagă dacă mărfurile erau prohibite.

Conform alin.(3) art. 168 închisoarea pentru fapta de contrabandă era:

- de la 5 zile până la 3 luni, dacă fapta era comisă de mai puțin de 3 indivizi;
- de la 3 luni până la un an, dacă fapta era comisă de 3 sau mai mulți indivizi, constituiți în trupă;
- de la 2 ani până la 5 ani, dacă unul sau mai mulți făptuitori constituiți în trupă au avut asupra lor arme aparente sau ascunse pe care însă nu le-au întrebuințat.

Această pedeapsă cu închisoarea se aplica și agenților vamali care se dovedeau că au participat cu bună știință ori au favorizat într-un mod oarecare o contrabandă de asemenea natură. Funcționarii care din neglijență lăsa să se strecoare contrabande din categoria celor de mai sus, se pedepseau cu amendă de la 50 la 500 lei. Participanții la contrabandă (instigatori, favorizatori, tănuitori) erau considerați complici, indiferent de forma participării, suportând aceleași pedepse care se pronunțau contra făptuitorilor.

Folosirea în vamă a documentelor false prin care se păgubea fiscoi de o parte din drepturile lui era considerată *înșelăciune* sau *escrocherie* pedepsită conform

Codului penal. Pedeapsa pentru o asemenea faptă nu se confunda cu aceea prevăzută pentru fals. Era vorba de folosirea facturilor, a scrisorilor de trăsură, a „polițelor de carico” sau a oricăror acte conținând indicații mincinoase prin care se reușea înșelarea bunei-credințe a agenților vamali și crearea unei pagube.

În lumina acestor texte, deși ele nu precizau expres, contrabanda a fost considerată de practicienii și de teoreticienii vremii ca fiind un delict. Potrivit Codului penal român de la 1864, în vigoare din 1865, infracțiunile se clasificau, în raport de pedepsele ce li se aplicau, în crime, delict și contravenții. Pentru crime erau prevăzute: munca silnică (pe viață sau pe timp limitat), reclusiunea (pedeapsă privativă de libertate), detențiunea și degradarea civică. Pentru delict se aplicau: închisoarea corecțională (de la 15 zile până la 2 ani), interzicerea unor drepturi politice, civile sau de familie și amenda de la 126 lei în sus, iar pentru contravenții: închisoarea polițienească (de la o zi la 15 zile) și amenda.

Legea generală a vămilor de la 1874 conținea în cuprinsul său texte de incriminare a două categorii de infracțiuni, respectiv, contravențiile vamale și delictul de contrabandă. După unii autori, ideea de bază a teoriei infracțiunilor vamale era posibilitatea controlului. Dacă se producea o fraudă cu ocazia prezentării unei declarații vamale, legiuitorul era mai indulgent față de infracțiunile descoperite, temeiul constituindu-l prezumția că în aceste cazuri încălcarea legii era incidentală, iar nu obișnuință. Depunerea unei declarații vamale presupunea efectuarea unui control și prea puțini aveau curajul să înfrunte vigilența funcționarilor vamali, deci dacă exista o declarație, infracțiunea descoperită era calificată contravenție, mai exact – contravenție de reticență. Când vama nu era sesizată cu o declarație vamală, chiar neîndeplinirea unei simple formalități constituia un fapt de contrabandă. Prin urmare, elementul calificant în materia infracțiunilor vamale era declarația vamală. Dacă exista o asemenea declarație, infracțiunea era mai puțin gravă, adică o contravenție de reticență, iar dacă nu exista o declarație, infracțiunea se considera gravă, adică un delict de contrabandă¹².

O mare parte a doctrinei de la începutul secolului al XX-lea a admis ca element esențial al delictului de contrabandă, clandestinitatea. Elementul clandestinității, deși neprevăzut în lege, era, după unii autori, subînțeles. Frauda, încălcarea prohibiției sau evitarea formalităților nu se puteau concepe fără clandestinitate. Totuși ideea s-a epuizat, în ciuda susținătorilor ei, întrucât jurisprudența a ignorat-o constant. De altfel, o asemenea susținere teoretică apărea lipsită de orice importanță, știut fiind că infracțiunile de fraudă se săvârșesc prin excelență în condiții oculte.

În afara delictului de contrabandă, Legea generală a vămilor de la 1874 incrimina și o seamă de contravenții care, în conformitate cu prevederile Codului penal de la 1864, constituiau infracțiuni. Deși nu se încadrau în noțiunea juridică „de contrabandă”, vom menționa câteva dintre acestea, mai cu seamă cele referitoare la transporturile navale. Astfel, art. 67 dispunea pedepsirea cu amendă de la 50 până la 200 lei a căpitanului sau patronului vasului, dacă nu depunea manifestul încărcăturii în 48 ore de la sosirea în port.

Art.68 incrimina contravenția constând în deosebirile dintre mărfurile menționate în manifest și cele găsite efectiv pe navă. Dacă la bordul navei se găseau mai puține colete decât în cargo manifest, căpitanul sau patronul vasului era amendat cu 50 lei pentru fiecare colet lipsă. Dacă se găseau mai multe colete decât în document, coletele în plus se confiscau. Dacă acestea conțineau mărfuri prohibite, se aplica și o amendă de 150 lei pentru fiecare colet în plus. Dacă se descopereau la bord mărfuri prohibite, înscrise în manifest sub alte denumiri, în scopul ascunderii naturii lor, mărfurile se confiscau, iar încărcătorul culpabil, căpitanul sau patronul vasului se pedepsea cu amendă de la 100 la 5.000 lei pentru fiecare 100 kg marfă⁶.

Documentele de bord ale navelor care, conform regulamentelor se depuneau la autoritățile însărcinate cu poliția porturilor sau schelelor, nu se restituiau decât după ce „manifestul de încărcământ” era prezentat la biroul vamal și vizat. Căpitanii de porturi și funcționarii de ordinale lor care încălcau această interdicție erau amendați cu 500 lei).

Nicio marfă nu se putea descărca din vase sau încărca în ele decât cu permisiunea vămii și în prezența agenților vamali. Descărcarea și încărcarea era permisă numai între răsăritul și apusul soarelui. Contravențiile la aceste dispoziții se pedepseau cu confiscarea mărfii și amendă de 100 lei, dacă taxele datorate se ridicau la 25 lei sau mai mult și numai cu amendă de 50 lei dacă marfa era scutită de taxe.

Potrivit art.176, cei îndrituiți a constata infracțiunea de contrabandă și, prin urmare, a întocmi procese-verbale erau⁶:

- agenții vămilor de orice grad și de orice clasă;
- ofițerii, subofițerii și soldații trupelor însărcinate cu paza frontierelor;
- căpitanii de port și înlocuitorii lor legali;
- primarii comunelor urbane și rurale, subprefectii, poliștii și toți agenții poliției judiciare în genere;
- persoanele autorizate legalmente a lucra în numele primarului, subprefectului și poliștilor.

Constatarea trebuia făcută de cel puțin doi dintre funcționarii desemnați de lege. Dacă fapta era constatată de o persoană incompetentă, aceasta trebuia să semneze procesul-verbal alături de cei competenți, chemați să dreseze actul. În cazul infracțiunilor comise în afara unui birou, mărfurile și mijloacele de transport trebuiau conduse la cea mai apropiată autoritate vamală.

La începutul secolului al XX-lea, nevoia de a se da un avânt industriei și comerțului a impus elaborarea unui nou tarif vamal. Emil Costinescu, ministrul finanțelor, l-a elaborat în 1904 pe baze științifice imprimându-i un pronunțat caracter protector cu scopul vădit de a apăra industria națională. Tot el a fost autorul unui proiect de lege a vămilor care trebuia să corespundă cerințelor timpului.

În privința contrabandei, sensul proiectului Costinescu era următorul: toată rigoarea față de contrabandă la import, toată simpatia (toleranța) pentru contrabandă la export. Explicația se găsea în faptul că prin contrabandă la export se aducea atingere intereselor statului către care se făcea exportul și căruia, în mod firesc, îi revenea sarcina să se apere de această fraudă. El nu a fost însă prezentat Parlamentului în forma inițială, deoarece Guvernul s-a schimbat, iar noul ministru al

finanțelor, Take Ionescu, i-a adus unele modificări¹⁴.

În noua sa formă, proiectul a trecut prin Senat la 9 martie și prin Cameră la 1 aprilie 1905, Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 72 din 1 iulie 1905 și a intrat în vigoare la 1 septembrie același an. Era structurată în patru părți, XXVI capitole și 280 de articole. Capitolul XXI se intitula „Despre contrabandă”, iar cap. XXII – „Procedura în materie de contravenții vamale și de contrabande”.

Împrejurările create de începutul Primului Război Mondial au demonstrat că legea vamală nu oferea cadrul optim necesar combaterii cu eficiență a contrabandei care lua amploare. Fiind constrânse de blocada instituită de aliați, puterile centrale au căutat noi surse de materii prime în statele rămase inițial neutre. Printre acestea aflându-se și România, cantități imense de mărfuri erau exportate, dar mai ales trecute peste frontieră prin contrabandă. Profitând de faptul că legea sancționa cu blândețe contrabandă la export, populația limitrofă frontierei de pe linia Carpaților s-a dedat aproape în masă la această practică ilegală. Se căutau, în special, vite și cereale, câștigurile fiind tentante chiar și pentru vameși, grăniceri și jandarmi.

La începutul anului 1916, Emil Costinescu, revenit la departamentul finanțelor, a fost nevoit să inițieze o nouă modificare a legii. Cu această ocazie, a constatat că incriminarea contrabandei nu era suficient de riguroasă, iar sancțiunile prevăzute nu mai speriau pe nimeni. Contrabandiștii dovedeau o îndrăzneală nemărginită încât faptele lor apăreau ca un comerț obișnuit „abia tulburat de jandarmi și de grăniceri, atunci când și aceștia nu erau părtași la fapte”¹⁴. Pentru contrabandă la export, nu era prevăzută pedeapsa închisorii, astfel că delincvenții nu puteau fi arestați. Pe de altă parte, procedura de constatare și de urmărire a infracțiunii de contrabandă era atât de greoaie, încât rar se întâmpla ca procesele-verbale să respecte întru totul prescripțiile legii, fapt ce determina anularea lor în instanță.

Un eveniment major, mai radical decât legea, avea să pună capăt contrabandelor la frontiera cu puterile centrale, cel puțin în perioada 1916-1917. Este vorba de intrarea României în război la 14 august 1916, când activitatea tuturor vămilor a fost suspendată. După unirea Basarabiei cu România, legea vămilor și tariful vamal au fost extinse în noile teritorii prin Decretul-Lege nr. 1.222 din 23 mai 1918. Același lucru s-a făcut și în privința Transilvaniei, Banatului și Bucovinei prin Decretul-Lege nr. 3-466 din 12 august 1919.

Majoritatea contravențiilor din Legea de la 1905 aveau corespondent în Legea de la 1874. Contravenția prevăzută la art. 67 din Legea de la 1874 se regăsea la art. 66 în Legea din 1905, deosebirea fiind aceea că în legea ulterioară termenul de depunere a manifestului încărcăturii era de 24 de ore, iar amenda de la 100 la 500 lei. Contravenția prevăzută la art. 68 în Legea de la 1874 se regăsea la art. 67 în Legea de la 1905, diferențele identificându-se la cuantumul amenzilor etc.

Legea generală a vămilor din 1 iulie 1905, cu modificările trecute în revistă, au rămas în vigoare până la 28 aprilie 1933, adică aproximativ 28 de ani, fiind a doua lege vamală, în ordine cronologică, a statului modern român⁹.

În paralel cu legile vamale, infracțiunea de contra-

bandă a fost incriminată până la 1949 și în alte legi cum erau: Legea pentru monopolul tutunului, promulgată la 6 februarie 1872, Legea pentru organizarea marinei comerciale din 21 februarie 1907, modificată prin Legea din 21 decembrie 1922 și Legea pentru administrarea și exploatarea monopolurilor din 1930.

Ca urmare a repetatelor modificări ale Legii din 1905, pe la 1924 unii specialiști constatau că aceasta devenise „un conglomerat de legi și decrete-legi, fiecare cu aspect distinct”¹⁴. Dacă în unele părți, vechea lege rămăsese cu textul inițial, în cele care priveau administrarea vămilor, contravențiile, contrabandele și procedurile, textul era profund modificat. Era evident că o asemenea situație nu mai putea continua și că era necesară o nouă lege. Aceasta a fost votată la Senat în ședința din 31 martie 1933 și la Cameră în ședința din 4 aprilie același an, fiind publicată în *Monitorul Oficial*, nr.87 din 13 aprilie 1933. Potrivit art. 248 a intrat în vigoare la 15 zile de la publicare, adică la 28 aprilie 1933. Legea avea XXV capitole și 251 de articole. Materia era structurată mai riguros și reglementările mai profunde, până la detalii. În special, organizarea vămilor, competențele și răspunderile funcționarilor vamali, raporturile lor cu alte categorii de funcționari ai statului, rolul birourilor de vămuire și expediție etc. erau reglementate în amănunt.

Infrațiunile vamale erau tratate într-un singur capitol (cap. XXI), pe două secțiuni referitoare la contravenții și contrabandă, așa încât și din acest punct de vedere se poate considera un progres față de Legea din 1905. Totuși, el nu reunea decât definițiile celor două concepte, câteva modalități de realizare și unele prevederi de procedură, deși următorul capitol (cap. XXII) era consacrat în întregime acestor chestiuni. Un număr important de modalități de săvârșire a contrabandei și contravențiilor vamale era risipit în cuprinsul legii ca și la cele anterioare.

Definiția contrabandei, rămasă neschimbată, avea aceeași construcție de la 1874. Conținea însă un element nou, esențial pentru clarificarea poziției acestei infrațiuni în clasificarea stabilită de Codul penal în vigoare la acea dată. Era vorba de denumirea expresă a delictului de contrabandă, punându-se astfel capăt oricăror interpretări contrare în acest sens. Potrivit art. 189 din Legea de la 1933, „orice import sau export încercat sau săvârșit în contra dispozițiilor legii de față, fie în scopul de a nu se plăti drepturile cuvenite fiscoi sau de a se încălca o prohibiție, fie numai pentru a se înlătura îndeplinirea unor formalități, constituie delictul de contrabandă”¹⁴.

Substituirile de mărfuri făcute sau încercate în cuprinsul vămilor sau în cursul tranzitului, precum și contravențiile prevăzute în art.186 din lege, săvârșite, dar descoperite în termen de doi ani de la lichidarea declarației vamale, constituiau, de asemenea, delictul de contrabandă. Fiind vorba de considerarea drept contrabandă a unor contravenții descoperite în anumite împrejurări, este cazul să relevăm elementele avute în vedere de legiuitorul de la 1933 la diferențierea celor două noțiuni. Potrivit art.186, orice deosebire între arătările unei declarații vamale și rezultatul reviziei sau contrareviziei făcute mărfurilor cuprinse în declarație, deosebiri din care rezultă prejudicii pentru stat, constituia o contravenție și se pedepsea cu amendă și confiscare. În

Legea de la 1905, găsim o reglementare aproape identică la art.89, iar în Legea de la 1874, la art.85. După cum s-a arătat, specialiștii vremii au considerat aceste texte ca definiție a contravenției vamale având ca unic și esențial element nepotrivirile dintre mențiunile unei declarații și rezultatul verificărilor. Pe de altă parte, aceiași specialiști considerau că ideea de bază a teoriei infrațiunilor vamale (contravenții și delict) era posibilitatea controlului. Prin urmare, existând similitudini între textele de la 1874, 1905 și 1933, rezultă că elementele avute în vedere de legiuitori au fost aceleași.

Legea pentru administrația generală a vămilor din 13 aprilie 1933 a rămas în vigoare până la 1 ianuarie 1949, adică aproximativ 16 ani, fiind a treia lege vamală, în ordine cronologică, a statului modern român.

Evenimentele politice de după 23 august 1944 au condus treptat la eliminarea economiei de piață, a proprietății private și înlocuirea lor cu o economie etatizată, având la bază proprietatea de stat. Guvernul condus de dr. Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945, dominat de elemente de stânga, a inițiat o reformă agrară la 23 martie același an și a organizat alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, în urma cărora blocul forțelor de stânga a obținut majoritatea în forul legislativ. Astfel a fost posibilă adoptarea unor măsuri menite a întări controlul statului în economie. Este vorba în mod deosebit de Legea pentru etatizarea Băncii Naționale a României din 20 decembrie 1946 și de naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de transport și de asigurări, de la 11 iunie 1948.

În asemenea condiții, era limpede că vechea lege pentru administrația generală a vămilor din 1933 trebuia înlocuită. La 29 decembrie 1948, Marea Adunare Națională a votat Legea nr. 9 asupra vămilor care s-a publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 1 ianuarie 1949, data când a și intrat în vigoare.

Noul act normativ era structurat pe XIII capitole și 81 de articole. Cap. XII, intitulat „Infrațiuni vamale”, cuprindea două secțiuni, una referitoare la contravenții, cealaltă la contrabandă. Dacă în privința contravențiilor, definiția cuprinsă în art.72 din Legea nr. 9/1949 era identică celei din art.186 al Legii din 1933, în ce privește contrabandă erau de observat câteva deosebiri. Potrivit art. 75, „orice import sau export încercat sau săvârșit fără depunerea unei declarații vamale, în contra dispozițiilor legii de față, fie în scopul de a nu se plăti drepturile statului sau de a se încălca o prohibiție, fie numai pentru a se înlătura îndeplinirea unor formalități, constituie o contrabandă”.

În primul rând, s-a introdus condiția nedepunerii unei declarații vamale, ceea ce însemna că efectuarea unui import sau export fraudulos în scopurile arătate de lege, efectuat după depunerea unei declarații vamale, nu putea fi considerat delict de contrabandă, ci contravenție vamală.

În al doilea rând, legea nu mai considera contrabandă un delict, nici *expressis verbis* în definiție și nici altcumva în cuprinsul legii. Dacă în Legea de la 1905 se vorbea de „închisoare corecțională pentru delict de contrabandă”, iar Legea de la 1933 folosea termenul de „delict” în chiar definiția contrabandei, Legea de la 1949 a renunțat la această noțiune. Mai mult, nu se prevedea pedeapsa închisorii și, prin urmare, existau toate motivele pentru

a scoate contrabanda din categoria delictelor. Numai că, neputând fi nicicum calificată drept crimă, iar legea diferențiind-o, cel puțin, formal de contravenții, nu rămânea decât varianta delictului. Așadar, contrabanda incriminată de Legea nr. 9/1949 era un delict sancționat doar cu amendă, cu alte cuvinte un delict *sui generis*.

În al treilea rând, legea vamală nu mai prevedea o procedură specială, proprie domeniului vamal în ceea ce privește constatarea și sancționarea contrabandei. Ea se limita să facă trimiteri la Codul de procedură fiscală care reprezenta dreptul comun în materie, iar atunci când se considera necesar, era sesizat Parchetul în vederea „deschiderii acțiunii penale” după normele Codului de procedură penală. Se poate spune că Legea nr.9/1949 conținea prevederi de incriminare a infracțiunilor vamale relaxate, în comparație cu cele anterioare. Motivele unei asemenea stări de lucruri erau multiple, mai evidente fiind: starea economiei după cel de-al doilea război mondial, izolarea României față de țările Europei Occidentale, includerea ei în sfera de influență a URSS și, nu în ultimul rând, naționalizarea activităților comerciale. În asemenea condiții, se pare că fenomene de genul contrabandei nu constituiau priorități și erau tratate ca atare. Pe de altă parte, îngustarea treptată a comerțului particular până la transformarea lui completă în comerț de stat sau cooperatist nu mai oferea posibilități sigure pentru valorificarea mărfurilor introduse prin contrabandă.

Formele sau modalitățile de săvârșire a infracțiunii de contrabandă, așa cum erau incriminate de Legea nr. 9/1949, nu difereau substanțial de cele cuprinse în Legea din 1933 și chiar în aceea din 1905. În principal, ele erau următoarele¹⁴:

- substituirile de mărfuri făcute sau încercate în cuprinsul birourilor vamale sau în cursul tranzitului;
- contravențiile prevăzute la art.72 descoperite după lichidarea declarației vamale, dacă acestea erau comise prin folosirea de acte false sau alte manopere frauduloase (contravențiile prevăzute la art. 72 constau în orice diferență dintre arătările unei declarații vamale și rezultatele verificării sau contrareviziei mărfurilor prin care se aduceau prejudicii statului);
- nedeclararea în manifestul mărfii a preparatelor stupefiante, declararea lor sub o denumire falsă, precum și plusul de greutate constatată față de greutatea manifestată, caz în care se aplicau și dispozițiile legii speciale pentru combaterea abuzului de stupefiante; nedeclararea acestor produse ori declararea lor sub o denumire falsă era considerată contrabandă și în cazul proviziilor de bord;
- neînscrierea mărfurilor în manifest, ori înscrierea lor sub o denumire falsă urmată de neplata taxelor vamale;
- încărcarea, descărcarea sau transbordarea mărfurilor fără permis vamal;
- acostarea vaselor încărcate cu mărfuri în alte locuri decât cele fixate pentru operațiunile vamale constituia tentativă de contrabandă;
- cabotajul cu mărfuri străine neindigenizate;
- introducerea mărfurilor străine în țară pe alte căi decât pe „drumurile vamale”, autorizate de direcția vamalor;
- descărcarea mărfurilor străine din vagoane, fără

autorizația biroului vamal, ori descărcarea lor în alte locuri decât cele destinate operațiunilor vamale;

- sustragerile sau substituirile de mărfuri antrepozitate.

A fost adoptat Decretul nr.280 din 21 iunie 1958 care, printr-un articol unic, introducea un nou articol în legea asupra vămilor, respectiv art.791, adică la sfârșitul secțiunii 2 intitulată „Contrabandă” a cap. XII – „Infracțiuni vamale”. Conform acestui nou articol, constituiau contrabandă calificată următoarele fapte:

a) trecerea peste graniță a mărfurilor, valorilor sau oricăror obiecte, prin alte locuri decât cele stabilite pentru controlul vamal;

b) contrabandă prin dosirea mărfurilor sau oricăror obiecte în ascunzători amenajate în mijloace de transport;

c) contrabandă însoțită de folosirea documentelor vamale falsificate sau înlesnită de folosirea unor documente vamale privind alte mărfuri, valori sau obiecte;

d) participarea într-o organizație care se ocupă de contrabandă;

e) contrabandă săvârșită de persoane înarmate sau constituite în bandă;

f) contrabandă săvârșită de funcționarul care are atribuția de a face controlul vamal sau alte atribuții care îi înlesnesc posibilitatea de a face contrabandă;

g) contrabandă cu materii explozive, arme, muniții, stupefiante, utilaj aeronautic sau orice alte obiecte pentru introducerea sau scoaterea cărora este necesară o autorizație specială;

h) contrabandă repetată în intervalul de doi ani de la data săvârșirii contrabandei anterioare.

Contrabandă calificată în modalitățile enumerate se pedepsea potrivit Codului penal. În acest sens, a fost introdus în cod art.268 prin Decretul nr.281 din 21 iunie 1958 cu următorul conținut: „Sustragerea de la operațiile de vămire de bunuri introduse în țară sau scoase din țară, care constituie potrivit dispozițiilor legale speciale, contrabandă calificată, se pedepsește cu închisoare corecțională de la 3 la 10 ani și confiscarea parțială a averii. Tentativa se pedepsește”. Prin această completare la definiția contrabandei calificate, s-a clarificat faptul că infracțiunea în discuție era un delict, deoarece se sancționa cu închisoare corecțională.

Primul Cod vamal al României a fost adoptat de parlamentul vremii în ședința din 22 decembrie 1978, figurând în ordinea actelor normative ca Legea nr.30 din 22 decembrie 1978, a fost publicat în *Buletinul Oficial*, nr.115 din 28 decembrie 1978, a intrat în vigoare la 90 zile de la publicare, conținea 10 capitole și 75 de articole. Capitolul IX se intitula „Răspunderi și sancțiuni” și cuprindea textele de incriminare a infracțiunii de contrabandă¹⁴.

Potrivit art.72, următoarele fapte săvârșite în scopul sustragerii bunurilor de la regimul vamal constituiau infracțiunea de contrabandă și se sancționau cu închisoare de la 2 la 7 ani și confiscarea parțială a averii:

- a. trecerea peste frontieră a bunurilor prin alte locuri decât cele stabilite pentru controlul vamal sau prin folosirea de documente vamale false ori a unor documente vamale privind alte bunuri, dacă valoarea bunurilor depășea 3.000 lei;

b. trecerea peste frontieră, fără autorizație, a armelor, munițiilor, materiilor explozive sau radioactive, produselor și substanțelor stupefiante și psihotrope, precum și a produselor și substanțelor toxice;

c. sustragerea de la operațiunile de vămire a bunurilor, săvârșite de una sau mai multe persoane înarmate ori constituite în bandă.

Tentativa se pedepsea. Când bunurile care au făcut obiectul infracțiunii de contrabandă nu se găseau, persoana în cauză datora taxele vamale aferente.

Practica judiciară și literatura de specialitate, din perioada cât a fost în vigoare primul Cod vamal al României, au observat că legea se referea în exclusivitate la „bunuri”, ceea ce presupunea că, în ipoteza trecerii prin alte locuri decât cele stabilite pentru controlul vamal al persoanelor se săvârșea, în concurs ideal sau formal cu infracțiunea de contrabandă și aceea de trecere frauduloasă a frontierei. Această infracțiune, incriminată inițial prin art. 245 C. pen. a fost dezincriminată prin Decretul-Lege nr. 12 din 10 ianuarie 1990. Potrivit art. 3 din acest act normativ, intrarea sau ieșirea din țară prin trecerea frauduloasă a frontierei constituia contravenție sancționată cu amendă. Într-o asemenea situație este de înțeles faptul că infractorii și-au intensificat acțiunile știind că în cazul surprinderii în timpul consumării unui act de contrabandă, nu aveau decât să abandoneze bunurile și să achite pe loc o amendă modică pentru trecerea ilegală a frontierei. Pentru a se pune capăt acelor stări de lucruri, prin Legea nr. 56 din 4 iunie 1992 privind frontiera de stat a României (în prezent abrogată) s-a reîncriminat infracțiunea de trecere frauduloasă a frontierei (art. 65 din lege).

Diversitatea opiniilor în doctrina penală și a soluțiilor adoptate în practică au determinat, cum era și firesc, formularea a numeroase propuneri *de lege ferenda*. Erau și acestea un semn că timpul Codului de la 1978 trecuse. Elaborarea altuia se impunea ca o necesitate, dar și ca o responsabilitate importantă. I se putea face față, fără îndoială, fructificându-se tocmai bogăția practicii judiciare și a literaturii de specialitate.

În condițiile diversificării fluxurilor internaționale de materii prime, produse, servicii economice, ale necesității racordării economiei naționale la fluxurile economice mondiale, taxele vamale nu constituiau o formă ideală de impunere. Utilizarea acestora în scopul asigurării unei protecții temporare a producției industriale în recesiune constituia o necesitate, întrucât costurile de restructurare rapidă a economiei erau dificil de finanțat. În orice economie, taxele vamale au un rol complex, constituind, în primul rând, un instrument prin care se asigură protecția producției și a producătorilor naționali, lărgirea cooperării economice și, în al doilea rând, o sursă de venituri pentru bugetul de stat¹³.

În anul 1973, România a adoptat, un tarif vamal, consecință a faptului că a devenit membră a Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT). Tariful vamal al României a suferit modificări succesive ca urmare a intrării în vigoare a acordurilor internaționale în materie, la care statul român este parte. În această categorie se înscriu Acordul de asociere a României la Comunitățile Europene, Acordul dintre România și statele Asociației Europene a Liberului Schimb privind comerțul cu produ-

se agricole de bază, Acordul privind aderarea României la Acordul central-european de comerț liber (CEFTA), precum și Actul final al Runde Uruguay, încheiat la Marakesh, în 1994. Aceste documente internaționale urmăresc liberalizarea schimburilor comerciale și cuprind facilități vamale pe care părțile și le acordă reciproc, a căror aplicare este eșalonată pe mai mulți ani. Obiectul operațiunilor de vămire îl constituie mărfurile sosite în vama de destinație sau la locul stabilit de autoritatea vamală. Reglementarea în vigoare prevedea procedura de stabilire a regimului vamal, care constituie totalitatea normelor care se aplică în cadrul operațiunii de vămire, în funcție de scopul operațiunii comerciale și de destinația mărfii.

Concluzii

În orice economie, taxele vamale au avut și au un rol complex, constituind, în primul rând, un instrument prin care se asigură protecția producției și a producătorilor naționali, lărgirea cooperării economice și, în al doilea rând, o sursă de venituri pentru bugetul de stat. Taxele vamale aduc un aport foarte redus, situându-se, de regulă, pe ultimul loc în cadrul impozitelor indirecte din punctul de vedere al aporturilor. Ele au constituit întotdeauna un important instrument de protecție a economiilor naționale și continuă să dețină un rol însemnat în domeniul concurenței internaționale pe piețele de mărfuri, astfel încât încadrarea la importul unui produs dintr-o anumită grupă de taxe vamale este de natură să hotărască adesea realizarea sau nerealizarea tranzacției comerciale sau să constituie un element important al contabilității acestora.

Recenzent:

Sava MAIMESCU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Note:

¹ *Colecțiuni de legi și regulamente vamale*, Tipografia Curții Regale, București, 1890.

² *Legea asupra vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 37 din 24 iunie 1866.

³ *Legea pentru amânarea punerii în aplicare a legii asupra vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 42 din 1 iulie 1866.

⁴ *Legea pentru modificarea legii generale a vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial* din 18 martie 1877.

⁵ *Legea pentru modificarea legii generale a vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial* din 18 aprilie 1878.

⁶ *Legea pentru modificarea legii generale a vămilor* din 15 iunie 1874 și 18 martie 1872, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 35 din 13 martie 1880 și nr. 58 din 11 martie 1880.

⁷ *Legea pentru modificarea legii generale a vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 70 din 25 martie 1880.

⁸ *Legea pentru adăugarea unui alineat la articolul 8 din legea generală a vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 51 din 8 iunie 1882.

⁹ *Legea generală a vămilor*, în *Monitorul Oficial*, nr. 72, din 1 iulie 1905.

¹⁰ *Legea nr. 6 din 28 decembrie 1961, privind reglementarea regimului vamal al R.P.R.*, *Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a R.P.R.*

¹¹ *Legea pentru modificarea unor dispoziții din legea generală a vămilor*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 281 din 17 martie 1982.

¹² Belu M., Joldeș C., Marinaș L., *Sistemul vamal*, Editura Economică, București, 2003.

¹³ Botez Gh., *Politica comercială externă a României*, Editura Fundației României de mâine, București, 2002.

¹⁴ Colectiv de autori, *Istoria dreptului românesc*, Editura Academiei, București, 1980, vol. I.

¹⁵ Merlescu, I. V., *Drept Vamal*, Edit. Tipografiei Curierul Judiciar, București, 1924.

¹⁶ Vasiliu T., *Cod Penal comentat și adnotat: Partea specială*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1977.

REFLECȚII ASUPRA OBIECTULUI ȘI LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE REȚINERE ILEGALĂ

Mihail SORBALA,
doctorand (ULIM)

REZUMAT

Reținerea persoanei bănuite de comiterea unei infracțiuni pe durata procesului penal este o măsură acceptată de toate legiurile de procedură penală. A priva pe cineva de libertate, în urma unei bănuiele temeinice, înainte de a fi judecat, găsit vinovat și condamnat, nu este contrar principiului constituțional asupra libertății individuale. Justiția nu poate sta cu mâinile încrucișate în fața sfidării pe care i-o aruncă bănuitul, sau prin încercările sale de a compromite aflarea adevărului și incidența legilor penale, sau în fața pericolozității continue și iminente pe care o prezintă bănuitul, învinuitul prin personalitatea sa, sau prin amenințările sau noile sale infracțiuni, ci justiția trebuie să ia, prompt și energic, măsurile de a preveni sau înlătura aceste neajunsuri și a asigura desfășurarea netulburată, neinfluențată și în ritmul convenit a procesului penal. Ori, pentru a da justiției posibilitatea de a fi în rolul ei, față de astfel de situații, este posibil să nu fie altă alegere decât recurgerea la măsura radicală a reținerii ca măsură de constrângere procesual-penală. Numai așa poate justiția avea bănuitul, învinuitul la dispoziția sa, îi poate dejuca planurile de a se sustrage răspunderii penale, de a nu influența, falsifica sau distruge probele, de a nu comite noi infracțiuni și de a nu teroriza societatea cu prezența sa periculoasă.

Cuvinte-cheie: justiție, reținere, persoana reținută, reținere ilegală, fapta incriminată, măsură procesuală, persoană bănuită, obiectul infracțiunii, latura obiectivă, legalitatea procesului penal, legea procesual-penală, codul penal, răspundere penală.

SUMMARY

The detention of the person suspected of committing a crime in a criminal proceeding, is a measure accepted by all statutes of criminal proceedings. To deprive someone of freedom, as a result of suspicion grounds before being judged, found guilty and convicted, is not against the constitutional principle of individual freedom. Justice cannot stay without acting against defiance thrown by the suspected of committing a crime, or by its tries to compromise the finding of the truth and the incidence of the criminal laws or against the unceasing and imminent danger presented by the suspected of committing a crime, accused by its personality, or by its threats or its new crimes, but justice should take, promptly and energetically, measures to prevent or to remove these shortcomings and to ensure an undisturbed, in a suitable rhythm and unaffected criminal proceeding. Or, for giving the justice the possibility to be in its role, in such situations, is possible not to have another choice than using the radical measure like detention as a criminal procedural coercive measure. Just in such a way justice can make the suspected of committing a crime, accused available, can baffle its plans of absconding from criminal responsibility, influencing, faking or destroying evidences, committing new crimes and terrorizing the society with its dangerous presence.

Keywords: justice, detention, detained person, illegal detention, incriminated deed, procedural measure, suspected person, object of the offense, objective side, legality of the criminal proceeding, criminal procedural law, criminal code, criminal liability.

Justiția, ca valoare socială deosebit de importantă, de a cărei înfăptuire depinde însăși ordinea de drept într-un stat democratic, reprezintă o formă fundamentală de realizare a puterii de stat, astfel încât orice faptă îndreptată împotriva acestei valori este și trebuie să fie apărută, inclusiv prin mijloacele dreptului penal¹.

În conformitate cu art.25 din *Constituția Republicii Moldova*, libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzută de lege. Reținerea nu poate depăși termenul de 72 ore. Dreptul constituțional al persoanei la libertatea individuală și siguranță presupune că aceasta nu poate fi privată de libertate samovolnic și neîntemeiat la dorința reprezentanților organelor de drept. Reținerea și arestarea preventivă afectează întotdeauna dreptul la libertatea individuală, din care considerent aceste măsuri de constrângere urmează a fi aplicate în strictă concordanță cu prevederile legii.

Privarea unei persoane de libertate în alte cazuri sau condiții, decât cele prevăzute de lege, aduce atingere desfășurării normale a activității de înfăptuire a justiției, ceea ce face ca această faptă să prezinte, în mod vădit, pericol pentru societate².

Incriminarea faptei de reținere ilegală și arest ilegal

„constituie apărarea prin mijloace de drept penal a unora dintre principiile care guvernează procesul penal: legalitatea procesului penal, aflarea adevărului, garantarea libertății persoanei, respectarea demnității umane, prezumția de nevinovăție, dar și a unor prevederi din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 și din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953³.

Legea procesual-penală prevede în ce condiții și cazuri se pot lua față de anumite persoane măsuri privative de libertate pentru buna desfășurare a procesului penal. Luarea acestor măsuri în alte condiții și cazuri decât cele enumerate limitativ de lege aduce atingere desfășurării normale a procesului penal. De asemenea, legea reglementează regimul de executare a pedepsei privative de libertate și al măsurilor de siguranță și educative care implică o privare de libertate. Nerespectarea acestor dispoziții imperative aduce, de asemenea, atingere activității de înfăptuire a justiției, prin crearea unor condiții defavorabile pentru realizarea scopului sancțiunilor privative de libertate⁴.

Pericolozitatea avansată a reținerii ilegale sau a arestului ilegal constă în faptul că aceste măsuri de

constrângere limitează unul dintre cele mai importante drepturi garantate de Constituție – dreptul fiecărei persoane la libertate. Din acest considerent, putem menționa că obiectul general (principal) al acestei infracțiuni îl constituie interesele justiției, înfăptuirea justiției, iar dacă e să fim mai preciși – „relațiile sociale, care exclud aplicarea reținerii ilegale, a arestului ilegal în calitatea lor de măsuri de constrângere procesual-penală în lipsa temeiurilor prevăzute de legea procesual-penală în acest sens, sau, respectiv, cu încălcarea ordinii stabilite de lege în această privință”.⁵ Înfăptuirea justiției, ca valoare socială... trebuie înțeleasă în accepțiunea cea mai largă a acestei noțiuni. Acest înțeles larg, în raport cu ocrotirea penală, cuprinde complexul de funcțiuni prin care se înfăptuiește justiția, adică diversele activități funcționale caracteristice operei de realizare a justiției. Această accepțiune largă se răsfrânge și asupra înțelesului termenului de „organ care înfăptuiește justiția”⁶.

În calitate de obiect suplimentar al componenței vizate de infracțiune, figurează libertatea și siguranța persoanei, care după valoarea sa este nu mai puțin importantă decât interesele justiției. De facto, această componență de infracțiune ar putea fi plasată în cap. V al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova „Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor”, însă la determinarea locului componenței de infracțiune, în cadrul sistemului normelor de drept penal, urmează a fi luat în calcul „nu numai importanța corelativă a obiectelor atentatului infracțional, dar și faptul că încălcarea intereselor are loc într-un domeniu specific al activității organelor de justiție”⁷. Conform savanților români Gheorghe Diaconescu și Constantin Duvac, „obiectul juridic special al infracțiunii de arestare ilegală⁸ îl formează relațiile sociale a căror formare și dezvoltare depind de apărarea activității de înfăptuire a justiției penale contra abuzurilor săvârșite de către organele judiciare. Infracțiunea de arestare nelegală are și un obiect secundar, adiacent, reprezentat de relațiile sociale ocrotite prin apărarea persoanei fizice”⁹.

În opinia savanților autohtoni Sergiu Brînză și Vitalie Stati, „**obiectul juridic special** al infracțiunii specificate la alin.(1) art. 308 Cod penal al Republicii Moldova are un caracter multiplu: obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției, sub aspectul aplicării în condiții legale a măsurii de reținere a persoanei; **obiectul juridic secundar** îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. De asemenea, în plan secundar, poate fi adusă atingere relațiilor sociale cu privire la libertatea psihică (morală), integritatea corporală sau sănătatea persoanei”¹⁰.

În ceea ce ne privește, ținem să menționăm în continuare că dispoziția art. 308 CP RM conține, de fapt, două componente de infracțiune:

- 1) reținerea ilegală cu bună-știință de către persoana care efectuează urmărirea penală;
- 2) arestarea cu bună-știință ilegală de către judecător.

Între acestea există atât anumite asemănări (în latura ce ține de privarea ilegală de libertate a persoanei), precum și unele deosebiri, în special, la aspectul privind latura obiectivă și subiectul acestor fapte.

Întru caracterizarea laturii obiective a reținerii ilegale (art.308, alin.(1) CP RM) urmează să facem trimitere la noțiunea de „**reținere**”, care o conține art. 165 alin. (1) Cod de procedură penală al Republicii Moldova: „Constituie reținere privarea persoanei de libertate, pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 de ore, în locurile și în condițiile stabilite prin lege”.

În acest context, discutabilă este întrebarea care varietate a reținerii se are în vedere în cadrul art.308, alin. (1) CP RM. Unii specialiști doctrinari din domeniul dreptului penal consideră că reținerea ilegală urmează a fi calificată ca nimerind sub incidența legii penale atât atunci când aceasta are un caracter procesual-penal, cât și când are un specific contravențional¹¹. Alți savanți presupun că, dimpotrivă, în cazul dat, ar fi vorba doar despre reținerea procesual-penală¹². Savanții ruși N.I. Golubov, A.A. Gulii și V.N. Kușikov au aceeași părere, susținând opinia că „nu constituie latura obiectivă a componenței de infracțiune de reținere ilegală oarecare alte varietăți ale reținerii, cu excepția celei procesuale, cum ar fi reținerea contravențională, cea în vederea stabilirii identității persoanei sau în scopul asigurării executării unei sentințe de condamnare”¹³.

În ceea ce ne privește, considerăm că este corectă ultima opinie, deoarece art.308 CP RM stabilește răspunderea penală nu numai pentru reținerea ilegală, dar și pentru arestarea ilegală, adică pentru diferite varietăți ale privării ilegale de libertate a persoanelor bănuite sau învinuite în comiterea infracțiunilor, dar nu a faptelor contravenționale.

Urmează, totodată, a fi luat în calcul și momentul că, după cum ne demonstrează practica de toate zilele, colaboratorii organelor de poliție adeseori, reținând persoanele bănuite în comiterea infracțiunilor, pot perfectă reținerea prin întocmirea documentelor fictive, ca de exemplu, privind săvârșirea actului de huliganism nu prea grav, prevăzut de art. 354 Cod contravențional al Republicii Moldova. În astfel de cazuri, criteriul determinativ al delimitării reținerii contravenționale de cea procesual-penală îl constituie conținutul actului de audiere (al discuției): dacă tema discuției ține de bănuirea în comiterea unei infracțiuni, apoi reținerea urmează a fi recunoscută ca fiind una de drept procesual-penal, chiar și dacă a fost perfectată inițial ca fiind una contravențională (ca de exemplu, pentru săvârșirea huliganismului nu prea grav).

Nu putem considera ca fiind drept reținere procesual-penală reținerea (prinderea) persoanei în timpul comiterii sau după săvârșirea infracțiunii, când scopul acestei rețineri ține de aducerea celui reținut către organele de drept. În aceste cazuri momentul reținerii urmează a fi considerat timpul de când cel reținut a fost transmis către organul de urmărire penală. Dacă însă reținerea se realizează în baza unei ordonanțe anterior pronunțate, emise a organului de urmărire penală, apoi momentul reținerii urmează a fi considerat cel al reținerii de facto.

Noțiunea de „persoană bănuită în comiterea infracțiunii” o conține art. 63 alin.(1) CP RM, unde se spune că: „Bănuitul este persoana fizică față de care există anumite probe că a săvârșit o infracțiune până la punerea sub învinuire. Persoana poate fi recunoscută în

calitate de bănuît prin unul din următoarele acte procedurale, după caz:

- 1) procesul-verbal de reținere;
- 2) ordonanța sau încheierea de aplicare a unei măsuri preventive neprivative de libertate;
- 3) ordonanța de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuît¹³.

În situația dată, cel de-al doilea și cel de-al treilea temei de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuît nu se atribuie la sfera de acțiune a art.308 CP RM, deoarece atât darea unei ordonanțe sau încheieri de aplicare a unei măsuri preventive neprivative de libertate, cât și recunoașterea persoanei în calitate de bănuît în baza unei ordonanțe date, în acest sens, nu privează persoana de libertate. Respectiv, în art.308 CP RM, este vorba doar despre acele persoane care au fost supuse reținerii de facto (în baza unui proces-verbal de reținere) sau față de care a fost aplicată măsura preventivă sub formă de arest.

Temeiurile, ordinea și termenele de reținere sunt reglementate în art.166 și 167 CPP RM. Art. 166 alin.(1) CPP RM stipulează că: „Organul de urmărire penală are dreptul să rețină persoana, dacă există o bănuială rezonabilă privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an, numai în cazurile:

- 1) dacă aceasta a fost prinsă în flagrant delict;
- 2) dacă martorul ocular, inclusiv victima, indică direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea;
- 3) dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ei ori în unitatea ei de transport sunt descoperite urme evidente ale infracțiunii;
- 4) dacă la locul săvârșirii infracțiunii sunt descoperite urmele lăsate de către această persoană”.

Alin.(2) art.166 CPP RM completează lista temeiurilor de reținere prin reglementarea momentului că: „În alte circumstanțe care servesc temei pentru o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit infracțiunea, aceasta poate fi reținută numai dacă a încercat să se ascundă ori nu i s-a putut constata identitatea”.

Reținerea persoanei în condițiile sus-enunțate nu poate depăși 72 de ore din momentul privării de libertate¹⁴.

De asemenea, în baza unor temeiuri suplimentare prevăzute aparte de legea procesual-penală (art.165 alin.(2) CPP RM), mai pot fi supuse reținerii și următoarele categorii pe persoane:

1) învinuitul, inculpatul care încalcă condițiile măsurilor preventive neprivative de libertate, luate în privința lui, precum și ordonanța de protecție în cazul violenței în familie, dacă infracțiunea se pedepsește cu închisoare;

2) condamnații în privința cărora au fost adoptate hotărâri de anulare a condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de anulare a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen.

În conformitate cu art.167 CPP RM „Despre fiecare caz de reținere a unei persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni, organul de urmărire penală, în termen de până la 3 ore de la momentul privării ei de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere, în care se indică temeiurile, motivele, locul, anul, luna, ziua și ora

reținerii, fapta săvârșită de persoana respectivă, rezultatele percheziției corporale a persoanei reținute, precum și data și ora întocmirii procesului-verbal... Procesul-verbal de reținere se semnează de către persoana care l-a întocmit și de persoana reținută. În termen de până la 3 ore de la reținere, persoana care a întocmit procesul-verbal prezintă procurorului o comunicare în scris referitoare la reținere.

Persoana reținută în condițiile art.166 CPP RM, până la expirarea termenului de 72 ore (în cazul minorilor – a termenului de 24 ore) trebuie să fie adusă cât mai curând posibil din momentul reținerii în fața judecătorului de instrucție pentru a fi examinată chestiunea arestării sau, după caz, a eliberării acesteia. Procurorul, în termenele prevăzute de art.166 CPP RM va emite o ordonanță de eliberare a persoanei reținute fie, după caz, va înainta demersul privind aplicarea măsurii preventive sub formă de arest judecătorului de instrucție.

Persoana reținută urmează a fi eliberată în cazurile în care:

- 1) nu s-au confirmat motivele verosimile de a bănuî că persoana reținută a săvârșit infracțiunea;
- 2) lipsesc temeiuri de a priva în continuare persoana de libertate;
- 3) organul de urmărire penală a constatat la reținerea persoanei o încălcare esențială a legii;
- 4) a expirat termenul reținerii;
- 5) instanța nu a autorizat arestarea preventivă a persoanei.

Persoana eliberată după reținere nu mai poate fi reținută din nou pentru aceleași temeiuri.

În contextul celor expuse *supra*, putem menționa că reținerea este considerată ilegală, în primul rând, atunci când sunt în lipsă temeiurile faptice ale acesteia, când nu există probe destule în privința momentului că ar fi prezente circumstanțele invocate în art.166 alin.(1) CPP RM (că persoana a fost prinsă în flagrant, că asupra ei indică martorii oculari etc.).

O a doua varietate a reținerii ilegale o constituie încălcarea formei procesuale a acesteia, adică, în special, a ordinii și a termenului de reținere. În legătură cu acest fapt, în literatura de specialitate sunt întâlnite diferite opinii. Unii autori consideră că orice încălcări ale ordinii reținerii, prevăzute de lege, constituie semnele respectivei componente de infracțiune¹⁵.

Conform opiniei altora, încălcarea cerințelor formale ale legii de procedură penală în procesul realizării actului de reținere, dacă au existat temeiuri legale pentru aplicarea acestei măsuri de constrângere procesual-penală, nu formează componenta de infracțiune a unei fapte care atentează la interesele justiției și urmează a fi recunoscută ca fiind o abatere disciplinară¹⁶.

După o altă părere, în situația prezenței temeiurilor legale pentru reținere, doar o încălcare gravă și substanțială a normelor de drept procesual-penal poate invoca prezența componente de infracțiune de reținere ilegală, iar dacă abaterea de la legea procesual-penală este una neesențială, apoi o atare faptă chiar deși întrunește formal semnele acestei componente de infracțiune, însă în virtutea lipsei de importanță nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni și, respectiv, nu poate fi recunoscută în calitate de infracțiune¹⁷.

Această părere ni se pare a fi cea mai corectă din cele expuse *supra*, având la bază anumite argumente. Totodată, aplicabilitatea în practică a acestei concluzii urmează a fi realizată cu un anumit grad de precauție, deoarece „lipsa de importanță” a unei fapte are un aspect estimativ, iar în cazul dat avem de a face cu încălcarea unei libertăți individuale garantate de Constituție, fiind necesar a stabili, de fiecare dată, care încălcări ale regulilor de procedură penală urmează a fi recunoscute neînsemnate, neesențiale.

Încălcările, abaterile în sensul în care ne interesează sunt recunoscute ca fiind evidente în cazurile în care, în genere, nu a fost întocmit proces-verbal de reținere sau procurorul nu a fost înștiințat despre reținere, așa cum o cere legea de procedură penală (art.167 alin.(1) CPP RM). Totodată, încălcările pot fi și neînsemnate dacă, de exemplu, abaterile sub aspectul termenului prevăzut de lege în cazul reținerii se limitează la depășirea de câteva minute a timpului acordat pentru realizarea anumitor acțiuni procesuale cu ocazia aplicării acestei măsuri de constrângere procesual-penală.

Reținerea este „nelegală”, atunci când condițiile prevăzute de lege, pentru luarea acestei măsuri, nu sunt îndeplinite. Aceasta înseamnă că reținerea este nelegală când a fost dispusă sau efectuată în afara cazurilor prevăzute de lege și fără îndeplinirea formalităților esențiale cerute de lege¹⁸.

Reținerea ilegală poate consta într-o acțiune sau chiar într-o inacțiune (de plidă, omisiunea de a elibera pe cel reținut la expirarea termenului legal sau neexecutarea dispoziției de punere în libertate de îndată a persoanei cercetate în stare de reținere. Această opinie este expusă, în special, de către savantul Gheorghe Ulianovschi, care ne menționează că „reținerea ilegală poate fi comisă sub aspectul elementului material și printr-o inacțiune, de exemplu, în cazul în care cel reținut nu este pus în libertate la decăderea termenelor reținerii”¹⁹.

În literatura de specialitate din Federația Rusă, se menționează că dacă termenul de reținere a durat dincolo de limita prevăzută de lege, apoi faptul dat urmează a fi calificat ca fiind drept deținere ilegală în stare de arest²⁰. În legea penală a Republicii Moldova, un așa calificativ lipsește, alin.(2) art.308 CP RM prevăzând răspunderea penală doar pentru arestarea cu bună-știință falsă de către judecător.

Din momentul aducerii celui reținut în fața organului de urmărire penală, reținerea se consideră ca fiind consumată, epuizată, indiferent de faptul dacă a fost sau nu întocmit un proces-verbal cu privire la reținere.

Drept rezultat al finalizării studiului întreprins, se impun și anumite concluzii proprii, dar și susțineri ale anumitor concepte și opinii expuse în cadrul acestui articol, care ni se prezintă a fi corecte și, respectiv, argumentate științific.

Astfel, gradul avansat de pericol al reținerii ilegale sau a arestului ilegal constă în faptul că aceste măsuri de constrângere limitează unul dintre cele mai importante drepturi garantate de Constituție – dreptul fiecărei persoane la libertate. Din acest considerent, putem menționa că obiectul general (principal) al acestei infracțiuni îl constituie interesele justiției, înfăptuirea justiției, iar

dacă e să fim mai preciși – „relațiile sociale, care exclud aplicarea reținerii ilegale, a arestului ilegal în calitatea lor de măsuri de constrângere procesual-penală în lipsa temeiurilor prevăzute de legea procesual-penală în acest sens, sau, respectiv, cu încălcarea ordinii stabilite de lege în această privință. De asemenea, este absolut evident faptul că nu se referă la latura obiectivă a componentei de infracțiune de reținere ilegală anumite alte varietăți ale reținerii, cu excepția celei procesuale, cum ar fi, de exemplu, reținerea contravențională, sau cea aplicată în vederea stabilirii identității persoanei sau în scopul asigurării executării unei sentințe de condamnare. În situația prezentei temeiurilor legale pentru reținere, doar o încălcare gravă și substanțială a normelor de drept procesual-penal poate invoca prezența componentei de infracțiune de reținere ilegală, iar dacă abaterea de la legea procesual-penală este una neesențială, apoi o atare faptă chiar deși întrunește formal semnele acestei componente de infracțiune, însă în virtutea lipsei de importanță nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni și, respectiv, nu poate fi recunoscută în calitate de infracțiune (în cazul nostru de infracțiune de reținere ilegală).

Recenzent:

Alexei BARBĂNEAGRĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Note:

¹ Dungan Petre, *Unele reflecții asupra infracțiunii de incucerea în eroare a organelor judiciare, reglementată în noul Cod penal*, în *Dreptul*, 2010, nr. 7, p. 47-48.

² Ulianovschi Gheorghe, *Infracțiuni care împiedică înfăptuirea justiției*, Garuda-Art, Chișinău, 1999, p. 41.

³ Udrioiu M., Predescu O., *Protecția europeană a drepturilor omului în procesul penal român: Tratat*. C.H. Beck, București, 2008, p. 236.

⁴ Diaconescu Gheorghe, Duvac Constantin, *Tratat de drept penal: Partea specială*, C.H. Beck, București, 2009, p. 552.

⁵ Лобанова Л.В., *Преступления против правосудия: теоретические проблемы классификации и законодательной регламентации*, Волгоград, 1999, с. 109.

⁶ Nicoleta Iliescu, în: Dongoroz Vintilă, Kahane Siegfried, Oancea Ion, Fodor Iosif, et al., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. IV, Ed. Academiei Române, București, 1972, p. 162.

⁷ Горелик А.С., Лобанова Л.В., *Преступления против правосудия*, Юридический Центр Пресс, СПб., 2005, с. 343.

⁸ În legea penală a României arestarea ilegală în calitatea sa de componentă de infracțiune reprezintă reținerea ilegală și arestarea ilegală.

⁹ Diaconescu Gheorghe, Duvac Constantin, *op. cit.*, p. 553.

¹⁰ Brînză Sergiu, Stati Vitalie, *Drept penal: Partea specială*, vol. II, Chișinău, 2011, p. 746.

¹¹ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, отв. ред. В.И. Радченко; науч. ред. А.С. Михлин. Москва, 2000, с. 727.

¹² Практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, под общ. ред. Х.Д. Аликуперова и Э.Ф. Побегайло, Москва, 2001, с. 741.

¹³ Голубов И.И., Гулый А.А., Кузиков В.Н., *Уголовная ответственность за преступления против правосудия*, Московский психолого-социальный институт, Москва – Воронеж, 2001, с. 51.

¹⁴ Ca excepție de la regula generală, termenul de reținere a persoanelor cu vârsta sub majorat nu poate depăși limita de 24 ore.

¹⁵ Власов И.С., Тяжкова И.М., *Ответственность за преступления против правосудия*, Москва, 1968, с. 62.

¹⁶ Курс советского уголовного права: Часть особенная, отв. ред. Н.В. Беляев, Ленинград, 1978, т. 4, с. 350.

¹⁷ Кулешов Ю.И., *Преступления против правосудия: понятие, система, юридический анализ и проблемы квалификации: Учебное пособие*, Хабаровск, 2001, с. 57.

¹⁸ Iliescu Nicoleta, *op. cit.*, p. 240-241.

¹⁹ Barbăneagră Alexei, Gheorghe Alecu, Viorel Berliba ș.a., *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu*, Chișinău, 2009, p.674.

²⁰ Горелик А. С., Лобанова Л. В., *op. cit.*, p. 347.

LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA art.208 CP RM

Stanislav COPEȚCHI,
magistru în drept, lector (USM)

REZUMAT

Obiectul demersului științific de față îl formează analiza laturii subiective a infracțiunii specificate la art.208 CP RM. Se demonstrează că infracțiunea de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale poate fi comisă doar cu intenție directă, deoarece, pe de o parte, respectiva infracțiune este formală, iar pe de altă parte, făptuitorul urmărește realizarea unui obiectiv concret, exprimat în mod alternativ în: a) afirmarea victimei în activitatea criminală; b) săvârșirea de către victimă a unei infracțiuni; sau c) săvârșirea unei fapte imorale. Se arată că întrucât victima infracțiunii are un statut special, eroarea făptuitorului față de vârsta victimei are importanță la calificare.

Cuvinte-cheie: latura subiectivă, intenție directă, intenție calificată, motiv, scop, minor, factor intelectual, factor volitiv.

SUMMARY

The object of the present scientific demarche is formed to analyze the subjective side by the offense specified in art.208 PC RM. It is proved that the offense of attracting minors in criminal activity or their determination to commit immoral acts can be committed only by direct intention, it because, on the one hand, this offense is formal, and on the other hand, the perpetrator seeks to achieve a concrete objective, expressed alternatively: a) affirmation of the victim of criminal activity, b) committing of a crime by the victim or, c) committing an immoral acts. It shows that as a victim of crime has a special status, error perpetrator to the victim's age is relevant to qualification.

Keywords: the subjective side, direct intention, qualified intention, reason, purpose, minor, intellectual factor, volitional factor.

Spre deosebire de latura obiectivă a infracțiunii, **S**cara exprimă aspectul exterior al infracțiunii, latura subiectivă semnifică aspectul interior (lăuntric). Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin prezența următoarelor semne: vinovăția, scopul, motivul și emoțiile. În cele ce urmează, vom debuta cu analiza vinovăției ca *semn constitutiv obligatoriu al infracțiunii* stipulate la art.208 CP RM. Dacă lipsește vinovăția persoanei, nu mai există nici componentă de infracțiune, respectiv, nici infracțiune. Corespunzător, prezența semnelor obiective ale infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, dar în lipsa vinovăției persoanei, duce la inexistența infracțiunii în general.

Codul penal național nu definește *vinovăția*, ci reglementează doar *formele vinovăției*. În doctrină¹, prin vinovăție, ca semn al laturii subiective, se înțelege atitudinea psihică (conștientă și volitivă) a persoanei față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia, ce se manifestă sub formă de intenție sau imprudență. Raportând la infracțiunea supusă investigației, prin vinovăție trebuie să înțelegem atitudinea psihică a persoanei care a atins vârsta de 18 ani față de acțiunile acesteia de atragere a minorilor la activitate criminală, de instigare la săvârșirea infracțiunilor sau de determinare la săvârșirea unor fapte imorale (cerșetorie, jocuri de noroc, desfrâu etc.).

Pornind de la semantismul noțiunilor „atrageră”, „instigare”, „determinare”, cu care operează legislatorul la descrierea faptei prejudiciabile, considerăm că infracțiunea examinată poate fi comisă doar cu intenție. Prin urmare, vinovăția sub forma intenției manifestată de făptuitor la săvârșirea acțiunilor

prejudiciabile rezultă *ex re*. Considerăm imposibilă evoluarea imprudenței ca formă a vinovăției în cazul atragerii minorilor la activitate criminală sau determinării lor la săvârșirea unor fapte imorale. În acest sens, Iu.E. Pudovocikin, cu drept cuvânt, relevă: „Latura subiectivă a atragerii minorilor la săvârșirea infracțiunii este caracterizată în lege prin forma intenționată a vinovăției, deoarece vinovăția imprudentă este exclusă la săvârșirea infracțiunilor formale”². O asemenea abordare o discern și A.S. Kubatbekova. Potrivit acesteia: „Deoarece atragerea minorilor la săvârșirea infracțiunii este o componentă formală, atunci, evident, poate fi comisă doar cu intenție”³. La fel, și M.V. Ivanova afirmă: „Atragerea minorilor la săvârșirea infracțiunii, întotdeauna este o infracțiune intenționată, datorită specificului ei, presupunând o activitate conștientă, activă, îndreptată spre un anumit scop”⁴.

Cât privește tipul intenției, marea majoritate a autorilor⁵ consideră că infracțiunea analizată poate fi comisă doar cu intenție directă. Adică, persoana care a săvârșit infracțiunea își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, precum a și dorit săvârșirea acestora. Chiar și acei autori⁶, care consideră că infracțiunea analizată este una materială, susțin că aceasta poate fi comisă doar cu intenție directă.

În acest context, se profilează întrebarea: De ce în cazul infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, vinovăția se poate exprima doar prin intenție directă?

Explicația are la bază două argumente. *Primo* – infracțiunea analizată este una formală, latura obiectivă

fiind descrisă, fără apelarea la urmările prejudiciabile. *Secundo* – la baza acțiunilor stă prezența unui scop special, spre realizarea căruia tinde făptuitorul. Așa cum vom vedea *infra*, intenția făptuitorului de a săvârși infracțiunea este calificată de un scop special.

Referitor la primul argument, facem trimitere la sublinierea făcută de Iu.A. Krasikov: „Cât privește vinovăția față de însăși acțiunea ce formează latura obiectivă a infracțiunilor formale, aceasta poate să se exprime doar sub forma intenției directe, deoarece voința persoanei în aceste cazuri este îndreptată spre săvârșirea acțiunii”⁷⁷. Pe aceeași undă se situează și autorii B.S. Volkov și B.V. Sidorov⁸, care consemnează: „În cazul săvârșirii infracțiunilor cu componență formală, faptul conștientizării de către persoană că săvârșește o acțiune social periculoasă presupune și dorința săvârșirii acesteia. Acțiunile comise, pentru persoană sunt întotdeauna dorite, doar dacă nu au fost săvârșite sub influența constrângerii fizice sau altor circumstanțe care exclud libertatea de a acționa”. În continuarea aceleiași idei, Ig. Hadîrcă, pe bună dreptate, afirmă: „Într-adevăr, cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii”⁷⁹.

Referitor la al doilea argument, în literatura de specialitate autohtonă¹⁰, cât și în cea străină¹¹, se susține că nu pot fi comise cu intenție indirectă infracțiunile ce includ în componența lor un scop special. Astfel, componentelor de infracțiune care au în conținutul lor scopul, în calitate de semn constitutiv obligatoriu, le corespunde doar intenția directă, lucru devenit astăzi un adevăr fundamental. Dacă persoana urmărește atingerea unui anumit rezultat, aceasta dorește, dar nu admite atingerea respectivului obiectiv. Tocmai prezența *scopului special*, în calitate de semn constitutiv obligatoriu în cadrul componenței de infracțiune examinate, condiționează manifestarea de către făptuitor a intenției directe de a atrage minorii la activitate criminală, de a instiga la comiterea infracțiunilor sau de a determina la săvârșirea unor fapte imorale; or, intenția persoanei adulte este calificată de realizarea unei finalități.

După această constatare, în același registru, menționăm că din definiția legală a intenției sunt deduse cele două părți componente: *elementul* sau *factorul intelectual* ce are la bază conștiința persoanei, care presupune conștientizarea acțiunilor sau inacțiunilor comise, iar în cazul componentelor materiale și al urmărilor prejudiciabile care se pot produce, și *elementul* sau *factorul volitiv*, la baza căruia stă voința persoanei, care constă în capacitatea persoanei de a-și dirija liber comportamentul infracțional gândit.

După cum am remarcat *supra*, intenția directă este tipul intenției atestat în cazul infracțiunii prevăzute la

art.208 CP RM. Iar dacă infracțiunea analizată este una formală, factorul intelectual și cel volitiv urmează a fi analizați doar în raport cu acțiunea prejudiciabilă; or, definirea legislativă a intenției directe de la art.17 CP RM reflectă atitudinea psihică a persoanei cu privire la infracțiunile materiale. Cu privire la acest aspect, Iu.A. Krasikov indică: „La săvârșirea infracțiunii, unde urmările prejudiciabile nu constituie semn obligatoriu, elementul volitiv al intenției se determină în baza atitudinii volitive față de însăși fapta ilegală”¹². La fel, și A.I. Rarog indică că, la infracțiunile formale, conținutul volitiv al intenției se limitează la atitudinea volitivă față de înșeși acțiunile/inacțiunile social periculoase¹³. Acest lucru are să însemne că făptuitorul (persoana care a atins vârsta de 18 ani) conștientizează (înțelege) caracterul și gradul prejudiciabil al acțiunilor sale de atragere la activitate criminală a minorilor, de instigare la săvârșirea infracțiunilor sau de determinare a minorilor la săvârșirea unor fapte imorale (sfera conștiinței), și dorește ca să atragă minorii la activitate criminală, să instige la săvârșirea infracțiunilor sau să determine minorii la săvârșirea unor fapte imorale (sfera volitivă).

Cu alte cuvinte, activitatea făptuitorului constă în determinarea minorului să săvârșească o infracțiune sau o faptă imorală. Această activitate presupune transferarea intenției de la făptuitor la victimă, anume cu scopul ca ultimul să comită infracțiunea sau fapta imorală gândită de făptuitor. Respectiv, determinând minorul să săvârșească o infracțiune sau o faptă imorală, persoana adultă trebuie să conștientizeze că comportamentul său este unul infracțional. După cum făptuitorul înțelege că săvârșirea unei infracțiuni este o faptă ilegală și prejudiciabilă, el trebuie să înțeleagă că și acțiunea de determinare a unui minor la săvârșirea unei infracțiuni este ilegală. Ori, atunci când asupra unui minor se exercită o influență ca acesta din urmă să comită o faptă prevăzută de legea penală sau una imorală, făptuitorul nu are cum să nu înțeleagă că fapta sa de determinare este una nu doar prejudiciabilă, dar și ilegală. El înțelege că activitatea sa pune minorul într-o lumină nefavorabilă, implicându-l la comiterea unei infracțiuni sau fapte imorale.

Dacă sub influența adultului, la minor a apărut intenția de a comite infracțiunea sau fapta imorală, dar adultul nu a avut intenția de a-l determina pe minor la săvârșirea infracțiunii sau fapte imorale, atunci nu vom fi în prezența infracțiunii analizate.

În conjunctura infracțiunii specificate la art.208 CP RM, elementul intelectual cuprinde două aspecte:

1) conștientizarea de către făptuitor a caracterului și gradului prejudiciabil al acțiunilor sale îndreptate spre atragerea minorilor la activitate criminală, instigarea la săvârșirea infracțiunilor sau determinarea minorilor la săvârșirea unor fapte imorale;

2) conștientizarea de către făptuitor a caracterului și gradului prejudiciabil al celor la comiterea cărora este determinat minorul – a potențialului comportament al minorului.

La fel, făptuitorul trebuie să mai conștientizeze că minorul va trece la săvârșirea infracțiunii sau faptei imorale, la care a fost instigat sau determinat, anume datorită activității sale de instigare sau determinare, și că acesta nu este rezultatul activității altor persoane.

Deoarece acțiunea infracțională a omului este generată de regulă, de voința individuală, ce reprezintă actul voluntar prin care se execută fizic rezultatul gândirii individuale¹⁴, factorul volitiv înglobează în sine dorința de a comite fapta prejudiciabilă și de a atinge un anumit rezultat infracțional. În contextul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, făptuitorul dorește să atragă un minor la activitate criminală, să instige la săvârșirea infracțiunilor sau să determine la săvârșirea unor fapte imorale, și ca obiectivul propus să fie atins. În acest fel, E.P. Korovin arată: „Făptuitorul este cointeresat la săvârșirea infracțiunii de către persoana atrasă, de aceea acționează cu o tendință evidentă de a provoca celei din urmă dorința de a săvârși această infracțiune, comportându-se față de acest lucru ca și asupra unui fapt necesar, pentru ce îndreaptă și concretizează acțiunile sale în așa fel ca atragerea să fi fost realizată corespunzător”¹⁵.

Există și opinia precum că infracțiunea cercetată poate fi comisă și cu intenție indirectă. Bunăoară, M.G. Autlev susține: „Cel vinovat conștientizează pericolul social al comportamentului său antisocial, de influențare asupra minorului, prevede posibilitatea săvârșirii de către minor a infracțiunii și dorește sau conștient admite acest lucru”¹⁶ (*subl. ne aparține*). Alți autori indică: „Din punctul de vedere al laturii subiective, atragerea minorului la săvârșirea infracțiunii poate fi comisă doar intenționat. La caracterizarea vinovăției, urmează de stabilit dacă a conștientizat adultul sau a admis (*subl. ne aparține*) că prin acțiunile sale atrage minorul la săvârșirea infracțiunii”¹⁷.

Nu putem fi de acord cu acei autori care pledează că atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale poate fi comisă atât cu intenție directă, cât și cu intenție indirectă. Un asemenea punct de vedere contravine esenței juridice a infracțiunii stipulate la art.208 CP RM; or, făptuitorul, la comiterea acțiunilor prejudiciabile urmărește realizarea unui obiectiv – trecerea de către minor la săvârșirea infracțiunii sau faptei imorale. Cu atât mai mult că urmările prejudiciabile nu sunt incluse în cadrul laturii obiective a infracțiunii analizate, în calitate de semn constitutiv obligatoriu, componenta de infracțiune cercetată fiind formală. În consecință, este imposibilă atestarea intenției indirecte. Aceasta întrucât tipul dat al intenției este

caracteristic doar infracțiunilor materiale, nu și celor formale. Prin urmare, doar în prezența intenției directe persoana adultă poate fi trasă la răspundere penală în baza art.208 CP RM.

Nu putem agreea nici punctul de vedere susținut de I.V. Litvinova¹⁸, potrivit căruia doar în cazul aplicării violenței, făptuitorul poate manifesta intenție indirectă în raport cu urmarea prejudiciabilă sub forma vătămării sănătății. Iar dezacordul nostru este dictat de prezența scopului infracțiunii în calitate de semn secundar obligatoriu al laturii subiective care determină prezența intenției calificate. Astfel, atât în raport cu fapta prejudiciabilă, cât și față de urmările prejudiciabile, făptuitorul manifestă doar intenție directă. Deși, intenția indirectă este incidentă infracțiunilor materiale, prezența scopului special în conținutul constitutiv al normei de incriminare înlătură posibilitatea atestării intenției indirecte.

De asemenea, atitudinea psihică a făptuitorului trebuie raportată și față de statutul special al victimei. Persoana adultă trebuie să cunoască că victima nu a atins vârsta de 18 ani, adică că este minor. Dat fiind faptul că legiuitorul nu indică asupra cunoașterii de către făptuitor, cu bună-știință, a vârstei victimei, pentru a fi în prezența infracțiunii examinate este necesar și suficient ca persoana adultă să fi presupus că persoana atrasă la activitate criminală, instigată la comiterea infracțiunilor sau determinată la săvârșirea faptelor imorale, nu a atins vârsta majoratului. Interpretarea sistematică a normei de incriminare supusă analizei, spre exemplu în raport cu normele de la art.145 alin.(2) lit.e) CP RM (omorul unei persoane săvârșit cu bună-știință asupra unui minor...), art.151 alin.(2) lit.b) CP RM (vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății săvârșită cu bună-știință asupra unui minor...), art.152 alin.(2) lit.c¹) CP RM (vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății săvârșită cu bună-știință asupra unui minor...), etc. permite a concluziona asupra următorului fapt: pentru a fi în prezența infracțiunii stipulate la art.208 CP RM, făptuitorul, fie poate să cunoască cu certitudine că victima este minor, fie poate să admită conștient că victima este minor. De aceea, nu putem fi de acord cu opinia lui S.A. Nekrasov precum că, pentru a fi în prezența componentei de infracțiune date, este necesar ca persoana adultă să cunoască cu certitudine despre minoratul persoanei atrase¹⁹. După A.Morozov, cunoașterea incontestabilă a vârstei minorului, nu întotdeauna este privită convingător, nu corespunde scopului protecției drepturilor și intereselor legitime ale minorilor²⁰.

Pe de altă parte, în practică, cei abilitați cu aplicarea legii penale ar putea întâlni dificultăți la probarea atitudinii psihice a făptuitorului în situația în care acesta din urmă nu a cunoscut cu certitudine că victima este minor, ci doar a presupus în mod con-

știent. Evident, în virtutea principiului *in dubio pro reo*, sorginea căruia este principiul prezumției nevinovăției, existența unor dubii privind necunoașterea sau presupunerea conștientă a faptului că victima este un minor, urmează a fi interpretate în favoarea făptuitorului. Dacă, spre exemplu, organul de urmărire penală nu va putea proba că persoana adultă a presupus, în mod conștient, că persoana atrasă la activitate criminală, instigată la săvârșirea infracțiunii sau determinată la săvârșirea unor fapte imorale nu a ajuns la vârsta majoratului, atunci, făptuitorului, datorită principiului sus-nominalizat, nu i se va putea imputa fapta infracțională prevăzută la art.208 CP RM, prezumându-se că acesta nu a cunoscut și nici nu avea de unde să cunoască despre minoratul victimei.

Unii autori²¹ propun, în calitate de modificare legislativă, introducerea sintagmei „bună-știință” ca formă de manifestare a atitudinii făptuitorului față de vârsta victimei. Alții²², din contra, afirmă despre lipsa unei astfel de necesități. Ne subscriem la cea din urmă poziție. Restrângerea posibilităților de evaluare a minorilor în calitate de victime ale infracțiunii analizate nu are decât să ducă la asigurarea limitată a protecției drepturilor minorilor la dezvoltarea fizică, morală, socială, intelectuală și spirituală. Chiar și atunci când făptuitorul nu cunoaște cu certitudine, dar admite conștient faptul că victima nu a atins vârsta majoratului, având la bază unele împrejurări obiective, și totuși influențează asupra psihicului acesteia, este justificată pe deplin intervenția legii penale.

Trebuie de menționat că și în practică, în cele mai dese cazuri, cei abilitați cu aplicarea legii penale, în special judecătorii, în condiții neclare, indică în hotărârile emise asupra „bunei-științe”, ca atitudine psihică a făptuitorului față de cunoașterea vârstei victimei. La concret, în urma studiului efectuat al practicii judiciare în cauzele penale privind atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, am ajuns la concluzia precum că, în circa 90% din cele 31 cauze penale studiate, instanțele de judecată, în hotărârile pronunțate se referă la cunoașterea cu exactitate de către făptuitor a vârstei minorului, atras la activitate criminală, instigat sau determinat la săvârșirea infracțiunii sau faptei imorale. Iar respectiva cotă procentuală vine să semnifice: a) conceperea greșită de către judecători a atitudinii psihice pe care trebuie să o reflecte făptuitorul în raport cu statutul special al victimei, *fie* b) sancționarea, în cele mai dese cazuri, potrivit normei de la art.208 CP RM, doar atunci când făptuitorul cunoaște cu certitudine că victima nu a atins vârsta majoratului. Este jalnic dacă cota procentuală nominalizată exprimă prima din cele două variante posibile. Or, din prevederile art.208 CP RM nu rezultă că atitudinea psihică a făptuitorului față de statutul special al victimei trebuie să se exprime neapărat în

cunoașterea cu exactitate a faptului că victima nu a atins vârsta majoratului. În aceste condiții, este zădărnicit procesul de asigurare a respectării drepturilor și libertăților minorilor.

În aceeași ordine de idei, menționăm că cunoașterea sau presupunerea vârstei victimei infracțiunii poate fi desprinsă din analiza tuturor împrejurărilor obiective în care a fost comisă infracțiunea: relațiile dintre victimă și făptuitor, aspectul exterior al victimei, comportamentul victimei, modul de gândire și expunere a ideilor, obținerea informațiilor în baza altor surse. În calitate de date obiective, care ar demonstra faptul cunoașterii de către adult a vârstei minorului atras la săvârșirea infracțiunii sau faptei antisociale, T.K. Boiko mai adaugă: relațiile de rudenie, relațiile profesionale (profesor-elev etc.), durata întâlnirii la locul de trai, de învățătură, de lucru, sărbătorirea împreună a zilelor de naștere etc.²³.

Atunci când acțiunea infracțională este îndreptată către un minor care nu a atins vârsta de 12-14 ani, de regulă, nu apar anumite probleme la depistarea atitudinii psihice a făptuitorului față de vârsta victimei, atitudine desprinsă în special din fizicul și comportamentul minorului. Mai dificile sunt cazurile influențării infracționale asupra unor minori aflați mai aproape de vârsta majoratului (16-17 ani), datorită aspectului fizic asemănător, în foarte multe cazuri, cu cel al adulților, și mai cu seamă în lipsa unor relații de rudenie, prietenie sau de altă natură dintre făptuitor și victimă. Cel puțin, este mai complicat procesul de probare a vinovăției făptuitorului, și anume, că a cunoscut cu certitudine sau a admis faptul că persoana atrasă la activitate criminală, instigată la săvârșirea infracțiunii sau determinată la săvârșirea unei fapte imorale, nu a atins vârsta majoratului. În orice caz, în virtutea principiului exprimat sub forma adagiului latinesc, *in dubio pro reo*, cele comise vor fi interpretate în favoarea făptuitorului, în sensul că acesta nu a cunoscut și nici măcar nu a presupus că victima este minor.

Potrivit pct.14) al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii” nr.39 din 22.11.2004²⁴, la soluționarea chestiunii legate de cunoașterea sau necunoașterea vârstei minore a persoanei atrase la săvârșirea infracțiunii nu se va ține seama doar de declarațiile inculpatului, dar și de circumstanțele concrete ale cauzei.

În acest sens, demne de reținut sunt următoarele spețe din practica judiciară, unde s-a statuat asupra unor împrejurări obiective și circumstanțe concrete ale cauzei din care să rezulte atitudinea psihică a făptuitorului față de vârsta victimei:

– G.I. în seara de 12 spre 13 decembrie 2010 fiind la el la domiciliu din s.Lingura, r-nul Cantemir; cunoscând cu certitudine că R.G.P. este minor, deoa-

rece îi este nepot (subl. ne aparține), l-a determinat prin sfaturi pe cel din urmă și pe R.G.V. ca să sustragă rațe de la vecina celui din urmă, B.R.²⁵;

– T.V., într-una din zilele lunii aprilie 2011, cunoscând cu certitudine despre vârsta minoră a ficei sale T.A., a.n. 12.03.1994, (subl. ne aparține) a atras-o la sustragerea pe ascuns a bunurilor din buticul nr.37 al magazinului „UNIC”, mun. Bălți²⁶;

– I.G. la data de 16 octombrie 2012, aproximativ pe la orele 19.00, fiind în stare de ebrietate alcoolică, acționând în scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, știind cu certitudine despre vârsta minoră a lui M.V., a.n. 20.11.1995, deoarece acesta i-a comunicat că când va împlini vârsta de 18 ani, va merge să facă serviciul militar (subl. ne aparține), la propunerea sa și împreună cu cel din urmă, au comis un furt de bunuri materiale de la depozitul materialelor de construcții din s.Petrușeni, r-nul Râșcani, ce aparține lui V.P.²⁷;

– la baza condamnării lui D.A. potrivit alin.(1) art.208 CP RM au servit printre altele, declarațiile minorului M.P. care a fost instigat la săvârșirea infracțiunii de tâlhărie și aspectul fizic al acestuia și dezvoltarea lui psiho-emoțională (subl. ne aparține)²⁸.

Deoarece victima infracțiunii are un statut special, eroarea făptuitorului față de vârsta victimei are importanță la calificare.

Dacă făptuitorul consideră, în mod întemeiat, bazându-se pe unele date ca aspectul fizic, dezvoltarea intelectuală, că victima a atins vârsta majoratului, în realitate acest lucru nefiind așa, iar persoana adultă nici măcar nu a presupus că victima este minor, cele comise nu vor fi încadrate în conformitate cu norma de la art.208 CP RM. În acest fel, dacă adultul nu cunoștea că persoana atrasă la activitate criminală, instigată la săvârșirea infracțiunii sau determinată la săvârșirea unei fapte imorale, nu a atins vârsta de 18 ani, atunci nici nu putea conștientiza că atentează la relațiile sociale ce asigură dezvoltarea normală morală, fizică, socială, intelectuală și spirituală a minorului.

Dacă făptuitorul consideră eronat că victima nu a împlinit vârsta majoratului, dar în realitate a atins această vârstă, primul crezând că prin acțiunile sale lezează relațiile sociale privitoare la dezvoltarea normală a minorului, cele comise trebuie calificate ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM, adică potrivit normelor de la art.27 și 208 CP RM. Aceasta deoarece, intenția criminală a făptuitorului nu a fost integral pusă în aplicare. Făptuitorul a dorit să atragă la activitate criminală, să instige la săvârșirea infracțiunii sau să determine la săvârșirea unei fapte imorale un minor, dar nu o persoană oarecare. Nu poate fi ignorată intenția persoanei care a atins vârsta majoratului de a influența infracțional anume

asupra unui minor. O altă soluție de calificare ar duce la nesocotirea principiului vinovăției stipulat la alin. (1) art.6 CP RM în acord cu care, o persoană este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție. Totodată, implicit, s-ar neglija importanța laturii subiective ca element al componenței de infracțiune.

În altă ordine de idei, alături de atitudinea psihică a persoanei față de fapta prevăzută de legea penală, în structura laturii subiective mai intră: *motivul, scopul și emoțiile*. Chiar dacă motivul, scopul și emoțiile, în general, au rolul de semne facultative, importanța acestora este incontestabilă, cel puțin în planul determinării caracteristicilor personalității infractorului și mai ales al individualizării pedepsei penale. Motivul și scopul joacă un rol semnificativ la formarea vinovăției. Totodată, acestea au un caracter de sine stătător, pentru ce nu trebuie confundate cu vinovăția. Luând în considerație specificul infracțiunii investigate, accentul nostru va fi pus în special pe caracterizarea motivului și scopului infracțiunii, prin desconsiderarea emoțiilor ca parte componentă a laturii subiective datorită lipsei de importanță a unui atare semn la analiza infracțiunii de la art.208 CP RM.

Preliminar, consemnăm că chintesența motivului infracțiunii exprimă acel stimulent determinant în luarea hotărârii infracționale pentru realizarea satisfacției persoanei. În același timp, esența scopului ca semn al laturii subiective constă în reflectarea rezultatului spre care tinde făptuitorul la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală.

Iar acum să trecem în revistă motivul și scopul propriu-zis al infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale.

Motivul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, de care este ghidat făptuitorul la comiterea faptei, nu are importanță la calificare, dar de care se ține cont în procesul individualizării judiciare a pedepsei. Printre cele mai dese motive, atestăm: dorința făptuitorului de a ușura/înlesni comiterea unei alte infracțiuni, dorința făptuitorului de a se afirma în fața minorilor, năzuința făptuitorului de a-i transmite minorului experiența sa criminală, interesul material, ura, invidia etc.

Dacă motivul infracțiunii reprezintă un semn facultativ, apoi scopul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM constituie un semn obligatoriu, având importanță la calificare. Adultul acționează cu o dorință concretă având la bază un scop anumit: 1) de a atrage minorul la activitate criminală; 2) de a-l determina să comită o infracțiune, sau 3) să săvârșască o faptă imorală. După cum acțiunile prejudiciabile descrise de norma de incriminare au un caracter alternativ, așa și obiectivele urmărite de făptuitor au un caracter alternativ, fiind suficient ca persoana adultă să tindă la realizarea, cel puțin, a unuia din scopurile propu-

se. Totodată, la încadrare nu contează dacă scopul a fost sau nu atins. Relevant este ca făptuitorul, prin acțiunile sale de influențare asupra minorului, să fi urmărit drept finalitate afirmarea minorului în activitate criminală, săvârșirea de către minor a infracțiunii ori a unei fapte imorale. Eventual, recurgerea de către minor la comiterea faptei prevăzute de legea penală la săvârșirea căreia a fost instigat, va determina angajarea unei răspunderi penale suplimentare în privința persoanei adulte. Prin urmare, realizarea scopului se situează în afara conținutului constitutiv al infracțiunii analizate. Ca oricare alt scop al infracțiunii, acesta depășește limitele laturii obiective, fapt care nu poate interesa asupra stabilirii momentului de consumare a infracțiunii. În același timp, săvârșirea de către minor a faptei imorale la care a fost determinat va constitui momentul epuizării infracțiunii stipulate la art.208 CP RM, fapt de care se va ține cont în procesul aplicării pedepsei.

În urma studiului întreprins, desprindem următoarele **concluzii**:

1) pornind de la semantismul noțiunilor cu care operează legislatorul la descrierea faptei prejudiciabile, infracțiunea specificată la art.208 CP RM poate fi comisă doar cu intenție;

2) cât privește tipul intenției, infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM poate fi comisă doar cu intenție directă, deoarece: a) este o infracțiune formală; și b) intenția făptuitorului de a săvârși infracțiunea este calificată de un scop special;

3) în contextul infracțiunii stipulate la art.208 CP RM, elementul intelectual din conținutul vinovăției cuprinde două aspecte: a) conștientizarea de către făptuitor a caracterului și gradului prejudiciabil al acțiunilor sale îndreptate spre atragerea minorilor la activitate criminală, instigarea la săvârșirea infracțiunilor sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale; și b) conștientizarea de către făptuitor a caracterului și gradului prejudiciabil al celor la comiterea căreia este determinat minorul – a potențialului comportament al minorului;

4) dacă sub influența adultului, la minor a apărut intenția de a comite infracțiunea sau fapta imorală, dar adultul nu a avut intenția de a-l determina pe minor la săvârșirea infracțiunii sau faptei imorale, atunci nu vom fi în prezența infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM;

5) pentru a fi imputată infracțiunea stipulată la art.208 CP RM, făptuitorul trebuie: a) să cunoască cu certitudine că victima este minor; sau b) să admită conștient că victima este minor;

6) dacă făptuitorul consideră, în mod întemeiat, bazându-se pe unele circumstanțe, ca aspectul fizic, dezvoltarea intelectuală, că victima a atins vârsta majoratului, în realitate acest lucru nefiind așa, iar persoana adultă nici măcar nu a presupus că victima este

minor, cele comise nu vor fi încadrate în conformitate cu norma de la art.208 CP RM;

7) dacă făptuitorul consideră eronat că victima nu a împlinit vârsta majoratului, dar în realitate a atins această vârstă, primul crezând că prin acțiunile sale lezează relațiile sociale privitoare la dezvoltarea normală morală, fizică, socială, intelectuală și spirituală a minorului, cele comise trebuie calificate ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM, adică potrivit normelor de la art.27 și 208 CP RM;

8) motivul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM de care este ghidat făptuitorul la comiterea faptei, nu are importanță la calificare;

9) scopul infracțiunii specificate la art.208 CP RM constituie un semn obligatoriu, având relevanță la calificare. Adultul acționează cu o dorință concretă având la bază un scop anumit: a) de a atrage minorul la activitate criminală, b) de a-l determina să comită o infracțiune, sau c) să săvârșească o faptă imorală. Totodată, la încadrare potrivit normei de la art.208 CP RM nu contează dacă scopul a fost sau nu atins.

Recenzent:

Adriana EȘANU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Note:

¹ Grama M., Botnaru S., Șavga A. ș.a., *Drept penal. Partea generală*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2012, p.235.

² Пудовочкин Ю.Е., *Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2002, с.108.

³ Кубатбекова А.С., *Субъективные признаки вовлечения несовершеннолетнего в совершение преступления*, în *Бизнес в законе*, 2008, № 1, с.143-145.

⁴ Иванова М.В., *Ответственность и наказание за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Волгоград, 2004, с.15.

⁵ Гырла Л., *Вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность или склонение их к аморальным поступкам: к вопросу о совершенствовании уголовного законодательства*, în *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.10-11, с.33-41; Brînză S., Stati V., *Drept penal: Partea specială*, vol.I, Tipografia Centrală, Chișinău, 2011, p.770; *Уголовное право: Особенная часть*, под ред. Б.В. Здравомыслова, Юридическая литература, Москва, 1995, с.499; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, под ред. В.В. Мозякова, Экзамен, Москва, 2004, с.318; Шевченко Н.П., *Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Ставрополь, 2003, с.10; Матышевский П.С., *Ответственность за преступления против общественной безопасности*,

общественного порядка и здоровья населения, Юридическая литература, Москва, 1964, с.118; Белов В.Ф., *Преступления против семьи и несовершеннолетних в аспектах de lege lata u lege ferenda*, Русаки, Москва, 2002, с.52; Ханова З.Р., *Вовлечение несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий: уголовно-правовые и криминологические проблемы*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Махачкала, 2008, с.11; Сперанский К.К., *Уголовно-правовая борьба с преступлениями несовершеннолетних и против несовершеннолетних*, Изд-во Ростовского университета, Ростов-на-Дону, 1991, с.115; Станская А.А., *Проституция несовершеннолетних – социальная и правовая проблема общества*, Юридический Центр Пресс, Санкт-Петербург, 2005, с.131; Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V., ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentat. Adnotat*, Sarmis, Chișinău, 2009, p.425; Гырла Л.Г., Табарча Ю.М., *Уголовное право Республики Молдова: Часть особенная*, том I, Cartdidact, Кишинэу, 2010, с.423; Савельева В.С., *Уголовная ответственность за преступления против несовершеннолетних*, Проспект, Москва, 2014, с.27.

⁶ Прохоров Л.А., Прохорова М.Л., *Уголовное право*, Юристъ, Москва, 1999, с.199.

⁷ *Уголовное право России: Общая часть*, под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова, НОРМА, Москва, 2005, с.214.

⁸ *Уголовное право России: Общая часть*, под ред. Ф.Р. Сундукова, И.А. Тарханова, Статут, Москва, 2009, с.301.

⁹ Hadîrcă I., *Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psiho-trope, a analoagelor și precursorilor acestora*, CEP USM, Chișinău, 2009, p.218.

¹⁰ Grama M., Botnaru S., Șavga A., ș.a., *op.cit.*, p.240.

¹¹ *Уголовное право России: Часть общая и особенная*, под ред. А.И. Рапога, Проспект, Москва, 2004, с.94; Ветров Н.И., *Уголовное право: Общая часть*, ЮНИТИ-ДАНА, Москва, 1999, с.160.

¹² *Уголовное право России: Общая часть*, под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова, с.211.

¹³ Рапог А.И., *Настольная книга судьи по квалификации преступлений*, Проспект, Москва, 2006, с.67.

¹⁴ Popoviciu L.R., *Factorul volitiv din conținutul vinovăției*, în *Revista de Drept Penal*, București, 2013, nr.1, p.119.

¹⁵ Коровин Е.П., *Вовлечение в совершение преступления: уголовно-правовая характеристика и особенно-*

сти квалификации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Ростов-на-Дону, 2008, с.16-17.

¹⁶ Аутлев М.Г., *Криминологическая характеристика и уголовно-правовые меры противодействия преступлениям против несовершеннолетних (ст. 150, 151 УК РФ)*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Санкт-Петербург, 2004, с.19.

¹⁷ *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, под ред. В.Д. Иванова, Феникс, Ростов-на-Дону, 2002, с.208.

¹⁸ Литвинова И.В., *Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и иные антиобщественные действия*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 2008, с.21.

¹⁹ *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, под ред. В.В. Мозякова, с.318.

²⁰ Морозов А., *Проблемы толкования и применения статьи 150 УК РФ*, în *Уголовное право*, 2013, №1, с.57.

²¹ Косова Н.Н., *Вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и (или) иных антиобщественных действий: Уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2002, с.14; Поликашина О.В., *Расследование вовлечения несовершеннолетних в совершение преступлений и антиобщественных действий*: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Москва, 2004, с.16.

²² Байбарин А.А., *Уголовно-правовая дифференциация возраста*, Высшая школа, Москва, 2009, с.26.

²³ Бойко Т.К., *Вопросы привлечения к уголовной ответственности лиц, вовлекающих несовершеннолетних в преступную и антиобщественную деятельность*, în *Советник юриста*, 2001, №4. // <http://www.s-yu.ru/articles/2011/4/5135.html> (vizitat 10.10.2013).

²⁴ *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2005, nr.7.

²⁵ Sentința Judecătorei Cantemir din 02 martie 2011. Dosarul nr.1-34/2011 // www.jct.justice.md (vizitat 03.05.2013).

²⁶ Decizia Curții Supreme de Justiție din 19 septembrie 2012. Dosarul nr.1ra-915/2012 // www.csj.md (vizitat 03.05.2013).

²⁷ Sentința Judecătorei Râșcani din 26 decembrie 2012. Dosarul nr.1-162/2012 // www.jrc.justice.md (vizitat 03.05.2013).

²⁸ Decizia Curții Supreme de Justiție din 11 martie 2009. Dosarul nr.1ra-343/09 // www.csj.md (vizitat 03.05.2013)